

Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica

Facultat de Geografia i Història

UNIVERSITAT DE BARCELONA

LA VILA DE BERGA A L'EDAT MITJANA
LA FAMÍLIA DELS BERGA

Volum I

Que presenta **M. Dolors Santandreu i Soler** per optar al títol de Doctora
en Història Medieval.

Tesi de Doctorat dirigida pel

Dr. Manuel Riu i Riu

Catedràtic d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona.

Programa de Doctorat "Poder i Societat a l'Edat Mitjana".

Bienni 1993-1995.

Març 2006

4.- LA VILA DE BERGA I EL SEU ENTORN

Abans de recular més de cinc-cents anys en el temps i per tal d'entendre la disposició de la Berga medieval cal que parlem, primerament, de les característiques topogràfiques del lloc on està edificada. Aquesta descripció inicial ens ha de servir de presentació i de referència. Comencem, doncs, per conèixer una mica les característiques geogràfiques generals de Berga.

Berga és una ciutat construïda en pendent. La ciutat s'esglaona des del turó on es conserven les restes del castell fins a la plana. Podem dir, doncs, que la part antiga de Berga es va construir en els primers contraforts del Prepirineu mentre que la part moderna es troba a la zona més septentrional de la Depressió Central Catalana. La part antiga està a una altitud d'uns 800 metres sobre el nivell del mar i la part més baixa a uns 650³⁸. La ciutat té, per tant, entre la part més antiga i la més nova un desnivell d'uns 150 metres, aproximadament.

El fet d'estar edificada al pendent de la muntanya atorga a Berga una configuració peculiar. La ciutat està recorreguda per cursos d'aigua, ara canalitzats, però que marquen unes rases que la divideixen. Cal esmentar per ser les més importants la Rasa dels Molins, la Rasa de Lledó (ara passeig de la Pau) i la Rasa del Canyet.

El pendent del terreny també configura unes diferències importants pel que fa referència a les terres de conreu. Els pendents dels turons que voregen Berga han estat aprofitats com a terres de conreu en forma de feixes. Així, encara veiem restes d'aquestes feixes als peus de les Serres de Queralt, Nuet, Casampons i de la Petita. Al contrari, en la part més baixa de la població predominen els espais plans; és allà on es troben els camps extensos i també les zones d'horts.

Una característica que encara es manté en els nostres dies és l'existència de nombrosos horts urbans, de reduïdes dimensions, que aprofiten el pendent de la vila i els cursos d'aigua que la recorren. En l'actualitat encara se'n troben molts a les zones del Trencacames i del Vall de Baix, entre altres llocs.

Una vegada vistes aquestes característiques de la Berga actual, sens dubte hereves del passat, ens aproparem al paisatge de la Berga dels segles XIV i XV.

En primer lloc hem de dir que, a nivell metodològic, per tal de poder tenir una imatge, com més fidel millor, de com era el traçat urbà medieval de la vila de Berga així com del seu entorn, es va procedir a buidar totes les notícies que feien referència

a aquesta temàtica i es varen recollir en unes taules.

Cadascuna d'aquestes taules conté un aspecte concret de la vila de Berga i del seu entorn i inclou la tipologia de l'element descrit (camps, horts, vinyes, places i carrers, portals, edificis, etc), la seva situació geogràfica, la seva localització actual i la seva referència documental (data i numeració del document).

Passem ara a analitzar cadascun d'aquests conjunts de referències, adjuntant, en primer lloc, les taules ara mencionades.

³⁸ En concret, el castell es troba a 804 metres i el carrer Gòsol, a la part més baixa de la ciutat, a 645 m.

BERGA

	NOM/SITUACIÓ	LLIB	DATA	FOLI	LOCALITZACIÓ
Hort	<i>Salas</i> (Parròquia Sta. Eulàlia)	31	1382-12-28	3r	Entre les rases de Lledó i dels Molins. Actual carrer Barcelona i Rasa dels Molins. Hi havia una callissa que baixava fins al Tossalet.
Vinya i terra	<i>Fonollosa</i> (Parròquia St. Pere de Madrona)	31	1383-1-2	17v	Sota el Mas d'en Bosch
Vinya, terra i ribera	<i>Torrentfernós</i> (Parròquia Santa Eulàlia)	31	1383-1-5	22r	Al peu de la serra de Noet. Al lloc actualment anomenat Pont de la Fàbrega i Riera de Cal Galta.
Bosc i terra	<i>Serra Lenusera</i> (parròquia Santa Eulàlia)	31	1383-1-11	30r	Bosch de Berga. Zona situada a la part nord de la Serra de la Petita, llindant amb la riera de Metge.
Hort	<i>Tossal de Targassona</i> (Parròquia Sta. Eulàlia)	31	1383-1-11	30r	
Vinya i terra	<i>Coma de Queralt</i> (Parròquia Sta. Eulàlia)	31	1383-1-13	33r	
Feixes de terra	<i>Mas d'Huguets</i> (Parròquia St. Pere de Madrona)	31	1383-1-13	35v	Casa, actualment encara existent, sobre el Parany i la Vall dan.
Feixes de terra	<i>La Vall dan</i> (Parròquia de St. P. de Madrona)	31	1383-1-19	43r	A l'oest de Berga. Municipi agregat a Berga l'any 1963. Actualment encara és parròquia.
Hort	<i>Viver</i> (Parròquia Sta. Eulàlia)	31	1383-1-20	46v	Actual plaça Maragall; antigament Font del Viver.
Vinya i terra	<i>Roca de la Pila</i> (Parròquia Sta. Eulàlia)	31	1383-2-13	75r	Sobre Lledó. Lloc on actualment s'aixeca el col·legi públic de Sant Joan.
Feixa de terra i hort	<i>Bonets</i> , prop la <i>torre de Cascalls</i> (Parròquia Sta. Eulàlia)	31	1383-3-8	101v	Zona del carrer del Roser.

	NOM/SITUACIÓ	LLIB	DATA	FOLI	LOCALITZACIÓ
Vinya i terra	<i>Les Femades</i> , prop el camí que porta a <i>Codines</i> (Parròquia Sta. Eulàlia)	31	1383-3-15	110r	Sota la zona esportiva de Berga. Sota el Tossalet de les Forques i sobre La Roca de Codines. Entrada sud de Berga.
Hort	<i>Guarnofre</i> (Parròquia sta. Eulàlia)	31	1383-3-15	110r	Entre l'actual plaça de la Font del Ros i el Pont de la Fàbrega. Per allà passava el camí real a Barcelona.
Ribera, arbres, horts	<i>Salas</i> (Parròquia Sta. Eulàlia)	31	1383-3	112v	Entre les rases de Lledó i dels Molins. Actual carrer Barcelona. Hi havia una callissa que baixava fins el Tossalet.
Hort	Sota el <i>Puig de Lasties</i>	31	1383-3	112v	Part alta de la plaça de les Fonts i carrer Verdager.
Vinya, terra i ribera, amb arbres	<i>Torrentfernós</i> , limita amb el camí que va a <i>Vallaura</i> (Parròquia Santa Eulàlia)	31	1383-3	112r	Al peu de la serra de Noet. Prop del mas anomenat cal Vila. Una mica més avall del Pont de la Fàbrega.
Vinya i terra	<i>La Coma de Sant Andreu</i> (Parròquia de Sant Pere de Madrona)	31	1383-3	112v	Nom provinent de l'antiga capella de Sant Andreu de les Fosses. Al peu de Sant Pere de Madrona.
Mas	<i>Mas de Puiganyer</i> (Parròquia Santa Eulàlia)	31	1383-3-31	133r	
Feixa de terra	<i>Les Feixes dels Tiradors</i> (Parròquia Santa Eulàlia)	31	1383-4-8	142v	Passeig de la Indústria ("El Vall").
Terra i timoneri	<i>Monterrot</i> (Parròquia de St Pere de Madrona), limita amb terres de <i>Puiganyer</i> i amb el camí que porta al <i>castell d'Avià</i>	31	1383-4-16	154r	Nom antic de La Valldan provinent de la capella de Sant Salvador de Monterrot.
Vinya	<i>Fonollosa</i> (P. St. Pere de Madrona)	31	1383-4-20	156r	Actualment Coma Fonollosa. Es troba sota Mas d'en Bosch.
Hort	<i>Pujol de Masenys</i> , prop del camí que va a <i>Gironella</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	31	1383-5-11	178r	Podria ser Maçana, a la Serra de Casampons.

	NOM/SITUACIÓ	LLIB	DATA	FOLI	LOCALITZACIÓ
Vinya i terra	<i>Pla de l'Alemanys</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	31	1383-6-10	191v	Zona compresa entre el passeig de la Pau i el parc municipal.
Vinya	<i>Sant Salvador</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	31	1383-7-17	219v	
Hort	<i>Puig de Lasties</i>	31	1383-7-17	219v	Part alta de la plaça de les Fonts i carrer Verdager.
Hort	<i>Salas</i> , horta de la capella de Sant Antoni (Parròquia de Sta. Eulàlia)	31	1383-7-26	225v	Entre les rases de Lledó i dels Molins. Actual carrer Barcelona. Hi havia una callissa que baixava fins al Tossalet.
Vinya, terra i ribera	<i>Padrinyà</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	31	1383-8-28	247r	
Hort	<i>Coscó</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	31	1383-8-28	247r	Nom antic de Baells. Final de la rasa dels Molins i sobre la Roca de Codines
Hort	<i>Bonets</i> (Parròquia Sta. Eulàlia)	31	1383-9-8	254v	
Vinya i terra	<i>Portolill</i> , limita amb el camí que va al mas d'aquest nom. (Parròquia de Sta. Eulàlia)	31	1383-9-23	267r	Sota la Serra de Casampons. També anomenat Portoliu.
Terra i vinya	<i>La Coma de Sant Andreu</i> (Parròquia de St. Pere de Madrona)	31	1383-3	112v	Nom provinent de l'antiga capella de Sant Andreu de les Fosses. Al peu de Sant Pere de Madrona.
Vinya	A <i>Sant Salvador</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia de Berga)	31	1383-7-17	219v	
Feixa i hort	<i>Salas</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	31	1383-9-29	279r	Entre les rases de Lledó i dels Molins. Actual carrer Barcelona. Hi havia una callissa que baixava fins al Tossalet.
Vinya, terra i rovira	<i>Les Planeles</i> , limita amb el rierol que ve de <i>Vilaformiu</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	31	1383-10-4	280v	
Vinya i terra	<i>Codines</i> (parròquia de Sta. Eulàlia)	31	1383-10-5	289v	Zona a l'entrada sud de Berga.
Mas	<i>Mas de la Ribera</i> (parròquia de Sta. Eulàlia)	31	1383-10-11	285r	Mas Ribera, a la Serra de Casampons

	NOM/SITUACIÓ	LLIB	DATA	FOLI	LOCALITZACIÓ
Vinya i terra	<i>Fonollosa</i> (P. St. P. de Madrona)	31	1383-10-28	314r	Actualment Coma Fonollosa. Es troba sota Mas d'en Bosch.
Vinya i terra	<i>Mercadal</i> (parròquia de Sta. Eulàlia)	31	1383-11-5	319v	Darrera el castell i sobre la riera de Metge.
Terra	<i>Feixes dels Tiradors</i> , sota el portal d'en <i>Coscollera</i>	PERG	1416		Passeig de la Indústria ("El Vall").
Hort	Prop el monestir de framenors, limita amb una " <i>carraria publica</i> ", la muralla i l'hort dels framenors	27	1421-5-3	3r	Prop del convent de Sant Francesc
Vinya	<i>Pla de les Corts</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	27	1421-5-26	8r	
Vinya	<i>Vilafelet</i> , limita amb terres del <i>mas Puiganer</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	27	1421-6-17	11r	Entre la Serra de Casampons i cal Rosal
Vinya	<i>Salas</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	27	1421-10-5	25v	Entre les rases de Lledó i dels Molins. Actual carrer Barcelona. Hi havia una callissa que baixava fins al Tossalet.
Vinya i ribera	<i>Mercès</i> , limita amb les terres del <i>Mas Mercès</i> i la <i>riera de Noet</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	27	1421-10-5	25v	Actual cal Masec, al peu de la serra de Noet.
Hort	<i>Lledó</i> , limita amb el camí que va a <i>Lledó</i> i amb els patis del tirador de P. Garreta (Parròquia de Sta. Eulàlia)	27	1421-10-18	30v	Lledó.
Hort	<i>Torra de Cascalls</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	27	1421-10-18	30v	Zona de l'actual carrer del Roser.
Hort	Dins la vila	27	1421-11-3	35v	
Mas	<i>Mas de Puigayner</i>	27	1421-11-3	46v	
Vinya i oliveres	Prop el <i>Coll de Muntsuspir</i> ; tres parellades de terra	27	1421-11-3	46v	

	NOM/SITUACIÓ	LLIB	DATA	FOLI	LOCALITZACIÓ
Terra	A <i>Vaell</i> els camps; una parellada i mitja	27	1421-11-3	46v	Baells. Final de la rasa dels Molins i sobre la Roca de Codines
Terra	A <i>Vaell</i> ; una parellada de terra, anomenada de Santa Maria	27	1421-11-3	46v	Baells. Final de la rasa dels Molins i sobre la Roca de Codines
Hort	<i>Creu del Pujol</i>	27	1421-11-3	46v	
Hort	<i>Al Colomer</i>	27	1421-11-3	46v	
Vinya	<i>Als Sants</i>	27	1421-11-3	46v	
Bosch	A <i>Miranyes</i>	27	1421-11-3	46v	
Bosquet	A <i>Serralenyera</i>	27	1421-11-3	46v	Bosch de Berga. Zona situada a la part nord de la Serra de la Petita, llandant amb la riera de Metge.
Terra erma	Camí de <i>Merola</i>	27	1421-11-3	46v	Vers Merolla (municipi de Cercs)
Vinya	<i>Pla de l'Alemaný</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	27	1421-11-4	34v	Zona que fa de limit entre Berga i La Valldan.
Vinya	<i>Vaell</i> , limita amb el torrent de <i>Vaell</i> i amb un camí públic (Parròquia de Sta. Eulàlia)	27	1421-11-4	37r	Baells. Final de la rasa dels Molins i sobre la Roca de Codines
Vinya	<i>Pedregals</i>	27	1421-11-22	44v	Pedregals.
Mas	<i>Mas de l'Alou</i>	27	1421-11-22	44v	
Terra i ribera	<i>Prop del Mas de les Corts</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	27	1421-12-4	52r	
Hort i colomer	<i>Los Colomers de les Canals</i> , limita amb la muralla i amb el camí que va de Berga a l'església de Sta. Eulàlia (Parròquia de Berga)	27	1422-1-27	72r	Carrer de les Canals, actualment Boixader.
Terra	<i>Lladó</i> , prop de la vila de Berga, limita amb un tirador de Francesc de Santamaria i amb altres horts	27	1422-2-28	99v	Lledó.

	NOM/SITUACIÓ	LLIB	DATA	FOLI	LOCALITZACIÓ
Ribera	<i>Masenys</i> , limita amb <i>l'aigua de Metge</i> que discorre per Berga (Parròquia de Sta. Eulàlia)	27	1422-3-2	107r	Sota la Rasa dels Molins. Zona sud de Berga.
Vinya	<i>Comabonal</i> , limita amb el <i>torrent de Fontcaldes</i> (Parròquia de St. P. de Madrona)	27	1422-5-21	127v	Actual zona del polígon industrial de Berga. La Valldan.
Terra (meitat camp i meitat vinya)	<i>Huguets</i> , limita amb terres del <i>mas Pedregals</i> i amb una terra de dit mas anomenada la <i>Coma d'en Gosol</i> (Parròquia de St. Pere de Madrona)	27	1422-8-17	129v	Casa, actualment encara existent, sobre el Parany i la Valldan
Vinya i ribera	<i>Coll de l'Esclarit</i> , limita amb els camins que porten al <i>Mas de la Coscollera</i> i al <i>Mas del Portolill</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	27	1422-9-12	138r	També Collet de Santa Magdalena. Antigament conegut com a Collet dels dos Camins. Actualment es coneix com Cal Parraquer
Vinya	<i>Estany Clar</i> , limita amb el <i>torrent de la Restanyada</i> , la <i>riera de Metge</i> i el camí que porta a Ripoll	27	1422-11-7	113v	Encara es coneix amb el mateix nom. Es troba passat el túnel de Berga en direcció a Cercs.
Terra	<i>Els Tiradors de les Feixes</i> , limita amb el tirador de Bernat de Coromines i amb camins públics (Parròquia de Sta. Eulàlia)	27	1423-8-5	125v	Passeig de la Indústria ("El Vall").
Vinya i terra	<i>Comabonal</i> . Limita amb el camí que va a la <i>capella de Sant Bartomeu</i> i al <i>mas Bergafeta</i>	Fulls solts	1425-8-19	s. n.	Actual zona del polígon industrial de Berga. La Valldan.
Vinya	<i>Portolill</i> , al costat del mas del mateix nom, (Parròquia de Sta. Eulàlia)	196	1428-1-2	2r	Serra de Casampons
Vinya	<i>Comabonal</i> , limita amb el camí que va a <i>Bergafeta</i> .(Parròquia de St. Pere de Madrona)	196	1428-1-2	5v	Actual zona del polígon industrial de Berga. La Valldan.

	NOM/SITUACIÓ	LLIB	DATA	FOLI	LOCALITZACIÓ
Vinya	<i>Pla de Vilafelet</i> , limita amb el camí que va de Berga a Gironella (Parròquia de Sta. Eulàlia)	196	1428-1-2	6r	Entre la Serra de Casampons i cal Rosal
Terra	<i>Muntsospir</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	196	1428-1-6	9v	Montsospir.
Vinya	<i>Portolill</i> , al costat del mas del mateix nom (Parròquia de Sta. Eulàlia)	196	1428-1-12	10v	Sota la Serra de Casampons. També anomenat Portoliu.
Terra	<i>La Coma de Malorques</i> , limita amb les terres del <i>mas de Colells</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	196	1428-4-2	37r	
Mas	de <i>Colells</i> . Un dels límits és la <i>Coma de Malorques</i>	196	1428-4-2	37r	
Femer	<i>Les Feixes</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	206	1428-6-24	22v	Passeig de la Indústria ("El Vall").
Horts	<i>Pujolet de Lasties</i> , limiten amb el camí que porta a <i>Salas</i> , (Parròquia de Sta. Eulàlia)	206	1428-7-2	23r	Part alta de la plaça de les Fonts i carrer Verdaguer.
Ribera i terra	<i>Gortnofre</i>	206	1428-7-2	25v	Entre l'actual plaça de la Font del Ros i el Pont de la Fàbrega. Per allà passava el camí ral a Barcelona.
Mas, vinya i terra	<i>Mas de la Coma a La Valldan</i> (Parròquia de St. Pere de Madrona)	206	1428-8-27	32r	La Valladan.
Terra	<i>La Valldan</i> ; limita amb la vinya de la capella de Santa Maria de Queralt, amb el camí que va al <i>mas de la Tosa?</i> i amb el timoner del <i>mas Pedregals</i> (Parròquia de St. Pere de Madrona)	206	1428-9-29	39r	La Valldan.
Mas	<i>de la Tosa?</i> (Parròquia de St. Pere de Madrona?)	206	1428-9-29	39r	La Valldan.

	NOM/SITUACIÓ	LLIB	DATA	FOLI	LOCALITZACIÓ
Terra, camp i ribera	<i>Salas</i> , limita amb el camí de Barcelona (Parròquia Sta. Eulàlia)	34	1429-1-28	2v	Entre les rases de Lledó i dels Molins. Actual carrer Barcelona. Hi havia una callissa que baixava fins al Tossalet
terra, ribera, torrent i feixa de terra	<i>Colpan</i> (Parròquia Sta. Eulàlia)	34	1429-2-2	3v	També Curtpan. Es troba entre el camí que baixa a Pedret i els masos Mas Ribera, la Peirota i Torre del Carcaiol. Actualment s'anomena la Caseta del Graner.
terra erma	sota el <i>Mas de la Coma de La Valldan</i> , limita amb el camí que porta a dit mas.(Parròquia de St. Pere de Madrona)	34	1429-2-29	7v	La Valldan.
Vinya i terra	<i>Fontollera</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	34	1429-3-10	18r	Conegut amb el mateix nom. Casa al camí de Pedret
Vinya	<i>Muntsospir</i>	251	1429-4-10	4r	
Hort	A l'horta de <i>Salas</i> , limita amb el camí que porta a aquesta horta (Parròquia de Sta. Eulàlia)	34	1429-7-22	24r	Entre les rases de Lledó i dels Molins. Actual carrer Barcelona. Hi havia una callissa que baixava fins al Tossalet.
Vinya i terra i ribera	Sota el <i>Pujol de Masenys</i> , limita amb l'aigua que baixa de <i>Salas</i> (que és la de la riera de Metge desviada a l'interior de la població) (Parròquia de Sta. Eulàlia)	34	1430-3-9	36r	Sota la Rasa dels Molins. Zona sud de Berga.
Vinya o maiol amb ribera	<i>La Fàbrega</i> , limita amb el camí de Berga a Barcelona (Parròquia de Sta. Eulàlia)	34	1430-3-28	53r	Conegut actualment com el pont de la Fàbrega. Al peu de la Serra de Noet. Entrada sud de Berga.
Casa, vinya i terra	Vinya i terra a <i>Sellerers</i> , limita amb el camí que va a la <i>casa de Noet</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	34	1430-5-22	49r	Sellarès, sota la Serra de Noet, prop de la casa anomenada Cal Vila.

	NOM/SITUACIÓ	LLIB	DATA	FOLI	LOCALITZACIÓ
Un follador i un hort	<i>Torre de Cascalls</i>	251	1430-8-17	8r	Zona del carrer del Roser.
Casa, vinya i terra	<i>Lo Molar</i> , limita amb el camí que va a Vic, amb el que va de <i>Colpam</i> a <i>Vahell</i> i amb el que va de <i>Colpam</i> a la <i>casa d'en Coplal</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	34	1431-9-26	74v	Zona de Casampons.
Vinya	<i>Abeuradors</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	34	1431-12-14	78r	A La Valldan. Actual passeig dels Abeuradors.
Vinya	<i>Mercadal</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia), afronta amb el camí que va de Berga a Vilosiu	PERG	1432-2-27		Darrera el castell i sobre la riera de Metge.
Vinya	<i>Masenys</i>	251	1434-1-18	16r	Sota la Rasa dels Molins. Zona sud de Berga.
Vinya	<i>Coll d'Arles</i> , limita amb el camí que va a <i>Vahell</i> i amb les <i>vinyes d'en Colpan</i> (Parròquia Sta. Eulàlia)	251	1435-12-18	25v	Zona de Casampons.
Vinya	<i>Fonollosa</i> , limita amb un timoner	251	1435-12-18	25v	Actualment Coma Fonollosa. Es troba sota Mas d'en Bosch.
Vinya	<i>Treconelles</i> , limita amb el camí general que va de Berga a <i>Pedregals</i> i amb la <i>Call de Boquets</i> (Parròquia de St. P.de Madrona)	251	1435-12-18	25v	Zona oest de Berga. Vers els Pedregals.
Vinya	Anomenada <i>del Colomer</i> . Prop del fossar dels jueus, limita amb el camp de Sant Antoni i amb el camí que va de Berga a <i>Bergafeta</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia).	251	1435-12-18	25v	El Parany. Zona oest de Berga.

	NOM/SITUACIÓ	LLIB	DATA	FOLI	LOCALITZACIÓ
Feixa de terra	<i>Coll de Sclarit</i> , limita amb el camí que va a la vinya d'en Gosol (Parròquia de Sta. Eulàlia)	251	1435-12-18	25v	També Collet de Santa Magdalena. Actualment es coneix com Cal Parraquer
Bosc	Parròquia de Berga	251	1435-12-18	25v	
Hort	<i>Salas</i>	35	1437-3-13	7r	Entre les rases de Lledó i dels Molins. Actual carrer Barcelona. Hi havia una callissa que baixava fins al Tossalet.
Vinya	<i>La Valldan</i> (Parròquia de St.P. de Madrona)	251	1437-5-3	20v	La Valldan.
Horts	Prop la muralla	35	1437-10-23	48r	
Vinya, terra, rec i casa	<i>La Valldan</i>	PERG	1438-4-1		La Valldan.
Vinya i terra	<i>Coll de Muntsuspir</i> , limita amb el camí que va a dit Coll (Parròquia de Sta. Eulàlia)	35	1438-5-24	32r	
Terra i mallol	<i>Salas</i> (Parròquia de Sta. Eulàlia)	35	1438-5-27	26v	Entre les rases de Lladó i dels Molins. Actual carrer Barcelona. Hi havia una callissa que baixava fins al Tossalet.
Hort	Prop la muralla "... <i>ortum de parietibus clausum in circuhito quem ut heredes prefatus habeo et possideo extra et satis propter dictum portale quiquidem ortus habet rechum sive rech per quoddam foramen muri predicti quod foramen est ad latus dicti portalis et a dicto foramine cum canalibus recipit aquam ad regandum. Et prefatus ortus seu eius emptor vel possessor alicui non tenetur dare dictam aquam nisi dum taxat sibi ipsi</i> ". Limita amb la muralla i amb el camí que va a <i>Les Feixes</i>	35	1438-8-12	35r	Passeig de la Indústria ("El Vall").

	NOM/SITUACIÓ	LLIB	DATA	FOLI	LOCALITZACIÓ
Vinya	<i>La Roca de la Pila</i> (Parròquia de St. Pere de Madrona)	35	1438-9-23	38r	Sobre Lledó. Lloc on actualment s'aixeca el col·legi de Sant Joan.
Hort	<i>Horta de Salagosa</i> , limita amb un carrer públic	35	1438-10-5	41r	Als afores del portal de Sallagosa. Zona dels actuals carrers Ronda Queralt i Plaça de la Creu
Hort	<i>els Molins</i>	35	1438-10-5	41r	Rasa dels Molins.
Hort	<i>Lladó</i>	35	1438-10-5	41r	Lledó.
Vinya	<i>Abreuradors</i> , limita amb el camí de Berga a Cardona i amb el de Berga a Bergafeta	35	1438-10-5	41r	A La Valldan. Zona on hi ha l'Hostal Passasserres.
Vinya i terra	<i>Mercadal</i> (parròquia Sta. Eulàlia)	35	1438-10-24	39v	Darrera el castell i sobre la riera de Metge.
Vinya i ribera	<i>Vallaura</i> (parròquia Sta. Eulàlia)	251	1439-1-14	27v	Vora la serra de Noet.
Vinya	<i>La Call de Boquets</i> , limita amb el camí de la Call de Boquets (Parròquia Sta. Eulàlia)	251	1439-1-14	27v	Zona oest de Berga. Vers els Pedregals.
Hort	<i>Salas</i> (Parròquia Sta. Eulàlia)	251	1439-1-14	27v	Entre les rases de Lledó i dels Molins. Actual carrer Barcelona. Hi havia una callissa que baixava fins al Tossalet.
Hort	Al costat del <i>Colomer d'en Cascalls</i>	251	1444-4-22	67v	
Vinya	<i>Vallaura</i> (Parròquia Sta. Eulàlia)	251	1444-4-22	67v	Vora la serra de Noet.
Vinya	<i>Salas</i> (Parròquia Sta. Eulàlia)	251	1444-4-22	67v	Entre les rases de Lledó i dels Molins. Actual carrer Barcelona. Hi havia una callissa que baixava fins al Tossalet.
Hort i colomer	<i>Carrer Pinsania</i>	251	1441-4-4	44r	Carrer Pinsania.
Vinya	<i>Pedregals</i> , limita amb terres d'aquest mas (Parròquia de St. P. de Madrona)	251	1441-4-4	44r	Zona dels Pedregals.
Camp	Prop de la <i>Creu de n'Ollers</i> , limita amb el camí que va a Cardona.	251	1441-4-4	44r	Zona de la Plaça de la Creu i carrer Roser.

	NOM/SITUACIÓ	LLIB	DATA	FOLI	LOCALITZACIÓ
Camp	<i>La Valldan</i> , limita amb terres del <i>Mas de n'Huch de La Valldan</i> (Parròquia de St. P. de Madrona)	251	1441-4-4	44r	Part nord de la Valldan, vora casa n'Hug
Hort	<i>Carrer de la Costa</i>	251	1443-10-8	61v	Carrer a la part nord de Berga. Zona del Capdemunt de la vila.
Vinya	<i>de la Fàbrega</i>	251	1447-12-9	92r	Conegut actualment com el pont de la Fàbrega. Al peu de la Serra de Noet. Entrada sud de Berga.
Vinya	<i>A Codines</i>	251	1448-12-13	72v	Roca de Codines. Entrada sud de Berga.
Terra i vinya	<i>Coll d'Arles</i> , dues parellades	251	1448-12-13	72v	Zona de Casampons.
Hort	<i>A la pobla</i>	251	1448-12-13	72v	
Hort	<i>Ribera dels Molins</i>	251	1448-12-13	72v	Rasa dels Molins.
Hort	<i>Carrer de les Canals</i> , al costat d'una casa	251	1452-9-14	105v	Actual carrer Boixader.
Vinya	Parròquia de Berga, limita amb el camí que va a <i>casa d'en Ponç del Coll d'Arles</i>	251	1452-9-14	105v	Zona de Casampons.
Terra	Anomenada <i>Lo Mayol</i> . Es troba vers la <i>capella de sant Bartomeu</i>	251	1458-8-23	104r	Zona de La Valldan.
Terra	Prop la muralla de Berga. Els límits són la muralla, el palau reial de la vila i el <i>portal d'en Gramoneda</i>	PERG	1461		Part nord de Berga.
Hort	Prop del <i>portal d'en Coscollera</i> , afronta amb el camí que va a <i>Les Feixes</i>	PERG	1469-8-27		Passeig de la Indústria ("El Vall").
Vinya	<i>Salas</i> , afronta amb el camí que va a <i>Les Femades</i>	PERG	1497-7-5		Entre les rases de Lledó i dels Molins. Actual carrer Barcelona. Hi havia una callissa que baixava fins al Tossalet.

ENTORNS DE BERGA

TIPOLOGIA	NOM/SITUACIÓ	LLIB	DATA	FOLI	LOCALITZACIÓ
Mas	<i>Mas de Pedret</i> (Parròquia de Pedret)	31 31	1383-1-13 1383-10-20	33v 303r	Mas Pedret. Es troba al costat de l'església de Sant Quirze de Pedret (municipi de Cercs)
Vinya i terra	<i>Noet</i> (Parròquia de St. Martí d'Avià)	31	1383-1-14	37r	Serra de Noet, encara existent al sud-oest de Berga. Hi ha una casa amb el mateix nom.
Mas	<i>Mas del Vilar</i> , a Rotgers	31	1383-1-25	59r	
Mas	<i>Mas Circuns</i> , a Montdarn	31	1383-2-10	77r	
Mas	<i>de la Vila</i> (Parròquia de St. Martí d'Avià)	31	1383-3	112v	Ara inexistent. Conegut també antigament com el mas de la Vila del molí. Estava situat vora l'actual mas de la Coromina, entre l'església de Sant Martí i el cementiri, vora la riera d'Avià (municipi d'Avià).
Vinya	<i>Els Juncars</i> , a St. Pau de Casserres?	31	1383-3	112v	
Mas	<i>Mas de Bretons</i> (Parròquia de St. Martí d'Avià)	31	1383-4-8	142v	No localitzat
Mas	<i>Mas de Pallarols</i> (Parròquia de St. Martí d'Avià)	31	1383-4-8	142v	Mas Pagerols. Rebé els noms de Puyarols (1553) i Payarols (finals del segle XVI). Al camí d'Avià a Bernades, a l'antic camí ral que unia Avià i Casserres, davant Vilamarí (municipi d'Avià).

TIPOLOGIA	NOM/SITUACIÓ	LLIB	DATA	FOLI	LOCALITZACIÓ
Pastures	<i>Masos de Vilarasa, del Puig i de Santa Euginia</i> (Parròquia de Pedret)	31	1383-9-13	307r	Masos encara existents amb el mateix nom. Es troben a la zona de Pedret, al sud-est del terme municipal de Cercs.
Mas	<i>Mas Llevaig</i> (Parròquia de Pedret)	31	1383-10-20	303r	Mas Llevaig. Encara existent a la zona de Pedret, al sud-est del terme municipal de Cercs.
Bosc	A la parròquia de <i>Sta. Maria de la Baells</i> . Limita amb terres del <i>mas Miralles</i>	27	1421-8-21	24v	L'església de Santa Maria es troba sota les aigües de l'embassament de La Baells. El mas Miralles encara existeix i es troba sobre dit embassament, a l'alçada del pont que el travessa.
Mas	<i>Mas Soldevila</i> (Parròquia de Pedret)	27	1421-2-10	82v	No localitzat
Mas	<i>Planelles</i> (Parròquia de Pedret)	27	1421-2-10	82v	No localitzat
Bosc	<i>Bosc de la Curta</i> , prop el <i>Mas Pedret</i> (Parròquia de St. Quirze de Pedret)	27	1422-3-17	70v	Topònim encara existent prop de Pedret (municipi de Cercs).
Feixes de terra	<i>Alberts</i> (Parròquia de Sant Martí d'Avià)	206	1428-8-27	29v	No localitzat.
Hort i oliveres	<i>Mas de la Jovera</i> (Parròquia de Sant Martí d'Avià). Un dels límits és Noet.	206	1428-8-27	29v	No localitzat.
Mas	<i>Mas del Pou o del Noguer</i> (Parròquia d'Avià)	251	1434-1-4	14v	Mas El Pou. Al costat de la carretera d'Avià a Cardona, al peu de la costa de Serrapinyana (municipi d'Avià).
Bosc	Al terme de <i>Merolla</i>	251	1435-12-18	25v	Lloc sota el castell de Blancafort i l'entrada de la vall de Vilosiu (municipi de Cercs).

TIPOLOGIA	NOM/SITUACIÓ	LLIB	DATA	FOLI	LOCALITZACIÓ
Mas	<i>Mas de n'Oró</i> (Parròquia de Sta. Cecília de Fígols)	35	1438-10-5	41r	Encara existent. Es localitza a uns 200 metres del nucli de Fígols. La finca pertany a la família Fígols, que han perdut el cognom Uró, Heuró o Huró ja fa unes quantes generacions. Aquests cognom consta en les actes municipals de finals del segle XIX. La casa està en bon estat i s'hi ha anat fet ampliacions.

TIPOLOGIA	NOM/SITUACIÓ	LLIB	DATA	FOLI	LOCALITZACIÓ
Mas	<i>Mas d'en Rocavert</i> (Parròquia de Sta. Cecília de Fígols)	35	1438-10-5	41r	Actualment no hi ha cap casa que porti aquest nom. En un document sense data, possiblement del segle XVII conservat a l'ajuntament de Fígols i on apareixen citades algunes cases, es pot llegir el nom de "Mas Roch". Mn. Serra Vilaró esmenta la família Rocavert com a documentada a Fígols des de mitjans segle XII. El mareix autor cita referències d'aquesta família i d'un tal G. de Rocavert a finals del segle XIII (1295). Segurament aquest G. de Rocavert era el pare de Dolça, documentada el 1316 i maridada amb Bernat de Brocà (SERRA I VILARÓ: Les Baronies de Pinòs i Mataplana. Vol 1. Pàgs. 45, 460, 116 i 380). A la parròquia de Fígols es conserva un sarcòfag, estudiat per Sitjes i Molins, decorat amb un escut que pot fer referència a aquesta família.
Mas	<i>Mas de Sant Quintí</i> (Parròquia de Montclar)	35	1438-10-5	41r	Mas de Sant Quintí (Municipi de Montclar).
Mas	<i>Mas Giberts</i> (Parròquia de Fumanya)	251	1441-9-18	47r	

TIPOLOGIA	NOM/SITUACIÓ	LLIB	DATA	FOLI	LOCALITZACIÓ
Mas	<i>Mas de Santes Puelles</i> (Parròquia de Fumanya)	251	1441-9-18	47r	Actualment encara existeix. És una masia que es troba situada al costat de la carretera que condueix a Peguera, una vegada passat el nucli de Fumanya i el camí que va a Vallcebre. La casa és propietat de la família Olano.
Mas	<i>Mas de la Terrada</i> (parròquia de Fumanya)	251	1441-9-18	47r	
Mas	<i>Mas d'Ahomar</i> (parròquia de Fumanya)	251	1441-9-18	47r	
Mas	<i>Mas d'en Vinya</i> (parròquia de Fumanya)	251	1441-9-18	47r	
Mas	<i>Mas d'en Graner</i> (parròquia de Fumanya)	251	1441-9-18	47r	
Terra	<i>El Solà de Palomera</i> (parròquia de Fumanya)	251	1441-9-18	47r	
Mas	<i>Mas del Puig</i> (parròquia de St. V. d'Obiols)	251	1441-9-18	47r	El Puig d'Obiols. A Obiols, municipi d'Avià, en el camí que uneix Graugès i Obiols.
Mas	<i>Mas de Selva</i> (parròquia de Llavaneres)	251	1441-9-18	47r	

4.1.- LES HORTES, LES VINYES I ELS CAMPS

La primera d'aquestes taules recull les notícies que ens aporta la documentació referent a l'entorn immediat a la vila de Berga, un entorn que, segons deduïm de les informacions que ens han pervingut, es caracteritzava en el segle XIV i XV per l'existència d'un gran nombre de vinyes.

Efectivament, la imatge que ens donen les notícies històriques recollides és la d'una vila envoltada d'un entorn completament rural, format principalment per vinyes i també amb horts, camps i alguna petita zona de bosc.

La documentació no solament ens dóna aquesta visió general dels entorns de Berga sinó que també ens permet tenir una idea de com era el paisatge berguedà amb cert detall ja que podem entreveure la distribució dels elements ara esmentats en l'espai.

Com ja hem mencionat més amunt, el primer element que crida l'atenció és la gran abundància de vinyes. Cal remarcar que la vinya és un conreu delicat ja que exigeix molta insolació i que, des de finals del segle XIX, la vinya ha desaparegut completament de Berga i rodalies i la seva presència al Berguedà només es troba a la part més al sud de la comarca que limita amb el Bages.

Tornant a la documentació medieval, cal dir que la vinya abundava sobretot en les zones més assollellades dels entorns de Berga. Així veiem que és molt nombrosa a la part del migdia de la vila i també a les costes que la dominen pel costat de tramuntana, ambdues zones amb un notable grau d'insolació. Quant a llocs concrets trobem vinya a la Roca de la Pila, les Femades, la Fàbrega, la Coma de Sant Andreu, Fonollosa, Fontollera, els Pedregals, el Pla de l'Alemanys, el Mercadal i Vilafelet, entre altres.

També són nombroses les referències als horts, generalment sempre associats a recs o cursos d'aigua. D'horts, se n'esmenten a diferents llocs de Berga, tant a l'interior com a l'exterior de les muralles. La documentació en descriu acuradament un que es troba al costat de les muralles, prop d'un dels portals, en el camí que va a les Feixes: "*ortum de parietibus clausum in circuhito quem ut heredes prefatus habeo et possideo extra et satis propter dictum portale quiquidem ortus habet rechum sive rech per quodam foramen muri predicti quod foramen est ad latus dicti portalis et a dicto foramine cum canalibus recipit aquam ad regandum*"³⁹.

³⁹ APBerga. Llibre Notarial 35, f. 35r.

En general, els horts ocupaven la part de migdia de Berga, concretament la zona anomenada Salas, esplanada en pendent situada prop de la zona coneguda actualment com la Rasa dels Molins. Per aquest lloc, situat sota el Puig de Lasties, fora de les muralles, discorre l'aigua que prové de la riera de Metge. A més de la zona de Salas també s'esmenten alguns horts a la zona de Lledó i Cascalls, ambdues amb abundants cursos d'aigua.

Els camps es trobaven, principalment, a les zones més planes dels entorns de Berga. Així veiem que són nombrosos en les zones de la Valldan, les Femades, Vaell, Pla de l'Alemanys i Roca de Codines.

Les referències a boscos són escasses en la documentació estudiada i només n'hem pogut localitzar alguns exemples de difícil localització. Així, sabem que hi havia un bosc a la zona que la documentació de l'any 1383 anomena Serra Lenusera i que deu ser la mateixa que a l'any 1421 apareix com a Serralenyera. Una anotació de l'any 1687 que hem localitzat al Llibre d'Actes núm. 40 de l'Arxiu Històric Comarcal de Berga ens ha permès saber que, al segle XVII, el nom amb què es coneixia Serrallenyera era el Bosch de Berga. Encara avui es coneix amb aquest nom la zona situada a la part nord de la Serra de la Petita, llindant amb la riera de Metge.

Una sola vegada trobem en la documentació berguedana estudiada una referència a oliveres. Es tracta d'unes oliveres plantades a la zona anomenada de Montsospir. I també només una vegada s'esmenta un timoner, que creiem un lloc on creixia aquesta planta d'aplicacions medicinals emprada per prevenir i curar infeccions. En concret aquest timoner es trobava a la zona de la Valldan, nom actual amb què es coneix el lloc que en la documentació s'esmenta com a Monterrot.

Com a elements més peculiars, la documentació esmenta un colomer, que es trobava a la part nord de la vila, tocant la muralla, en el camí que portava a l'església parroquial de Santa Eulàlia i un femer, situat a les Feixes.

No hem constatat cap referència a pastures pels voltants de Berga, fet que ens porta a pensar que així com l'agricultura, principalment la vinya i l'horta, eren importants per la vila en els segles XIV i XV, la ramaderia no era una activitat remarcable dels seus habitants.

Pel que fa a la resta de la comarca, la documentació estudiada ens aporta, bàsicament, el nom de molts masos, alguns d'ells encara existents als nostres dies. Així, i a tall d'exemple, podem esmentar els masos de Noet, Santes Puelles i Santa Eugínia, entre molts altres.

A les taules que hem vist més amunt s'especifica el nom d'aquests masos i la seva localització i situació actuals, així com també les dels altres elements mencionats en la documentació com són terres, boscos o pastures.

CONCLUSIONS

- La Berga medieval era una vila construïda a redós del turó on hi havia el castell. Des de la part alta de la vila flueixen diferents cursos d'aigua que la divideixen. Aprofitant aquests cursos d'aigua, a l'interior de la vila es trobaven molts horts urbans així com també diversos molins.
- La vila estava vorejada de terres de conreu: feixes en les zones amb més pendent i extensos camps en la part més plana. Els conreus més importants eren la vinya i els cereals.
- Les escasses referències a pastures i boscos ens fan creure que la ramaderia era una activitat poc important per a la vila i els seus habitants.
- La documentació estudiada ens permet conèixer el nom i la situació de diversos masos de les rodalies de Berga i de la seva comarca. Alguns d'ells encara existeixen en l'actualitat com els de Noet, Santes Puelles i Santa Eugínia.

4.2.- EL CASTELL I LA MURALLA: ELS PORTALS.

En aquest apartat tractarem de les notícies que ens han pervingut sobre el castell i les muralles de la vila de Berga i els seus portals.

La documentació emprada per al seu estudi té procedències diverses que podem concretar fonamentalment en Manuals de Notari i pergamins de l'Arxiu de la Parròquia de Santa Eulàlia de Berga, en Llibres d'Actes Municipals de l'Arxiu Històric Comarcal de Berga i, en menor grau, en altra documentació diversa.

En primer lloc parlarem del castell i després analitzarem algunes generalitats sobre les muralles a l'època medieval per passar, posteriorment, a l'estudi concret de les muralles de Berga.

4.2.1.- El castell de Berga

El castell de Berga s'aixeca sobre un turó que domina la ciutat. D'aquest castell, que tingué una gran importància en èpoques reculades, avui se'n conserven ben poques restes originals ja que va ser totalment remodelat i transformat a partir de la dècada dels anys 40 del segle XX.

Més de mil anys d'història avalen l'interès d'aquest edifici. Fem-hi una ullada.

4.2.1.1.- Orígens

La primera referència documental que tenim sobre el castell de Berga data de temps antics, mitjans segle IX, i es relaciona amb la narració que explica el trasllat del cos de sant Vicenç màrtir i amb el naixement de la Catalunya comtal.

La narració a la qual hem fet referència és explicada en la "*Història de la invenció i translació del cos de sant Vicenç des d'Hispania al monestir de Castres*", escrita vers l'any 855 pel monjo Aissó de Saint-Germain-des-Prés a petició de l'abat Bernó i dels monjos del monestir de Castres, a l'Albigès.

Segons aquesta llegenda, un monjo del monestir de Conques anomenat Hildebert va viatjar fins a València per tal de recollir el cos de sant Vicenç, però, en passar per Saragossa, el bisbe de la ciutat s'incautà de la santa relíquia. El monjo va tornar al seu monestir i, en veure que no portava les restes del màrtir, en fou expulsat, dirigint llavors les seves passes vers al monestir de Castres. Aquí, l'abat es proposà la recuperació de la relíquia encomanant aquesta tasca a Salomó, comte de Cerdanya,

qui viatjà fins a Saragossa i va obtenir del bisbe el cos de sant Vicenç. En el viatge de retorn a Castres la comitiva va passar per Balaguer, Berga, Alp i Llívia, llocs on la relíquia obrà molts miracles. La referència concreta del pas del cos sant per Berga explica com la relíquia va guarir un tolit: *“Profecti autem inde, ad Bergam castellum celeri cursu iter dirigunt, ubi Dominus itidem praestito miraculo, quid meriti quidue gratiae apud eum sanctus laeuita et martyr haberet, clementer ostendit. Nam inter reliquos, gratissima eius munera requirentes, adfuit quidam delatus claudus totoque corpore aegrotus. Iste etenim, intromissus ad sacrosanta eius veneranda patrocina, tunc, quemadmodum contingere in talibus solet, dolore primum invaditur, atque eo valide per membra grassante, in pavimento versatus, nimis affligitur, eratque hoc supervenientibus novum ceterisque omnibus visu mirandum. Attamen, miserante se Deo, sanctique laevitae et martyris pii iuvaminis auxilio sublevante, directis grassibus paulatim pedum basibus sese consolidantibus, ambulare coepit, haut laetitia sospitatis amica comitatus, per se ad suos sanus factus rediret”*⁴⁰.

No s’han trobat més notícies que ens permetin conèixer la història del castell en els segles IX i X i tampoc sabem gaires coses de la vila de Berga en aquests segles.

4.2.1.2.- Berga i el seu castell a l’Edat Mitjana

Després de la repoblació de les terres de la Catalunya Central, entre les quals hi havia Berga i el Berguedà, aquest territori s’incorporà al comtat de Cerdanya i constituirà, dintre d’aquest, el pagus del Berguedà.

A final del segle X, però, la documentació confirma l’existència d’un comtat independent, el comtat de Berga, amb límits a la confluència dels rius Llobregat i Bastareny pel nord, la riera de Merlès per l’est, la serra d’Ensija per l’oest i el terme de Navars pel sud, on es formava el passadís que constituirà, en el segle XI, la Marca de Berga.

A partir de l’any 990 Oliba, futur abat i bisbe, signarà els documents que fan referència al Berguedà amb el títol de comte, honor que mantindrà fins al seu ingrés com a monjo al monestir de Ripoll. En aquest moment Oliba dividirà els seus dominis comtals entre els seus germans i Berga i el Berguedà passaran a mans de Guifré, comte de Cerdanya. El Berguedà i la Cerdanya tornaran a separar-se i

⁴⁰ Victor SAXER: *Saint Vincent...*, pàg, 331.

ajuntar-se, fins que l'any 1117, en extingir-se la casa comtal cerdana, els seus territoris, entre els quals hi havia els del Berguedà, s'integraran definitivament a la casa comtal de Barcelona.

És en relació amb els comtes de Cerdanya que tenim, en el segle XI, diverses notícies històriques del castell de Berga.

En concret sabem que, entre els anys 1068 i 1095, un personatge anomenat Pere Ramon va prestar homenatge al comte Guillem de Cerdanya pels castells de Peguera, Fígols, Vallmanya i Berga. Aquesta notícia ens confirma, doncs, el domini dels comtes cerdans sobre Berga i el Berguedà.

Uns anys més tard, entre el 1095 i el 1110, emparant-se en un document d'empenyament que havien signat els ara esmentats Guillem de Cerdanya i Pere Ramon, el comte Guillem Jordà, hereu del primer, va prendre al segon els seus castells i els donà a Berenguer Ecard, que jurà fidelitat per ells al comte cerdà: *“Berengarius Echardi (...) Guilielmum comitem filius qui es Sancie comitisse (...). nominatim ego tibi iuro ipsum kastrum de Pegera et de Figols et de Valle Magna et domum de Berga et omnes fortedas que in eo in eis modo sunt aut in antea erunt...”*.

Quan, a principis del segle XII, el comtat de Cerdanya s'integrà al de Barcelona, els descendents de Berenguer Ecard continuaren posseint els castells i jurant-ne fidelitat als comtes de Barcelona: entre els anys 1117 i 1131 Guillem Ramon, fill de Berenguer, ho féu davant Ramon Berenguer III i el 1135, a Vic i en una gran assemblea de magnats, a Ramon Berenguer IV.

Segons l'historiador berguedà Jacint Vilardaga, vers l'any 1148 i en relació amb la campanya de Ramon Berenguer IV contra Tortosa, Hug de Peguera, per donació comtal, adquirí en franc alou l'honor de Berga que comprenia la vila i el seu castell i un territori al seu voltant. Segons aquest mateix autor, entre els anys 1148 i 1190, exerciren la senyoria de Berga Hug de Peguera, Ponç de Peguera i Berenguer de Peguera, successivament.

L'any 1190 aquest darrer, amb el consentiment dels seus germans i germanes Hug, Ponç, Gibert, Ermessenda, Guillema, Arsenda i Beatriu, vengué a Pere de Berga i al seu fill homònim, l'honor de Berga pel preu de 1300 sous barcelonesos⁴¹.

Per aquesta venda la família dels Berga passà a ostentar el poder sobre la vila del mateix nom i el seu castell, domini que es perllongà, més o menys directament, fins

⁴¹ ACA. Cancelleria. Pergamins d'Alfons I, número 564.

el segle XIV.

El darrer Pere de Berga degué morir vers l'any 1275 i l'heretà la seva filla o germana Sibil·la, casada amb el noble Roger I, comte de Pallars; així Berga s'integrà als dominis d'aquest comtat. Fill d'ambdós serà Arnau Roger I, comte de Pallars i senyor de Berga i del Berguedà.

El domini de la casa de Pallars sobre Berga començà a declinar el 1297, com ja hem vist en el capítol dedicat a la família dels Berga, quan Sibil·la I de Pallars i el seu marit Hug de VII de Mataplana vengueren a Jaume II el domini directe del senyoriu de Berga, que incloïa la vila i el castell de Berga i els castells de Fígols, Peguera, Blancafort, Montclar, Casserres i Fraumir. Però aquesta venda no va ser suficient per superar la crisi dels darrers anys del segle XIII i dels primers del XIV, que s'estava generalitzant arreu i Sibil·la i Hug es veieren obligats pocs anys més tard, el 1309, a fer el traspàs definitiu de les seves propietats berguedanes a la corona a canvi d'una important suma de diners.

Aquest traspàs de Berga i el Berguedà a la corona no fou immediat sinó que s'hagueren de superar alguns problemes que va provocar l'esmentada venda, però és l'arrencada de la integració de Berga i el seu territori al patrimoni reial.

S'inicià llavors la preocupació dels reis catalano-aragonesos per la vila de Berga, preocupació que es tradueix en successives concessions de privilegis amb diversos objectius, des de contribuir al creixement de la vila fins a reiterades promeses de no separació a perpetuïtat de la corona reial, passant per la redempció de drets senyoriais i un llarg etcètera.

No sabem quin aspecte físic devia tenir el castell de Berga en aquests primers segles medievals car les restes que ens n'han pervingut són molt minses i han estat molt modificades al llarg del temps. Per la documentació que ens ha pervingut, sembla ser que el castell va deixar de ser residència senyorial molt aviat, mantenint només la seva funció defensiva. Els successius senyors de la vila, els Peguera, els Berga, els Pallars, els Mataplana, no residiran al castell sinó que ocuparan un edifici, anomenat el Palau, edificat a l'interior de Berga.

El que sí podem intuir és que l'aspecte del castell i de la vila de Berga degué canviar amb la construcció, a finals del segle XIV, de les muralles, tema que tractarem monogràficament en un apartat posterior.

Els darrers anys de l'Edat Mitjana van ser per a Catalunya, i també per a Berga i el seu castell, uns anys difícils. En esclatar la guerra contra Joan II, coneguda com la Guerra Civil Catalana (1462-1472), Berga hi participà al costat de les forces de la Generalitat. Durant l'estiu de l'any 1468 el príncep Ferran, el futur Ferran el Catòlic, assetjà la vila i l'ocupà després d'escalar-ne els murs. Uns dies més tard, el 17 de setembre, se li reté també el castell.

L'ocupació de Berga per les tropes del rei durarà fins l'any 1471, quan la vila canvià novament de mans en ser ocupada per un exèrcit mixt format per tropes dites de la terra i francesos.

La Guerra Civil Catalana tingué unes conseqüències molt negatives per a la vila de Berga que arribà a finals del segle XV completament empobrida, econòmicament i demogràfica. Així consta en un document de 1468 on es pot llegir: “..atesa la gran destrucció en la qual la dita vila, axí en universal com en particular es constituyda per causa de la entrada de la gent d'armes de Vostra Maiestat..”⁴²

4.2.1.3.- El castell en els segles XVI, XVII i XVIII

A partir del segle XVI, el castell de Berga degué perdre part de la seva importància defensiva i sembla que va restar semiabandonat. Així ho indica l'historiador berguedà Jacint Vilardaga en la seva *Historia de Berga*: “Completamente desmantelada estaba entonces la fortificación de la villa. El castillo no tenía de tal más que el nombre; ni un foso, ni una muralla, ni una puerta. Unicamente existían la vieja torre y la fortísima y grande iglesia que servía de parroquia, pero ni en una ni en otra había guarnición”⁴³.

Aprofitant la fosca i la manca de guarnició, un grup d'hugonots francesos, la nit del 7 de setembre de 1581, penetraren al castell de Berga i assaltaren i saquejaren l'església parroquial, de la qual s'endugueren totes les peces de valor. Per compensar la pèrdua, Felip II envià a la parròquia de Santa Eulàlia un magnífic calze.

El castell de Berga tornà a adquirir protagonisme durant la Guerra de Separació, també anomenada dels Segadors. L'any 1653 Joan d'Àustria prengué possessió de Berga en nom de Felip IV, però la guerra continuà, i un any després, el 1654, la vila i

⁴² M.Dolors SANTANDREU i SOLER: *Els privilegis reials de la vila de Berga (segles XIV i XV)*. Tesi de Llicenciatura inèdita. Universitat de Barcelona. Barcelona, 1995. Document 53, pàg. 397.

⁴³ Jacinto VILARDAGA: *Historia de Berga*. Tipo-litografia de Luís Tasso. Barcelona, 1890. Pàg. 254.

el seu castell van ser atacats per miquelets que hi varen posar setge. Pocs dies més tard, els francesos, capitanejats pel príncep de Condé aconseguiren conquerir la vila i el castell. Berga restarà en mans franceses fins al mes d'octubre de l'any 1655 quan les tropes castellanques, dirigides per Josep Galceran de Pinós, la reconqueriran ja definitivament. En aquestes lluites quedà molt malmès tot el conjunt del castell i, sobretot, l'església parroquial.

Segons Vilardaga, després d'aquesta guerra el castell i les muralles de la vila van ser fortament reparats: *“Pero Pinós no quiso moverse de la población hasta que hubieron empezado las obras de fortificación que dispuso y á cuya construcción contribuyó aquélla con cuantiosas sumas. Entonces fué cuando se edificaron todas las murallas del castillo, que aun se conservan, y las del circuito de la villa, que en parte se conservan también. Se construyeron cuarteles en el castillo y cuatro torres: una en la torre de las horas, con el mismo nombre; otra en la puerta de Barcelona, á la cual también se le llamó del mismo modo; otra llamada de Carcassona, y hoy fuerte de D. Carlos, y la última en la puerta del Call nou, á la cual se llamó den Frexa”*⁴⁴.

Els desperfectes que va sofrir l'església parroquial van aconsellar el seu abandonament definitiu i la construcció d'un nou temple dintre la vila. El lloc escollit per erigir la nova església parroquial va ser la plaça de Sant Pere, espai que ocupa actualment.

Pocs anys després, a principis del segle XVIII, novament una guerra va assolar Berga i el seu castell. Es tracta, en aquest cas, de la Guerra de Successió, escomesa entre els partidaris de Felip d'Anjou (Felip V) i de l'Arxiduc Carles d'Àustria.

Els fets ocorreguts a Berga en el decurs d'aquesta guerra ens són narrats per Salvador Trasserra i Sanz⁴⁵: *“En el año 1705, nuevamente las tropas que defendían el Castillo fueron puestas en pie de guerra, al estallar la llamada Guerra de Sucesión, y por mandato de los consellers de la ciudad, al no querer éstos obedecer al Archiduque Carlos de Austria, y por lo tanto ser obedientes al Rey Don Felipe, pero teniéndose que rendir días más tarde, no sin antes haberse defendido con ardor ante la imposibilidad de poder recibir refuerzos ni auxilios del rey Felipe ni de Francia, y*

⁴⁴ Jacinto VILARDAGA: *Historia ...*, Pàgs 268-69.

⁴⁵ Salvador TRASSERRA SANZ: *El desaparecido castillo de San Fernando*. Diario de Barcelona, 7-XI-1959.

ser por tanto inútil toda resistencia. Tomando el mando de la plaza, en nombre del Archiduque, don Juan Manuel.

El día 15 de julio de 1705, nuevamente la paz parecía retornar a estas tierras, ya que así lo mandaba el Tratado de Utrech, y que señalaba nuevamente a Cataluña bajo el mandato del Rey Felipe V, pero no siendo obedecido este mandato por el gobernador del Castillo de ésta, don Condor Monsalvo, que disponía de sesenta hombres del Regimiento de la Diputación, aparte de gran cantidad de artillería, tuvo que ser tomado a viva fuerza.

Así, el día 17, una compañía bergadana logró hacerse con uno de los fortines contiguos al Castillo y con él y en espera de refuerzos para su total invasión, llevar a cabo un mejor sitio de la fortaleza, que con la llegada de dichos refuerzos procedentes de diversos puntos de esta comarca, se logró hacer capitular, no sin antes haber tenido que dispersar un pequeño grupo rebelde que, compuesto de cuatrocientos hombres, intentaba forzar el sitio.

En 1714 fue creado un cuerpo de milicia dentro de esta ciudad y Castillo, llamado de La Coronela, el cual estaba compuesto de mil hombres, ante la incertidumbre que reinaba por estos alrededores, teniéndose que enfrentar en varias ocasiones a un número de fuerzas barcelonesas que, al contrario de las de Berga, no habían prestado obediencia al rey Felipe V.

El día 14 de junio llegaron a ésta gran número de insurrectos que atacaron la plaza por diversos puntos, teniendo que defenderse los bergadanes con gran coraje que, en número muy reducido, temen una vez más el asedio, pero una vez más salen victoriosos, al lograr rechazar en todos sus puntos el ataque contrario, concentrado esta vez en tres puntos distintos, o sea, en las tres puertas que dan paso al interior de la muralla que guarda la ciudad, las puertas de San Carlos, Estudios y Barcelona, logrando al fin que el adversario se retire definitivamente, no sin antes haberles infringido numerosas bajas.

Siendo, por lo tanto, la ciudad de Berga, junto con el Castillo, los lugares donde se iniciaron las hostilidades en el año 1705 y donde se dieron por finalizadas las mismas en el año 1714, con sus dos primeros y últimos choques con las tropas del Archiduque de Austria.

Luego vino un período de calma y tranquilidad en el cual, salvo algunos pequeños choques contra fuerzas o partidas de forajidos que, de cuando en cuando, hacían

presencia cerca de esta ciudad, fue aprovechado para la total restauración, una vez más, de todo el Castillo... ”.

Efectivament, la documentació de l'època ens permet confirmar aquesta preocupació de les autoritats berguedanes per reparar el castell i les muralles de la vila. Les referències documentals més significatives són: el 20 de novembre de 1718, una tercera part del cadastre que pagava la vila de Berga es va destinar a fer obres al castell⁴⁶; El 29 de maig de 1719, l'Intendent va manar a l'Ajuntament de la vila de Berga la reparació de les muralles; El 3 de març de 1720, Berga queda exempta de pagar impostos a causa de les moltes despeses que la vila ha hagut de fer per les obres de reparació de les fortificacions⁴⁷.

Aquestes reparacions degueren aturar momentàniament el procés d'enrunament del castell. Una descripció de finals del segle XVIII ens permet conèixer una mica quina era la seva fesomia: *“Testimoni pres al sastre Joan Obiols de Berga: sabe y se acuerda muy bien que dentro del recinto de la Plaza y Castillo de Berga se halla una Iglesia antigua con tres naves muy bien labradas y construida, la qual de todo tiempo de su recuerdo ha servido y sirve de quartel y alojamiento de las tropas de su Mgtd. que estan de guarnicion en el referido Castillo y Plaza.... haver visto en ella la Pila, el Pulpito, las capillas, que ahora estan tapiadas a cal y canto, la torre o campanario, haver visto, que de este se sacaron las campanas que se bajaron en la Iglesia parroquial que oy existe en esta villa, haver visto igualmente que diferentes familias de esta villa subian a dicha iglesia a desenterrar y sacar de las sepulturas que habia en ella los cadaveres de sus antepasados...”*⁴⁸.

Els viatgers de finals del segle XVIII també ens aportaran referències de la vila de Berga i del seu castell. Francisco de Zamora, el 1787, veia així el castell: *“El castillo está en lo más alto del pueblo, apoyado sobre el barranco de Tagás, y con alguna obra avanzada sobre el camino de Bagá, pero todo tan derruido y mal conservado que parece fortaleza abandonada, no obstante de que en la última visita se declaró*

⁴⁶ Arxiu Històric Comarcal de Berga (ACBR). 1.1.2.2. (antic Lligall 14): *“Carta de Generales y Privilegis de la Vila de Berga y altres papers de Importància”*. Pàg. 66.

⁴⁷ ACBR. 1.1.2.2. (antic Lligall 14), pàg. 77.

⁴⁸ ACBR. 1.2.2.9. (antic Lligall 106): *“Actas Ayuntamiento. 1771-1798”*.

por necesaria y se mantiene como Plaza de Armas, con su Gobernador y demás empleados...»⁴⁹.

4.2.1.4.- El castell de Berga en el segle XIX.

La Guerra del Francès (1808-1812) va tenir conseqüències funestes pel castell de Berga ja que la por a una invasió francesa va motivar la seva destrucció sistemàtica, ordenada pel general Lacy. Testimoni d'excepció d'aquesta destrucció serà Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà, que l'explicarà pas per pas i amb detall en el seu conegut dietari *Calaix de Sastre*⁵⁰: "2 d'octubre, 1811 (...) En la iglésia de dalt del castell, ja oberta per sobre en sa demolició ab dit castell en temps remots, esta molt gran ab tres naus que era la parròquia, s'ha encontrat en una de ses columnes un gran sepulcre de pedra ab lletres molt antigues que s'ignoren, i, dintre, tres caps, que no fossen d'uns sants màrtirs, havent estat dels templaris, que nos ho digué ahir nit en esta casa la Sra. Donya Maria Ignàsia Planella ab son estimat germà don Pere -com matrimoni espiritual per lo que tots dosets solen anar a passeig, partint-se més les penes que les alegries (...)

12 de febrer, 1812 (...) En esta tarda ab pólvora s'ha volat un tros d'un poc de la capella detràs del castell, segons ho ha dit en lo passeig lo Sr. tresorer don Joaquim Acosta, i demà a la tarda se volarà la iglésia, promptes los fornillos per fer-la caure, anant-se en això ab tota la deguda precaució (...).

Dia 17 de febrer, 1812 (...) A quarts de dotze cerca de la mitjanit se veia una gran claror a la part del castell, de la que s'adonà primer lo marquès de Sentmenat, i luego, pensant si fóra foc en alguna casa de la vila, amunt al Carrer Major. I no fou altre, no havent-se tocases les campanes d'avís a foc, que la crema de caixes de morts en lo fossar o per allí cerca (...)

Dia 22 de febrer, 1812 (...) No ha estat avui lo que s'havia dit que, ab fornillos posats ab pólvora, se demoliria la demás paret de dalt, que era castell, de la iglésia, estes les exteriors, sent ja tota aquella bòveda a terra.

D'esta lo pregó i la campana ho avisaran per assegurar-se, i més los que sien prop, d'eixir-se'n a fora d'esta vila, per evitar alguna <<fortuna>>, segons ditxo de la

⁴⁹ Montserrat GALERA I MONEGAL: *Berga vista pels viatgers del segle XVIII i pels excursionistes del XIX* dins Revista Centre d'Estudis Berguedans 1. Publicacions de l'Ajuntament de Berga, 1982. Pàg. 188.

⁵⁰ Rafael D'AMAT I DE CORTADA: *Calaix de sastre IX (1811-1812)*. Curial Edicions Catalanes. Barcelona, 1999.

gent de fora, lo que nosaltres diem desgràcia, a caure algunes pedres d'allí dalt, en la ruïna de dites parets, tan antigues i tan fortes com roques, en què estribava tot aquell edifici.

I no es podrà ja gloriari esta vila de Berga de conservar tan gran antiguitat com era lo castell, que comptava sis-cents anys o més, i aquella iglésia, si no l'en prova d'una làpida que s'hi conservava, que seria del temps dels romans. I ara en tanta destrucció d'edificis ben poques antiguitats quedaran (...)

1 de marc, 1812 (...) Segons avís d'est Sr. alcalde, lo mosso de la vila ha publicat ab la trompeta que al punt de cinc hores començaria-se la demolició d'est castell i iglésia en ses parets exteriors, ab los mateixos tocs de la campana grossa de la parròquia antes de començar-se, a fi d'evitar lo perill de caure algunes pedres d'allí dalt a alguna casa de les més cerca de dit castell, i així evitar-lo apartant-se'n i eixir-se'n fora de la vila la gent. En efecte, disposats ja los fornillos ab pòlvora i metxes, ha començat lo primer enderroc d'algunes pedres o barrinades a cinc hores, tardant prou d'una a altra barrinada, havent-se'n oïdes unes sis, que ja han fet son efecte per lo que molts trossos han caigut a terra, com del frontis, en lo triàngul sobre d'est, en tota una part d'iglésia, que es continuarà fins a demolir-se obra tan antiga com era esta en ses tan fortes i enrocades muralles en dit castell de Berga. I així perden Berga esta gran antiguitat, d'uns mil anys aquella iglésia, i sis-cents lo castell (...).

15 de març, 1812 (...) A cinc hores d'esta tarda s'ha començada la continuació de la demolició d'est castell, en tota sa iglésia, quedant tan sols un tros de paret, havent-se disparat a cinc o sis fornillos de pòlvora que han arrencat i derribat a moltes pedres, i de prou grosses, anant a l'aire. I succeït dos o tres desgràcies de què han mort dos minyons, l'un casat, sepultats en ses ruïnes, i l'altre no mort sí que luego extremunciat i perilla que morirà; i han pagat bé la curiositat de voler-se acercar massa al castell, que d'improvís, no pensant-s'ho, en un fornillo que no treia foc, un home l'ha pegat a la metxa, i caigut la pedra o pedres que han mort repentinament als dos jóvens de poc sindèresis. La gent de la vila no lluny del castell s'ha apartada a paratge segur i fora de la vila, com així alguna en la capella de Nostra Senyora del Roser. Jo que ho ignorava, a l'eixir-me'n de la parròquia i cap avall del Carrer Major, tornant-me'n a casa, no fent gaire bon anar ab tanta fredor i vent, he vist a molta gent aturada de vista a dit castell, i en efecte era tot una boira espessa del fum

i de la runa ab gran obertura d'est, que mira a la vila, i poc a poc quedarà tot lo castell de Berga d'allò ben esmotxat, com en temps atràs la torre de Fumanya".

Malgrat estar ferit de mort, el vell castell de Berga encara tornarà a experimentar una revifalla arran de les guerres carlines.

Efectivament, amb la primera carlinada i molt especialment a partir de l'any 1835, les autoritats militars mostren un gran interès per recuperar la fortificació de Berga, a causa de la difícil situació plantejada pels continuats atacs dels carlins en aquesta zona. Berga quedarà totalment revaloritzada com a plaça militar però les antigues muralles es troben en un estat lamentable i no garanteixen les condicions mínimes per la defensa estratègica de la plaça. El dia 16 de maig de 1835 l'alcalde Ramon Domínguez notifica a l'Ajuntament que el Governador Militar de Berga farà un ampli reconeixement de les fortificacions exteriors de la vila per tal de valorar els punts més febles i determinar les obres necessàries. Les obres es van fer tal i com les autoritats militars varen acordar, ratificades pels Governadors Civil i Militar. La vila hi va contribuir amb molts sacrificis, fins al punt que tot l'empedrat dels carrers fou utilitzat per refer les fortificacions.

El 12 de juliol de 1837 els carlins van ocupar Berga, que no va ser reconquerida pels liberals, dirigits pel general Espartero, fins tres anys més tard, el juliol de 1840.

Després d'ocupar la vila i el castell, Espartero ordenà l'enderroc d'una gran part de les fortificacions, menys el castell i la torre de la Petita.

Berga va quedar totalment supeditada als interessos militars; tots els projectes de l'Ajuntament, les reformes i obres quedaven limitades als interessos estratègics de l'exèrcit, molt especialment arran de l'última carlinada, car Berga esdevingué de nou escenari dels enfrontaments entre liberals i carlins. A partir de 1871, i fins el 1875, els pressupostos municipals quedaren desbordats per les continuades obres que projectaven els militars des del castell.

Acabada la guerra, la vila va recuperar la tranquil·litat i va poder-se plantejar la solució dels problemes urbanístics més urgents. A partir de l'any 1879 es comencen a ensorrar tambors i trossos de muralla, sempre amb el consentiment de l'autoritat militar i a canvi que la pedra fos portada al castell.

4.2.1.5.- El castell de Berga en el segle XX i fins l'actualitat

El segle XX contemplà la pèrdua definitiva del castell com a element militar i de defensa i la seva transformació en zona residencial i de serveis.

Aquesta transformació s'inicià el 1907 quan el sots-inspector de les Tropes de la IV Regió Militar de Barcelona concedia a l'Ajuntament de Berga l'autorització per ensorrar les muralles que dificultaven la construcció de la carretera de l'Estret (Drecera de Queralt) i la de Capolat (a Sant Llorenç de Morunys) al·legant que el castell “*en un estado completamente ruinoso y, por otra parte, sin conservación no interesa al ramo de la Guerra pues no puede considerarse como obra de fortificación por estar destruidas sus defensas, asi como también los edificios y almacenes*”. La corporació municipal, el mateix dia que es va llegir l'informe militar, acordava demanar-los de poder utilitzar els terrenys del castell i ensorrar el portal de Santa Magdalena, per considerar-lo “*un estorbo a la via pública*”⁵¹.

L'any 1928 es posaven a pública subhasta els terrenys que formaven el castell, per valor de 15.000 ptes; els terrenys eren ja de l'Ajuntament i aquest imposava com a condició de venda que no s'utilitzessin com a hospital, perquè aleshores passarien de nou a propietat municipal⁵².

Els terrenys del castell i les construccions que restaven de l'antiga fortificació varen ser adquirides, a principis dels anys 40, pel Sr. Mario Messaggi Giovazzi que hi emprengué un projecte de construcció d'un hotel i de diversos xalets. Les obres, que varen iniciar-se vers el 1945, van suposar la desaparició de les poques construccions que restaven del vell castell en la seva part interior i només va conservar-se, encara que amb modificacions, la muralla exterior.

Per testimonis de gent que van treballar en aquestes obres sabem que no es va haver d'enrunar cap edifici perquè tot estava ja gairebé arrasat. També expliquen que l'església era a la part més alta del castell (en el lloc on hi havia la piscina quan el conjunt era hotel) i que, al seu costat, s'hi van trobar moltes tombes amb restes humanes, fet que sembla indicar que era el cementiri parroquial. Quant als merlets, element molt característic dels actuals murs del castell, sembla que ja existien però que eren més massissos i rectangulars. En el lloc on es deia que hi havia la presó del castell s'hi va edificar l'actual capella. Tampoc es va modificar la que sembla l'entrada original del castell que s'obre a la part de migdia.

El Sr. Mario Messaggi Giovazzi, durant els anys que va tenir el castell, va fer diversos projectes de construcció de més vivendes i també d'ampliació de l'hotel.

⁵¹ ACBR. 1.2.2.58 (antic Lligall 80): “*Actas Municipales 1907*”. Sessió del 16 de desembre.

⁵² ACBR. 1.2.2.70 (antic Lligall 93): “*Actas Municipales 1927-28*”.

En concret, l'any 1949 va encarregar a l'arquitecte, Sr.Emili Porta, el projecte de construcció d'un bloc de vivendes "bonificables". Aquest bloc, de quatre plantes i que constaria de 32 vivendes de 72 m² cadascuna, s'havia de construir a la part est del castell, en el primer quilòmetre de la carretera de Berga a Sant Llorenç de Morunys. Segons consta en la memòria del projecte *"correspondería a cada una un alquiler mensual tope de doscientas ochenta y siete pesetas.*

Se adopta la disposición en bloque por economía y ser la corriente en las colonias y explotaciones de la comarca.

Va destinada a los mineros y familias que de otras regiones han venido y por falta de viviendas ocupan la capilla y fábricas destruidas por la guerra alrededor del Castillo que su actual propietario está transformando".

El 1970 el Sr. Mario Messaggi va encarregar un projecte per a ampliar l'hotel "Mesón del Castillo". Dit projecte, redactat per l'arquitecte Sr.Ramon Masferrer Homs, contemplava l'ampliació de la superfície de l'hotel en 806,95 m², afegint-hi tres plantes a les ja existents. L'objectiu era que l'hotel passés a tenir 23 habitacions amb un alt grau de comoditat: *"... dada la magnífica orientación del Hotel, se han dotado de terrazas individuales, cada una de las habitaciones proyectadas, todas ellas, de otra parte, en fachada principal (...).*

Todas ellas superan los 16 metros cuadrados de superficie, están dotadas de baño completo y disponen de un armario ropero.- La superficie de terraza por cada habitación es de 4,20 m².- Disponen de un hueco a modo de puerta balconera de 2,10 m. x 2,10 m. cuyo cerramiento se realizará mediante persiana enrollable y madera de pino Flandes barnizada..."

Tots aquests projectes van quedar en això, només en projectes. De no ser així, la fesomia del castell seria molt diferent a l'actual.

L'any 1983 tancà les seves portes l'Hotel "Mesón del Castillo". Uns anys més tard, el 1988, el Consell Comarcal del Berguedà adquiria l'hotel i alguns dels xalets i convertia el conjunt en la seva seu institucional.

4.2.2.- El paper de les muralles a l'Edat Mitjana⁵³

Les muralles són, a l'Edat Mitjana, un element que trobem a totes les poblacions d'una certa entitat que constituïen un nucli agrupat. La necessitat de protegir les vides i els béns dels ciutadans que hi residien va ser la causa de la seva construcció.

Les ciutats més importants, que ja disposaven des d'antic de recintes fortificats, durant l'Edat Mitjana, tindran una especial cura a mantenir-los i a reparar-los.

Les noves poblacions, sorgides arran de la repoblació, hauran d'optar entre refugiar-se al castell de senyor o bé fortificar-se amb muralles per defensar-se dels perills exteriors. Molts d'aquests nous pobles s'originaren, o bé es desenvoluparen, gràcies a les cartes de poblament, com és el cas de la vila de Berga, que la rebé de Pere de Berga l'any 1256. A poc a poc, els nouvinguts que arribaven a les viles feren créixer el perímetre edificat; la superació dels límits primitius obligà a crear un nou cercle o perímetre defensiu aprofitant les mateixes cases extremes, les parets de les quals feien la funció de muralla, a la vegada que s'obrien portals al cap dels principals carrers que portaven fora de la vila, els quals es tancaven a la nit i en cas de perill. A grans trets, aquest és el camí que seguiren les poblacions més importants de la Catalunya Central en els segles XI i XII (Cardona, Berga, Moià, Sant Fruitós, etc.). El creixement d'aquestes poblacions i la situació d'instabilitat política obligaren, a partir de la segona meitat del segle XIV, a la majoria d'aquestes viles a ampliar el seu recinte murallat. Tal és el cas de Berga i Santpedor, entre altres, que construïran unes noves muralles a partir de 1360-70.

Però, quin era el funcionament defensiu de les muralles a l'Edat Mitjana?

En primer lloc caldria aclarir que, en general, les muralles medievals de la majoria de viles catalanes no eren massa altes ja que eren construïdes aprofitant les mateixes parets de les cases. Les muralles estaven coronades per un seguit de merlets dotats cada un de la seva respectiva espitllera des d'on disparaven els defensors. Aquest mur estava també obrat de manera que, pel seu interior, fos totalment transitable, ja sigui per un petit corredor enlairat de pedra, o bé d'embigat de fusta, amb la funció de servir de camí de ronda. Igualment, en els llençols de muralla aixecada tota de nou

⁵³ Capítol elaborat a partir de Josep Maria FEIXAS i SANCHO: *Aproximació a les muralles medievals de la vila de Santpedor* dins "La crisi de l'edat mitjana a la Catalunya central". Miscel·lània d'estudis bagencs, número 9. Manresa, 1994. Pàgines 199-201.

es deixava, entre aquesta i els habitatges, uns espais a manera de corredors perquè els defensors hi poguessin circular lliurement i fluida en cas de perill. Aquest corredor seguia el mateix perímetre emmurallat i conduïa també a les diverses torres que hi havia.

La missió fonamental de les muralles era fer de força de xoc i repel·lir els diferents atacs exteriors. Malgrat que podia haver-hi un petit exèrcit, generalment, eren els mateixos habitants de la vila els qui la defensaven. Els homes eren els qui lluitaven amb les armes però, en moments de veritable perill per a la població, dones i nens també eren una ajuda important.

L'armament solia ser, generalment, particular. Cadascú anava armat amb el que tenia a l'abast. Aquest armament era molt rudimentari: escuts, llances, espases i dagues per la lluita cos a cos, i les ballestes per disparar sagetes a més llarga distància, cosa que les convertia en l'arma més útil per actuar darrere unes muralles. De fet, els elements més aptes per defensar-se des de les muralles eren la ballesta, el pedrenyal i la bombardarda, ja que permetien disparar a objectius més allunyats i delmar l'enemic abans no s'acostés al peu de les muralles. Juntament amb aquestes armes coexistien sistemes de defensa menys sofisticats però també útils com el llançament de pedres amb fones o de líquids calents des de dalt de les muralles.

Un altre element important de les muralles eren les torres. Contràriament al que pot semblar, les torres no feien tant una funció defensiva com de vigilància i control dels accessos principals a la vila. Acostumaven a aixecar-se al costat dels portals. Aquesta estratègia defensiva obeïa al principi pel qual unes portes de fusta tancades amb clau sempre són més fàcils d'enderrocar que no pas un pany de muralla.

Les portes dels portals que comunicaven la vila amb l'exterior es tancaven amb clau, forrellats i barres travesseres cada nit i en cas de perill, i al matí es tornaven a obrir. Els portals s'edificaven al cap dels carrers principals de la població, que també eren els més transitats. Es procurava restringir al màxim el nombre de portals perquè cadascun d'ells, en cas de perill, podia convertir-se en una via de penetració de l'enemic dins la vila.

A l'exterior de la muralla hi havien els valls. La funció del vall, indispensable en l'edat mitjana, era la de ser un obstacle infranquejable que impedís l'aproximació de l'enemic fins els peus de la muralla. El vall consistia generalment en una cavitat o fossa, situada a tot el voltant de la muralla, d'amplada i fondària suficients perquè cap home ni animal no la pogués saltar. També feia les muralles més altes i menys

accessibles. Aquest vall podia ocasionalment omplir-se d'aigua (com en el castells feudals), aigües residuals, bardisses o brancatges vegetals per dificultar el pas.

L'aspecte més important de les muralles era el sistema de guaita, generalment estructurat a partir d'una torre o talaia situada en terreny més enlairat dins la població i des d'on dos homes havien de fer de guaites i estar en contacte amb els altres vigilants que estaven repartits en els turons i serrats que envoltaven la vila i des d'on, en cas de perill, feien senyals visuals com fum o bé sonors, tocant un corn; quan els guaites de l'interior de la vila rebien aquests senyals, havien de donar l'alarma amb una campana que se sentia fins més enllà de les pròpies muralles i avisava els camperols de refugiar-se dins la població i estar alerta.

4.2.3.- Les muralles de la vila de Berga

4.2.3.1.- Notícies sobre la construcció de les muralles de Berga

Poques notícies ens parlen del procés de construcció de les muralles de la vila de Berga i només per referències indirectes podem arribar a conèixer una mica les causes i les característiques d'aquesta important obra d'infraestructura de la vila.

Berga era, a mitjans segle XIV, un nucli de tercer ordre com tants n'hi havia al Principat, però era el primer a nivell comarcal tant en nombre d'habitants com pel seu pes socio-econòmic i polític. Aquesta importància política tenia el seu origen en el fet que Berga era, des de l'any 1309, una vila reial amb dret a assistir a les Corts catalanes, amb tots els avantatges i distincions que això suposava. A més, la vila era per aquelles dates un important centre tèxtil especialitzat en la llana i comptava amb un grup de paraires que deixaven sentir la seva força en els afers de govern del comú. Sabem que en la segona meitat del segle XIV Berga va iniciar la construcció de les seves muralles. La primera pregunta que ens sorgeix és, per què? Creiem que un motiu era que la vila havia experimentat un cert creixement gràcies a la manufactura tèxtil, i els primitius sistemes defensius resultaven insuficients per protegir tota la població que s'hi havia anat establint. Però, a aquesta explicació, hi falta, al nostre entendre, el motiu que va precipitar-ne la construcció. Malgrat no disposar de cap document que ho avaluï, aventurem la hipòtesi que la necessitat d'emmurallar la vila degué sorgir als berguedans arran de la sensació d'inseguretat que es generà al Principat a causa d'un imminent perill bèl·lic sorgit en la fase final de la guerra que enfrontà el rei Pere III el Cerimoniós amb el seu homònim castellà, el rei Pere el

Cruel, coneguda per la “*Guerra dels dos Peres*”.

Efectivament, tenim constància documental que la mateixa situació es generà en altres viles del Principat properes a Berga, com és el cas de Santpedor o Manresa⁵⁴.

En el cas de Santpedor sabem que fou el mateix rei qui esperonà els habitants de la vila a construir unes muralles prou sòlides per defensar-se de qualsevol atac: “*passat aquest tabustol vosaltres enfortits lo loch per tal manera ques puxa en semblant cas tenir e defendre, a nos plaura be, eus hi darem tota avinentesa e lavors no us calra desemparar lo loch ne recullir vos en altra part*”⁵⁵.

El cas és que a partir de 1370 Berga comença la construcció de muralles i valls. Referent a les obres sabem que entre els mesos de novembre de 1376 i febrer de 1377, s’enderrocà el monestir de Santa Maria de Montbenet⁵⁶, situat a les afores de la vila de Berga, al nord-est del castell. L’enderroc fou degut que el monestir feia nosa per la construcció de les noves muralles de la vila. També, segons el Dr. Manuel Riu, les pedres del monestir serviren per bastir la muralla, fet que explica que actualment no se’n conservi cap rastre.

L’any 1380 en un privilegi atorgat a Berga per Pere el Cerimoniós, aquest parla de les muralles de la vila com a ja construïdes: “*Nunc autem nuncius dicte ville ad nos pro subscriptis destinatus nobis humiliter supplicavit quod cum dicta villa et eius subvicaria racione murorum et vallarum qui in ipsa villa fuerunt constructi*”⁵⁷.

Tres anys més tard, l’any 1383, la documentació confirma aquesta situació, fent referència a les muralles i a diversos portals de la vila.

Així, en un document de 26 de juny de 1383, la muralla apareix esmentada com l’afrontació d’una casa situada al carrer del Corral. Concretament, aquesta casa té com un dels seus límits el corredor que hi ha entre un hort i la muralla: “*hospicium meum cum orto et exita retro ipsum que habeo, teneo et possideo iure propio in vico de Currallis ville Berge prout afrontatur dictum hospicium cum hospicium Bernardi Rama ex una parte, ex alia parte cum hospicio Francisci Arnaldi, fusterii, ex alia in vico publico et ex alia parte in exita retro ipsum et dicta exita et ortus afrontatur*

⁵⁴Josep Maria FEIXAS i SANCHO: *Aproximació a ...*, pàgs 179-222.

Raquel VALDENEBRO MANRIQUE (1994): *Les muralles de Manresa en el segle XIV* dins "La crisi de l'edat mitjana a la Catalunya central". Miscel·lània d'estudis bagencs, número 9. Manresa, 1994. Pàgines 161-177.

⁵⁵Josep Maria FEIXAS i SANCHO: *Aproximació a ...*, pàg. 188.

⁵⁶Per totes les referències al monestir de Santa Maria de Montbenet de Berga cal consultar: Manuel RIU i RIU: *Santa Maria de Montbenet. Notes documentals d'un antic monestir cistercenc de monges radicat a Berga*. Edicions del Museu Municipal de Berga. Berga, 1966.

⁵⁷M.Dolors SANTANDREU i SOLER: *Els privilegis ...*, document 21, pàg. 260.

*cum exita et orto Bernardi Rama et cum exita et orto Bernardi Ribera et in laxa que est inter dictum ortum et murum ville Berge...*⁵⁸.

Els portals que hem trobat esmentats en els documents de 1383 són el de Salas i el de Fornells.

Del primer, la documentació ens informa que estava situat vora el carrer del Pujol ja que apareix com a afrontació d'un pati situat en aquest lloc: *"quoddam solum domorum sive patuum domorum meum quod habeo et possideo in vico del Pujoll de Lastres, iuxta portale de Salas, sub dominio et alodio Andrei Serradell de Casserres et domini regis prout affrontatur de prima parte cum hospicio et patio vestri dicti emptoris, ex alia parte cum residuo patuo domorum meo quod fuit d'en Payllares, ex alia parte in via publica et ex alia parte in muro dicte ville"*⁵⁹.

Del segon, la documentació no ens en dóna cap referència només, entre els béns de Jaume Duran, apareix la cita: *"Item quedam patua hospiciorum cum eorum exitibus que sunt in dicta villa subtus portale de Fornells in quibus dictus Jacobus solebat morari autem quem moraretur in predicto hospicio"*⁶⁰.

També sabem que el 1391, amb les obres de les muralles ja enllestides, la vila de Berga havia de fer notables esforços monetaris per eixugar els deutes que aquesta construcció li havia ocasionat i per tal de millorar la seva situació econòmica, la vila venia censals morts perpetus, sense esperança de redempció.

Així, doncs, podem afirmar que la construcció de les muralles de Berga tingué lloc entre els anys 1370 i 1380, sense que puguem donar-ne gaire més detalls. Només que déu anys més tard, la vila, per raó d'aquesta gran obra d'infraestructura, encara arrossegava greus problemes econòmics.

Ja entrat el segle XV, la documentació notarial estudiada ens dóna algunes referències més de les muralles i els portals de la vila de Berga. Generalment, aquestes notícies són d'afrontacions. Així, el 18 de juliol de 1428, Elisenda, vídua del teixidor berguedà Miquel Vilafreda, reconeixia tenir *"quoddam hospicium in dicta villa Berge, in vico del Puyol de Lastres inferiori, terminatum ab una parte cum hospicio discreti Arnaldi Mulneri, presbiteri, ab alia parte cum domo Mathei de Solanelles, ab alia parte cum muro dicte ville Berge et ab alia parte cum dicta via"*

⁵⁸ APBerga. Llibre Notarial 31, foli 210r.

⁵⁹ APBerga. Llibre Notarial 31, foli 41r.

⁶⁰ APBerga. Llibre Notarial 31, foli 112v.

publica..."⁶¹.

A més de la muralla i dels portals, també trobem alguna menció dels valls de les muralles. El 14 de maig de 1438, el paraire Francesc Clari i la seva muller Eulàlia venen "*quendam ortum cum bassa quem habemus in parrochia Berge, loco vocato extra portale del Puyol, sub iure et dominio honorabile domine Elionoris, uxor Alamandi de Tort, militis, domiciliati in barrio de Casseris, et pro heredibus Galcerandi de Ortigiis, quondam, absque censu, terminatum et confrontatum ab una parte cum quodam orto vestro et cum quodam alio orto Jacob Puyol et ab alia parte cum via qua itur ad ortum Simonis Clari et ab alia parte in valle muri dicte ville...*"⁶².

Tornant als portals, el 12 d'agost de 1438, Joan Batlle, mercader de Ripoll, fill i hereu de Sibil.la de Coscollera, difunta, de Berga, ven a Pere Serradell, mercader d'aquesta vila, una casa situada prop del portal d'en Coscollera. "*... hospitium quod habeo, teneo et possideo in eadem villa satis propter portale vocatum d'en Coscuyllera et tenetur sub directo dominio et alodio ecclesie Sancti Petri de Madrona prout terminatur seu affrontatur ex una parte dictum hospicium cum muro predicte ville Berge et ex duabus partibus in via publica*" i també li ven un hort "*... ortum de parietibus clausum in circuhito quem ut heredes prefatus habeo et possideo extra et satis propter dictum portale quiquidem ortus habet rechum sive rech per quoddam foramen muri predicti quod foramen est ad latus dicti portalis et a dicto foramine cum canalibus recipit aquam ad regandum. Et prefatus ortus seu eius emptor vel possessor alicui non tenetur dare dictam aquam nisi dum taxat sibi ipsi. Et tenetur inde ortus sub dominio et alodio dicte ecclesie prout terminatur seu affrontatur ex una parte cum valle dicti muri, ex alia parte cum via publica qua tendit a les Fexes, ex alia parte cum orto venerabili Bernardi de Cantalops iurisperiti et ex alia parte scilicet or parte reteo cum quodam orto Bernardi Dolvan ypotecharii ville Berge*"⁶³.

El portal d'en Coscollera ja es troba citat en un pergami del 1416, on podem llegir la venda d'una terra al lloc anomenat les Feixes dels Tiradors "*subtus videlicet portale nominatum den Coscoyllera...*"⁶⁴. Aquest portal mantindrà la mateixa denominació, almenys fins l'any 1469, ja que un altre pergami, datat el 27 d'agost, ens informa que

⁶¹ APBerga. Llibre Notarial 206, f. 27r.

⁶² APBerga. Notarials. Fulls solts. Volum II, apèndix documental, document 355.

⁶³ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 35r.

⁶⁴ APBerga. Pergamins, sn. Volum II, apèndix documental, document 369.

Francesc de Cantallops ven a Lluís Palou, mestre de cases, l'hort que té en alou del rector de Sant Pere de Madrona, situat prop del portal d'en Coscollera i afronta, d'una part, amb el camí que va a les Feixes: "...*ex una parte cum carraria que tendit a les feixes...*"⁶⁵.

Pocs anys abans, el 1452, tenim notícia d'un altre dels portals de la vila. Es tracta del portal anomenat d'en Riu. En concret apareix citat com una de les afrontacions de la casa que el pare Maties Serra tenia a Berga "*un alberch situat en lo carrer de les Canals, sots lo portal d'en Riu*"⁶⁶.

Per últim, el darrer dels portals que hem trobat esmentats en la documentació berguedana estudiada és el d'en Gramoneda. Apareix citat en un pergami datat el 1461 que conté una capbreuació de terres "*qui sunt satis prope menia dicte ville (...) afrontat ex una parte cum orto discreti Anthoni Roura presbiteri, quondam, ex alia partis cum menia sive mur dicte ville et alia parte cum palacio ipsius ville, ex alia parte cum portuale den Gramoneda, ex alia parte cum orto Bernardi Spill, quondam, ex alia parte cum orto Anthoni Comeles, ex alia parte cum feixes qui tenentur pro beneficiato Sancti Spiritus et in medio vero cum via publica qui tendit ad ecclesiam...*"⁶⁷. És interessant de destacar que darrere el pergami hi ha escrit "*terra al Portalet de les nívias*".

Fins aquí les notícies que hem localitzat sobre les muralles, els valls i els portals de la vila de Berga. Passem ara a analitzar altres referències escrites que sobre aquest tema ens han pervingut.

En primer lloc hem d'esmentar la descripció que de la Berga del segle XIX fa Pio Baroja en la part segona, capítol III, intitulat *Siluetas de Berga*, de la seva obra *Humano Enigma*: "*Berga aparecia cercado de una muralla baja, con torreones cuadrados. El pueblo tenia siete puertas: la de Pinsania, la de la Torre de las Horas, la de Lladó, la de los estudios, la de Callnou, la de Zaragoza y la de Santa Magdalena.*

Estas dos últimas: la de Zaragoza, que conducía a Vich y a Manresa, y la de Santa Magdalena, de donde partían los caminos a Ripoll y a la Seo de Urgel, eran las más importantes"⁶⁸.

⁶⁵ APBerga. Pergamins, sn. Volum II, apèndix documental, document 378.

⁶⁶ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 105v.

⁶⁷ APBerga. Pergamins, sn. Volum II, apèndix documental, document 377.

⁶⁸ Pio BAROJA: *Humano Enigma*. Editorial Caro Raggio. Madrid, 1981. Pàgs. 70-71.

Més entrat el segle XX, Mn. Armengou en el seu llibre *Santuari de la Mare de Déu de Queralt* dóna una sèrie d'interessants referències sobre les portes de la muralla de la vila: “Era corrent, des de l’Edat Mitjana, que els portals de les poblacions tinguessin la seva capelleta amb un sant. Mn. Ribera en una de les seves notes ens parla de les imatges que tenien quatre dels portals de Berga: el portal de la Pinsania tenia la Mare de Déu de Queralt; el de Santa Magdalena hi tenia el Sant Crist; el del Call Nou, la Mare de Déu del Roser; i el de Sallagossa, l’Assumpta, antiga patrona de Berga”⁶⁹.

Si creuem aquestes notícies trobem diferències entre el nom que la documentació dóna als portals i com són anomenats per la historiografia tradicional. Creiem que la causa és que la documentació dóna a la majoria de portals el nom de la persona que en tenia cura o que vivia més aprop. Aquesta característica també la va poder constatar Mn. Ramon Viladès en el seu estudi sobre les muralles i els portals de la veïna Bagà⁷⁰.

El portal de Salas rebria el seu nom del lloc de Salas, àmpliament documentat, i que era la zona d’horta fora muralles que s’estenia al peu del Puig de Lasties, entre la rasa dels Molins i el camí que portava a Barcelona. Creiem que ha d’identificar-se amb el Portet, portal situat darrere el convent de Sant Joan.

La manca d’informació no ens permet situar el portal de Fornells citat en la documentació berguedana de finals del segle XIV.

El portal d’en Coscollera, citat el llarg del segle XV, donava pas al camí que portava a Les Feixes dels Tiradors. El lloc de Les Feixes creiem que estava situat a la part baixa del que ara s’anomena “El Vall”.

Però el que no ens deixa saber la documentació podem arribar a intuir-ho per l’estudi sobre el terreny. Seguint la topografia de Berga podem dir que les muralles de la vila tenien el seu origen en el castell i d’allí passaven pel Trencacames i la Torre de les Hores fins a Sant Francesc. Des d’allà baixaven pel Vall de Codòs (Ronda Queralt) i per la Ronda Moreta donaven la volta fins arribar al Call Nou, des d’on pujaven pel Callissot fins a la plaça de Santa Magdalena i d’aquí retornaven al castell⁷¹.

Les muralles i valls de la vila de Berga van ser motiu de reparacions ja en les

⁶⁹ Mn. Josep ARMENGOU i FELIU: *El Santuari de la mare de Déu de Queralt*. Editorial Montblanc. Granollers, 1971. Pàg. 98.

⁷⁰ Mn. Ramon VILADÈS i LLORENS: *Les muralles de Bagà al segle XIV*. Àmbit de Recerques del Berguedà. Berga, 1996. Pàg. 53.

⁷¹ Veure Volum III, apèndix gràfic.

primeres dècades del segle XV. Així, l'any 1429 la vila de Berga, que no tenia diners per reparar les muralles i valls, obté d'Alfons el Magnànim el privilegi de poder imposar el dret de barra per 20 anys i dedicar la recaptació a dites reparacions: “... *Ut vos fideles consiliariis et probos homines at universitas ville Berge, habeatis unde possitis itinera et muros adaptare et alia incumbencia vobis onera facilius suportare. Tenore presentis vobis eisdem consiliariis, universitati el probis hominibus dicte ville, concedimus ac licenciam et facultatem plenariam elargimur quod possitis et licite valeatis de novo iudicare, statuere, ponere et ordinare illud ius barre quod retrolapsis temporibus in dicta villa assuetum est colligi et levari possitis et valeatis per viginti annos a die qua fuiset alia concessio per nos vobis facta in antea continue numerandos, per illum vel illos quos semel et pluries duxeritis eligendos colligere et levare seu colligi et levari facere vendere et arrendare et alia de eodem ad libitum contractare. In solucione civus contribuant et contribuere teneantur, et habeant nedum incole dicte ville si vobis videbitur. Immo eciam extranei ad dictam villam declinantes seu pro inde transitum facientes pecunias vero ex dicto iure quomodolibet proventuras convertatis et convertere valeatis in adaptacionem et reparacionem dictorum itinerum et murorum ac in alias universitatis dicte ville utilitates et necessitates prout vobis fuerint bene visum*”⁷².

Aquesta no serà la darrera reparació ans el contari ja que les muralles medievals de Berga són motiu constant de reparació durant els segles successius. L'Arxiu Històric Comarcal de Berga ens dóna nombroses referències de l'estat de degradació de les defenses de la vila. A tall d'exemple:

1586.- “*La vila y universitat de Berga del bisbat de Urgell te necessitat en que sien reparades les muralles y altres obres publiques de aquella ... i per no tenir diners altre remey mes comodo que manllevar a censal mort*” .

I, encara: “*...dites muralles o molta part de elles estan derruides y casi del tot en terra. Es necessiten 1050 lliures per reparar-les*”⁷³.

1663, 10 de maig.- El Consell de la vila resol donar gràcies al rei pel donatiu de 1000 lliures que havia aportat per a la reedificació de les fortaleeses de les zones de frontera⁷⁴.

⁷²M. Dolors SANTANDREU i SOLER: *Els privilegis...*, pàgs 387-388.

⁷³ ACBR. 1.1.2.11 (antic Lligall 147): “*Varies coses de la Vila de Berga 1700-1780*”

⁷⁴ ACBR. 1.2.2.20 (antic Lligall 49): “*Actes del Comú*”.

1695, 14 d'abril: el regidor de tresoreria Lluís Alemany Descallar s'encarrega de distribuir els diners per a la reparació de la muralla del castell ensorrat a causa de les pluges i, a la vegada, s'encarrega de demanar ajuda i un donatiu al rei⁷⁵.

Les muralles medievals sofriren una gran remodelació durant el segle XIX arran de les Guerres Carlines que afectaren notablement la vila. Creiem, però, que aquesta remodelació no va afectar l'estructura defensiva de la vila i que les muralles carlines van seguir bastant fidelment el traçat de les medievals.

Les Actes Municipals de la dècada de 1880 registren l'interès de l'Ajuntament per ensorrar els antics portals, especialment el de Sallagossa (que s'havia blanquejat el 1881), el dels Estudis (aleshores conegut també amb el nom de Portal de Viladomat) i els del Call Nou o Gatuelles i Pinsania, argumentant que els vells portals dificultaven les obres d'empedrat dels carrers, que són ja dins l'interior de la ciutat i no responien a les noves exigències “*del ornato público y las necesidades de tráfico reclaman de consumo la desaparición de dichos portales*”⁷⁶.

Alguns fragments de muralles i torreons varen ser lliurats a particulars: l'any 1882, Ramona Serch va obtenir un tambor que era al seu hort, prop del Portal de Santa Magdalena, l'alcalde Agustí Rosal va obtenir un torreó a la Ronda Moreta i Francesc Sarrís un tros de muralla al carrer de la Unió, etc.⁷⁷.

El 4 de novembre de 1882 s'ensorra el Portal de Sallagossa i es fan els tràmits necessaris per ensorrar els altres; el novembre de 1890 arribà el permís per ensorrar el de Gatuelles o del Call Nou.

L'any 1907 el sots-inspector de les Tropes de la IV Regió Militar de Barcelona concedia a l'Ajuntament l'autorització per ensorrar les muralles que dificultaven la construcció de la carretera de l'Estret i la de Capolat, al·legant la ruïna del castell i del seu sistema defensiu. Aprofitant el nul interès de l'exèrcit pel castell, muralles i portals, la corporació municipal va decidir demanar també autorització per utilitzar els terrenys del castell i enderrocar el portal de Santa Magdalena ja que es considerava un element obsolet que dificultava la circulació i era “*un estorbo a la via pública*”⁷⁸.

Afortunadament el Portal de Santa Magdalena es deslliurà de l'enderroc, segurament perquè la ciutat no creixia en aquella direcció. Aquest portal és l'única resta visible

⁷⁵ ACBR. 1.1.2.2. (antic Lligall 14): “*Carta de Generals y ...*”. Pàg. 61

⁷⁶ ACBR. 1.2.2.43 (antic Lligall 65): “*Actas Municipales 1884*”.

⁷⁷ ACBR. 2.2.1.51 (antic Lligall 628): “*Expedientes murallas*”.

⁷⁸ ACBR. 1.2.2.58 (antic Lligall 80): “*Actas Municipales 1907*”.

de les muralles medievals de la vila de Berga⁷⁹.

4.2.3.2.- Els esforços econòmics de la vila

Hem parlat de la construcció i de l'evolució històrica de les muralles de la vila de Berga i ara ens fixarem en el seu finançament. La construcció d'unes muralles suposava un esforç econòmic molt important per una vila i Berga, igual que moltes altres viles catalanes de l'època, hagué de buscar fonts per finançar aquesta obra d'infraestructura tan important.

Berga, a la segona meitat del segle XIV, no era una vila rica. Estava sofrint, com tot el Principat, la crisi demogràfica, social i econòmica iniciada el 1333 i agreujada a partir de 1348 amb les epidèmies de pesta. A això s'hi havia d'afegir un important nivell de pressió fiscal per tal de fer front als nombrosos donatius amb que la vila va contribuir a la política reial. Així, entre 1340 i 1380, la vila de Berga havia concedit a Pere el Cerimoniós donatius per valor de 70.390 sous barcelonesos i 2500 florins⁸⁰. Aquesta forta pressió fiscal havia motivat queixes dels representants de les viles en diferents reunions de Corts i Parlaments. Així, en el Parlament de Lleida de 1357 on Pere el Cerimoniós havia demanat 70.000 lliures barceloneses als representants de les viles reials de Catalunya, aquests manifesten el seu disgust amb aquestes contundents raons: “... jatsia que les dites universitats sien en moltes he grans quantitats la per moltes maneres encarregades per les grans profertes e dons que han fets al dit senyor rei en temps passat com de quatre anys ensa hajan dades mes de trescentes milia lliures en tant que dupten fort que puxen trobar maneres de haver los dines de que entenen a fer la ajuda essent majorment com los dits llochs e partida de aquells son per los dits carrechs despoblats car les gens de aquells lochs son tant hapremiades per los grans carrechs desus dits que no podent sustenir aquels se ixen dels lochs reals demunt dits he poblense en los lochs de nobles e de cavallers en los quals no son apremiades per tants grans carrechs axi com clarament apar per experientia”⁸¹.

Si a la pressió fiscal de la monarquia i a les despeses per obres públiques hi afegim les grans sumes de diners destinades al subministrament del blat i de la carn i una

⁷⁹ Veure Volum III, apèndix gràfic.

⁸⁰ M.Dolors SANTANDREU i SOLER: *Els privilegis...*, pàg. 184.

⁸¹ M.Dolors SANTANDREU i SOLER: *Els privilegis...*, pàgs. 237-238.

certa desorganització en l'administració tindrem el panorama que caracteritza les ciutats i viles catalanes baixmedievales: l'endeutament i la crisi de les finances municipals.

Així ho ha constatat la Dra. Carme Batlle: *“La pressió fiscal de la Monarquia va ser el principal factor de l'endeutament de les ciutats i de la crisi de les finances municipals, per les exigències continuades de sumes elevades, a les quals s'han d'afegir les grans despeses pel subministrament del blat i de la carn, les obres públiques i un cert desgavell en l'administració”*⁸².

Per sortir de la difícil situació econòmica les ciutats i viles catalanes van haver de recórrer al deute públic i s'anaren endeutant més i més amb la venda de títols per equilibrar ingressos i despeses.

Seguint aquest mateix model, la vila de Berga, per tal de sufragar les despeses derivades de la construcció de les muralles, va haver de recórrer a sistemes d'obtenció d'importants sumes de diners de forma ràpida, això és, la venda de censals i violaris⁸³.

D'aquest procés d'endeutament progressiu que acabem d'esmentar es conserven, per la vila de Berga, alguns documents interessants que passem a analitzar a continuació.

4.2.3.2.1.- El document de 1375

El primer document conservat que fa referència al finançament de les muralles berguedanes i als problemes que se'n derivaran és un quadern de 27 pàgines i datat del 1375 que es troba a l'Arxiu Històric Comarcal de la Ciutat de Berga on va arribar per compra a un llibreter de vell. El quadern, inèdit fins ara, sembla ser un fragment d'un manual de notari⁸⁴.

⁸²Carme BATLLE i GALLART: *L'expansió baixmedieval (segles XIII-XV)* dins "Història de Catalunya", vol. III. Edicions 62. Barcelona, 1988. Pàgina 318.

⁸³El censal és "el derecho garantizado con hipoteca, de percibir una pensión dineraria anual, adquirido por compra con pacto de retro". El violari és "la venta de una pensión vitalicia por un precio determinado".

De manera que el censal i el violari eren una institució econòmica segons la qual un individu oferia (venia) un capital a un altre a canvi de garantir una pensió anual o renda. En el cas del censal la renda era perpètua -però redimible-, i en el cas del violari tan sols era vitalícia, a una o dues vides. Max TURULL i RUBINAT: *La configuració jurídica del municipi baixmedieval. Règim municipal i fiscalitat a Cervera entre 1182-1430*, Fundació Noguera. Col·lecció Textos i Documents, número 24. Barcelona, 1990. Pàg. 458.

⁸⁴ACBR. 06.03.01.01 *“Construcció de muralles, 1375”*.

El document és la venda d'un censal que fa la Universitat de Berga, i en el seu nom Pere Pila, síndic, actor i procurador de la vila, pel preu de 6000 sous i una pensió 300 sous anuals

Avalen aquesta venda més de 100 berguedans, el nom dels quals apareix relacionat en el document, a vegades amb indicació del seu ofici, del carrer on vivien, del seu renom o d'alguna característica particular ⁸⁵.

En primer lloc, el document reproduïx un privilegi concedit a la vila de Berga pel rei Pere el Cerimoniós, signat a Tamarit el dia 6 de març d'aquell mateix any, el 1375. Per aquest privilegi el rei, davant la petició feta pels cònsols i prohoms, i per tal que la vila pogués afrontar amb més bones condicions econòmiques la construcció de les seves muralles, autoritza als berguedans la venda de censals morts⁸⁶ fins un valor de 2000 sous anuals de pensió, sempre que els diners de la venda es destinessin a la construcció de murs i valls i que els censals morts siguin redimits en el termini de 10 anys⁸⁷.

A continuació, Pere Pila, en qualitat de síndic, actor i procurador de la vila, avalat per consellers i prohoms de la mateixa, ven a Balaguer Cunill d'Hostafranchs un censal de 6000 sous que generaran una pensió de 300 sous anuals, a raó de 20.000 sous per 1000. Aquesta és una forma bastant comuna d'expressar el for de l'interès. Si apliquem la fórmula per obtenir el for, tindrem que aquest és d'un 5%. El síndic es compromet a pagar aquesta pensió cada any, el dia 12 de maig i en el lloc on el

⁸⁵Els detalls sobre els habitants de Berga que avalen el document de 1375 s'estudiaran en el capítol 5 del present treball.

⁸⁶L'expressió "censal mort" té el següent significat: "Las dos características, pues, del censal, son: Primera, el carácter facultativo de la redención por parte del deudor, al que el acreedor no puede obligar a hacerla y, segunda, la perpetuidad de subsistencia de la obligación de pago de la pensión mientras no se redima. Esta es la razón por la que se llamaba a veces al censal <<censal mort>> en oposición al violario que es exactamente un censal tal como se ha descrito, con una sola e importantísima diferencia, que la obligación de pago de la pensión dura solo una o dos vidas, transcurridas las cuales se extingue automáticamente, sin que el deudor tenga que devolver nada. Ello explica que su fuero fuese el doble que el del censal" Arcadio GARCIA: *Origen y fin del fuero de las pensiones censales a sueldo por libra*, "Ausa", tomo IV. Vic, 1961. Pàgina 126

⁸⁷"Era una característica essencial dels censals i dels violaris que el venedor pogués redimir-los en qualsevol moment. Per fer-ho només li calia reembossar el capital inicial que havia rebut. Quan es redimia un censal el venedor (en el nostre cas el municipi) havia de retornar tot el capital rebut a canvi del qual pagava una renda. Aquesta redempció del preu inicial es feia totalment al marge de les rendes que s'havien pagat. Les quantitats reembossades en concepte de rendes no anaven a compte del capital rebut. El contracte de un censal o violari, com a compra-venda a carta de gràcia, es diferenciava del d'una compra-venda ordinària precisament per la possibilitat de redempció. Max TURULL i RUBINAT: *La configuració* ..., pàg. 468.

comprador estipuli.

Però, qui era el comprador? El document només esmenta el nom, Balaguer Cunill, i la procedència, el lloc d'Hostafranchs. Hostafranchs és un llogarret de la comarca de la Segarra, un agregat del municipi de l'Aranyó, que el 1974 va ser unit al de Les Pallargues, formant el municipi conegut actualment com els Plans de Sió. És una terra eminentment agrícola que dista uns 15 Km. de Cervera. Sobre la identitat del comprador, el document no ens en diu res més. Nosaltres, a tall d'hipòtesi aventurem que deu tractar-se d'un pagès o un mercader que havia fet fortuna amb el negoci del blat⁸⁸ i que, en moments de crisi com era la segona meitat del segle XIV, s'estimava més invertir els seus estalvis en operacions segures, com es considerava en aquells moments la compra de deute municipal, que arriscar-lo en el comerç marítim o en la producció artesana i agrícola.

4.2.3.2.2.- El document de 1380

El document de 1380 s'aparta de la línia dels documents anterior i posterior ja que no es tracta de cap venda de censal sinó que és un privilegi concedit per Pere el Cerimoniós⁸⁹ a la vila de Berga on es fa un esment molt directe a la construcció de les muralles.

Efectivament, per aquest privilegi sabem els esforços que la vila estava fent en la construcció de les muralles ja que així ho reconeix el mateix rei.

Aquest, en primer lloc, fa una explicació del perquè ha hagut de convocar l'exèrcit del Principat. La convocatòria obeeix al desig reial de castigar els habitants dels castells i llocs que van participar en l'assassinat de Castelló de Mallorca, promotor de la cúria i regent de la cancelleria reial. Entre aquest exèrcit convocat hi havia el de Berga i Berguedà, però uns enviats de la vila van acudir al rei i, humilment, van exposar-li la precària situació de la vila i vicaria de Berga.

Aquests nuncis van explicar al rei que per raó de les obres de les muralles i valls, així

⁸⁸Recordem que la Segarra serà una de les comarques que resistirà relativament bé les crisis: "*Aquesta creixença en un moment de crisi s'explica per l'abundància de blat, primera matèria molt valorada en èpoques de crisi i que oferia un bon rendiment especialment als senyors de termes i pobles*". DD:AA: *La Segarra* dins "Segarra, Urgell. Conca de Barberà". Gran Geografia Comarcal de Catalunya. Volum 9. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1983. Pàg. 40.

⁸⁹ACBR. 1.1.1.1 (1506), pergami número 17.

com pels deutes que la vila havia acumulat pel fet de concedir als sobirans nombrosos ajuts per a les seves campanyes militars, Berga se sentia molt perjudicada en haver d'acudir amb el seu exèrcit a la crida reial i Pere el Cerimoniós, atenent aquestes raons, absolgué la vila de Berga d'acudir amb l'exèrcit a la seva crida però, a canvi, els demanà una compensació econòmica: un florí i una mica més per a cada foc reial que hi ha a Berga i al Berguedà, que, segons es menciona en el document, són 405. En total el rei demana per atorgar la redempció d'acudir a l'exèrcit 500 florins.

Creiem que hem d'entendre aquest privilegi en el sentit que en aquells moments Berga necessitava tots els seus homes per treballar en l'obra de les muralles i per relançar la debilitada economia de la vila. Per això era relativament més fàcil pagar una quantitat monetària que perdre mà d'obra.

El document, a més de donar-nos una mica més de llum sobre la construcció de les muralles i les seves conseqüències per a la vila de Berga, ens aporta una dada interessant: el nombre de focs reials que hi havia a Berga i la seva vicaria a finals del segle XIV.

Si contrastem aquesta dada amb les xifres que dona Josep Iglésies⁹⁰ pel fogatge de 1378, trobem que 350 d'aquests 405 focs totals pertanyien a la vila de Berga i, la resta, 55, eren els focs reials que hi havia al Berguedà. La xifra de 55 focs reials per tot aquest territori pot semblar baixa però cal tenir present que els dominis reials en aquesta zona eren pocs, ja que la major part del Berguedà pertanyia a grans famílies nobles. Així ho trobem explicat en un article de varis autors⁹¹: *“Cal relacionar la venda del castell de Guardiola al rei dins el context general del Berguedà al segle XIV. Els dominis reials a la Vegueria eren molt reduïts: La vila de Berga (344 focs) i els petits termes de Fraumir (Gósol), Avià i Torroella (avui Bages), a més d'alguns focs escampats per la comarca.*

El Berguedà era repartit entre les gran famílies nobiliàries: els barons de Pinós i Mataplana, la gran baronia de la Portella i la de Peguera (unificades l'any 1350 la de Mataplana, el 1348, la de Peguera, i el 1369 la de la Portella sota el domini dels

⁹⁰Josep IGLÉSIES: *Demografia històrica i actual del Berguedà* dins "Revista del centre d'Estudis Berguedans". Actes de la XXIII Assemblea intercomarcal d'estudiosos 1979. Publicacions de l'Ajuntament de Berga, 1982. Pàgs. 37-58.

⁹¹Xavier PEDRALS; M.Dolors SANTANDREU; Rosa SERRA: *La Baronia de Guardiola i el monestir de Sant Llorenç* dins "L'Erol", número 5. Berga, 1983. Pàgs. 36-40.

barons de Pinós). De menys importància eren els dominis baronials dels Viver, Montmajor i Fígols. També s'ha de tenir en compte les possessions dels monestirs: el de Sant Llorenç prop Bagà, Sant Pere de la Portella, Santa Maria de Lillet, Santa Maria de Serrateix i els dominis dels Hospitalers centrats al castell de Puig-reig.”

Així doncs, encara que sigui molt aproximadament, el document ens permet saber que Berga comptava l'any 1380 amb 405 focs reials. I si apliquem a aquesta dada el coeficient demogràfic mínim de 3,75 persones per foc, suposaria uns 1520 habitants, xifra que s'aproxima molt a la que arriba, per uns altres camins, el Dr. Manuel Riu per a la mateixa vila l'any 1391: *“Hom pot dir, arran del document del 14 d'agost del 1391, que els veïns de la vila de Berga, membres nats de la Universitat i del seu Consell General, no eren menys de 383. I, en aquelles dates, considerant un coeficient demogràfic mínim de 3,75 persones per família, que ja fa temps que consignàvem com a més adient per la vila veïna de Sant Llorenç de Morunys, suposaria un mínim de 1436 habitants”*⁹².

El nombre d'habitants, uns 1500 aproximadament, és una altra dada que podem afegir al coneixement de la vila de Berga a finals del segle XIV.

4.2.3.2.3.- Els documents de 1391

L'endeutament de Berga per la construcció de les muralles de la vila portà, l'any 1391, a la redacció de dos importants documents. Es tracta, en concret, de dos pergamins procedents de l'Arxiu de la Confraria de Nostra Senyora dels Colls, conservats actualment al Museu del Patronat Vall de Lord de Sant Llorenç de Morunys i estudiats detalladament pel Dr. Manuel Riu⁹³.

La redacció d'aquests dos documents és conseqüència de dos privilegis concedits a la vila pel rei Joan I. El primer d'aquests privilegis és signat a Barcelona el 31 de gener de 1388 i atorgat pel notari Francesc sa Costa i diu que *“ la vila en la reedificació i construcció de les muralles havia fet molt recentment una obra de gran altura, però s'havia carregat de deutes, perquè li calgué vendre censals morts o violaris a for de 14.000 sous per miler (o sia, al 7%) a moltes persones, amb la qual cosa els censos anuals que havia de pagar la vila li resultaven molt gravosos, i el Comú no*

⁹²Manuel RIU i RIU: *La vila de Berga i els berguedans, a la darrereria del segle XIV*, Homenatge a la memòria del professor Dr. Emilio Saéz. Aplec d'estudis dels seus deixebles i col·laboradors. Institució Milà i Fontanals. Centre d'Estudis Medievals de Catalunya. Universitat de Barcelona. Barcelona, 1989. Pàg. 352.

⁹³Manuel RIU I RIU: *La vila de ...*, pàgs. 349-364.

disposava de cabals ni de béns suficients.

*Desitjant evitar que la gent prosseguis marxant de Berga, a instàncies dels consellers i prohoms de la vila, el rei -a desgrat de les prohibicions de la Pragmàtica Sanció i d'altres ordinacions que havia dictat el seu pare Pere III- atorgava a la vila damunt dita el permís per a vendre censals a 15.000 sous i més per miler (o sia, al 6,6% i a interessos menors), reduint els interessos dels censals venuts a preus baixos i utilitzant els diners obtinguts o estalviats per a redimir censals i violaris contrets anteriorment, bo i ordenant als notaris i escrivans de qualsevol cúria que en redactessin els documents pertinents”.*⁹⁴

Aproximadament un any més tard, el 20 de gener de 1389, Joan I atorga als berguedans un altre privilegi segellat i signat a Montsó en el qual “*considerant la gran necessitat en què es trobava la vila << situada a la muntanya >>, per mor d’haver socorregut el rei i la seva esposa, a causa de l’<< esterilitat dels temps >> que patia i de la << insaciable voracitat >> dels censos o pensions dels censals o hipoteques i violaris que havia contret, per tal de poder afrontar els deutes que calia pagar als creditors, desitjosos els sobirans de socórrer generosament la susdita Universitat, els atorgava permís de nomenar síndics per a vendre, conjuntament o per parts, a qualssevol universitats, col·legis, monestirs, persones laiques o eclesiàstiques, cavallers i sants, o bé a fons de beneficis eclesiàstics, aniversaris perpetus i altres causes o obres pies, fins a 10.000 sous barcelonesos anuals a cens perpetu (sense instrument de gràcia ni esperança de redempció), renda assegurada, doncs, a perpetuïtat i relativament econòmica per al municipi atès que restava exempta de fadiga, firma, lluïsmes i foriscapi; hom la calculava al 3,3 per cent (30.000 sous per 1.000), deixant oberta, però, la possibilitat d’un tant per cent més crescut d’interessos, si així era convingut amb als compradors, i restaven enregistrats per qualssevol notaris i escrivans de cúries. Permetia el rei als berguedans que aquests censos poguessin ésser assignats sobre altres censos, rèdits, cases, molins, forns, honors, possessions i drets tots de la Universitat abans esmentada. Els censos podien ésser venuts a menor preu per a redimir d’altres censals, però els diners obtinguts no podrien esmerçar-se en altres afers sinó tan sols en el pagament dels deutes.*

Signarien les transaccions que es fessin el batlle i el sotsveguer de la vila de Berga,

en ésser requerits, en nom del rei, sense percebre cap salari. El mateix germà del rei, l'infant Martí, governador general, restava obligat a garantir aquest privilegi.”⁹⁵

A conseqüència d'aquests dos privilegis de Joan I, es reuní, el 28 d'abril de 1391 la universitat dels veïns de la vila de Berga i redactaren un document que conté les següents clàusules:

- Nomenament de 6 síndics, actors o procuradors de la vila
- Facultar a aquests síndics perquè, en nom de la Universitat, actuant junts o bé separats, venguessin on fos i a qui fos, censals morts perpetus, sense esperança de redempció, fins a la quantitat autoritzada de 10.000 sous barcelonesos de pensió anual.
- Garantir als compradors la percepció dels censos anuals als quals s'obligava la vila, per mitjà de jurament i renunciant expressament a totes les excepcions i constitucions, usos i usatges contraris a això.
- Els veïns de la Universitat es declaraven solidaris d'haver rebut 2.000 lliures barceloneses (40.000 sous) dels Diputats de Catalunya, diners que havien estat venuts per aquests darrers al consellers de la vila, a cens de 200 lliures (4.000 sous) anuals sobre les generalitats dels draps de llana que s'aplegaven a la vila de Berga i al Principat de Catalunya. Es devien diverses pensions acumulades de dit censal i calia absoldre la universitat d'aquesta càrrega.

A aquest document, en segueix un altre, signat el 14 d'agost del mateix any, 1391 on veiem com els Priors de la Confraria dels Colls de Sant Llorenç de Morunys, compren un censal a Berga, de 4.000 sous, que rendiria a perpetuïtat 200 sous anuals. Segons el Dr. Manuel Riu⁹⁶: *“En paraules entenedores d'avui, els priors invertien en un préstec hipotecari la suma de 4.000 sous, que tant necessitava la vila de Berga, per tal de cobrar cada any un interès perpetu de 200 sous, o sia un interès del 5%”*.

En aquest document de l'agost de 1391 es recorda, una altra vegada, l'endeutament de la vila de Berga arran de les despeses que comportà la construcció de les muralles i pels nombrosos donatius fets als reis Pere III i Joan I. Per eixugar aquest deute els habitants de Berga estaven subjectes a talles i imposicions, pagaments que els

⁹⁴Manuel RIU I RIU: *La vila de ...*, pàg. 350.

⁹⁵Manuel RIU I RIU: *La vila de ...*, pàg. 350.

⁹⁶Manuel RIU i RIU: *La vila de ...*, pàg. 352.

resultaven molt gravosos i que feia que molts emigressin vers altres viles i llocs. Per evitar el despoblament de la vila, es buscà un remei ràpid: vendre els censals morts a major for i, amb el sobrant, redimir els censos dels censals que s'havien venut abans a baix preu.

I un dels compradors d'aquests censals serà la Confraria dels Colls de Sant Llorenç de Morunys, raó per la qual aquests documents es conserven en el seu arxiu.

Però el document té un annex interessant en què veiem com Pere de Pi, síndic, actor i procurador de Berga reconeix que va utilitzar els 4.000 sous rebuts de la Confraria dels Colls per a redimir un censal de 2.000 sous barcelonesos a Romitó Llull, fill i hereu universal del difunt Joan Llull, ciutadà de Barcelona. A Joan Llull, li havia traspassat aquest censal, l'any 1387, el venerable Guillem Colom, també ciutadà de Barcelona i aquest l'havia comprat, el mateix any, a un altre barceloní, Pere de Vall. Aquest havia comprat un censal de 1.500 sous a Berenguer Perpinyà, síndic de Berga, el 20 de maig de 1379, i el mateix dia n'havia comprat un altre de 500 sous a Miquel Roure, que a la seva vegada l'havia comprat al mencionat síndic.

Pel Dr. Riu aquest moviment de capitals és important ⁹⁷: *“Aquestes dades ja ens indiquen com els ciutadans de Barcelona especulaven amb els censals dels municipis endeutats, gairebé com si es tractés d’una borsa de valors. El document de referència no ens especifica pas els guanys obtinguts, per uns i altres amb totes aquestes transaccions realitzades el mateix dia. Però el pas de censals i rèdits d’unes mans a unes altres amb tanta facilitat resulta un índex revelador del fet que no es certa la immobilitat de capitals, malgrat que els traspassos indiquen molt més l’existència d’una mentalitat inversora amb garanties que no pas el desig d’intensificar un comerç de béns amb majors guanys”*.

Per al nostre treball, la notícia que ens aporten aquests documents de 1391 és l'elevadíssim grau d'endeutament a què havia arribat la vila de Berga arran, entre altres coses, de la construcció de les seves muralles. Aquest grau d'endeutament era tant fort que si no es trobava una solució podia comportar el despoblament de la vila. La venda d'un censal a la Confraria dels Colls era un intent per controlar la situació financera de la vila.

Hem de dir, però, que els problemes financers de la vila continuaren durant els darrers anys del segle XIV. Així, el 1393 la vila continuava demanant al rei la

possibilitat de vendre censals i violaris a baix interès per redimir els de pensions altes: “*Item placia al senyor rey dar licencia a la dita universitat que puxa vendre deu milia sous çensals perpetuals sens speranza de reembrells a for o rahó de trenta milia sous per mil e mes avant si mes ne poran haver confirmant altre licencia quen han del senyor rey daltres deu milia sous. E que per aquesta no sia fet ne engenrat preiudici per la una a la altre ans stiguen e romanguen cascuna en sa força e valor. Diu lo senyor rey que a empreu la dita licencia que ja han e com aquella que ja han hauran despesa e emprada. Lo senyor rey es de entenció que en la altre licencia demanada troben en ell gracia e favor.*

Item placia al senyor rey declarar que com lo senyor rey hagues atorgat a la dita universitat una licencia general de vendre çensals ab carta de gracia per reembre altres censals de menor for e la dita licencia atorgada a la dita universitat de vendre deumilia sous perpetuals fos apres daquella de vendre ab carta de gracia per reembre aquells çensals de menor for impetrada no fahent menció daquella perpetual de declarar que no era ne es sa intenció que per la una fos preiudicat a laltre mas que cascuna romanga e estigue en sa força e valor. Plau al senyor rey”⁹⁸.

CONCLUSIONS:

Després de la lectura i l’anàlisi de la documentació referent a la construcció de les muralles de la vila de Berga podem fer un retrat de com devia ser aquesta vila a la Baixa Edat Mitjana.

- Vers l’any 1370 Berga inicià la construcció de les seves muralles. Creiem que dos varen ser els motius que impulsaren els berguedans a iniciar unes obres tan importants. La primera raó seria que la vila havia crescut i les primitives muralles eren insuficients per protegir la vila en el seu perímetre actual. La segona raó l’hauríem de buscar en la sensació d’inseguretat que es generà al Principat a causa d’un imminent perill bèl·lic propiciat ja en la fase final de la guerra de Castella que enfrontà el rei Pere III el Cerimoniós amb el seu homònim castellà, el rei Pere el cruel, coneguda també per la “Guerra dels dos Peres”.
- Les muralles medievals de Berga, de les quals es conserven poques restes, eren més aviat modestes. Tenien el seu origen en el castell, passaven pel Trencacames

⁹⁷ Manuel RIU i RIU: *La vila de...*, pàg. 354.

⁹⁸ M. Dolors SANTANDREU i SOLER: *Els privilegis...*, pàg. 323.

i la Torre de les Hores fins a Sant Francesc. Des d'allà baixaven pel Vall de Codòs (actual Ronda Queralt) i per la Ronda Moreta donaven la volta fins arribar al Call Nou, des d'on pujaven pel Callissot fins a la plaça de Santa Magdalena i d'aquí retornaven al castell. A la muralla s'hi obrien diversos portals, els més importants dels quals eren el de Sallagosa i el de Santa Magdalena.

- La construcció de les muralles, la pressió fiscal de la monarquia, les despeses destinades al subministrament del blat i de la carn i una certa desorganització en l'administració són els factors que caracteritzen la vila de Berga, com tantes altres les ciutats i viles catalanes, a la Baixa Edat Mitjana. Aquests factors portaran a l'endeutament i a la crisi de les finances municipals.
- Per eixugar les necessitats monetàries, derivades de la construcció de les noves muralles i de les altres despeses, la vila de Berga va haver de recórrer al deute públic i s'anà endeutant més i més amb la venda de títols per equilibrar ingressos i despeses. Mostra d'aquesta política financera és el document de 1375: la venda d'un censal de 6.000 sous de capital i de 300 sous de pensió anual a Balaguer Cunill d'Hostafrancs. La vila de Berga devia vendre nombrosos censals com aquest i també altres a for més elevat. Això li va comportar un endeutament creixent que només es podia resoldre intentant redimir els censals de for més alt, o sigui, els que generaven més despeses per a la vila.

Però, per poder fer-ho, es necessitava el permís reial que anul·lés les prohibicions que en matèria de censals havia dictat Pere el Cerimoniós amb la Pragmàtica Sanció i altres disposicions. I efectivament, els berguedans obtindran el permís de Joan I per a vendre censals a 15.000 sous i més per miler (o sigui al 6,6% i a interessos menors) i podran reduir els interessos dels censals venuts a preus baixos i utilitzar els diners obtinguts o estalviats per a redimir censals i violaris contrets anteriorment. Mostra d'això són els documents de 1391 on podem veure la venda d'un censal de 4.000 sous, que rendiria a perpetuïtat 200 sous anuals (5% d'interès), a la Confraria de la Mare de Déu dels Colls de Sant Llorenç de Morunys. Amb els diners rebuts de la Confraria la Universitat de Berga va redimir un censal de 2.000 sous barcelonesos que la vila havia venut el 1379.

4.3.- PLACES I CARRERS⁹⁹

Una vegada vist com era el paisatge que envoltava la vila de Berga a la Baixa Edat Mitjana i com eren el castell i les muralles de la vila, passem a analitzar els carrers i places que la conformaven.

Per les referències que hem trobat en la documentació estudiada, el primer que podem afirmar és que la Berga medieval era una vila de carrers estrets i de no gaires places. En concret la documentació només en cita una i sempre amb el nom de “**la plaça de Berga**”, donant a entendre que era l’única que tenia una certa importància. I què sabem d’aquesta plaça? En primer lloc que la documentació ja l’esmenta l’any 1382, que la darrera notícia que n’hem trobat data de l’any 1452 i que sempre es esmentada sense un nom concret. També sabem que prop d’aquesta plaça hi havia un camí que portava a les **Tinyeries**, o sigui, al lloc on es devia concentrar aquesta activitat i que, per les referències documentals trobades, era a l’actual plaça de la Ribera, darrera i sota l’Ajuntament.

Quant als habitants d’aquesta plaça, la documentació ens en dóna algunes pistes. Sabem que hi tenien casa el notari Pere de Santamaria que la va vendre al sastre Ramon Sala per 80 lliures barceloneses (1382) ; el paraire Arnau de Torre i la seva muller Elisenda, la casa dels quals limitava amb les de Ramon Vaell¹⁰⁰ i Ramon Merola¹⁰¹ (1383); Clara, muller d’un perit en lleis i el mercer Arnau Perpinyà (1383); el sastre Francesc Torrents que havia comprat la casa “*cum tabula eiusdem*” al draper Pere de Cascalls (1383); el candeler Guillem Jordà tenia llogada la casa del paraire Francesc Sastre (1383); el 1430 el mercader Joan Maler hi tenia una casa que limitava amb la dels hereus del notari Pere de Santamaria, ja difunt (potser el mateix o familiars del que apareix citat el 1382) i amb la de l’hostaler Bartomeu Benet, personatge que trobem fent testament el 22 de maig del 1433.

La plaça era també el lloc on s’arreglaven algunes qüestions judicials. El 1421 Pere Garreta, amb uns testimonis, es presenta a la plaça de Berga, davant el notari Joan dels Arnaus, per exigir a Francesc çes Corts el pagament d’un deute. El mateix any i a la mateixa plaça, el mateix notari presidia la lectura d’una carta del batlle de Cardona al de Berga en la qual s’exigia que Peric Noguera, hostaler d’aquesta vila,

⁹⁹ Veure Volum III, apèndix gràfic.

¹⁰⁰ És possible que sigui un mercader ja que aquesta família ho eren. El 1421 apareix en la documentació un tal Ramon Vaell, mercader (APBerga. Llibre Notarial 27, f. 114v).

pagués un censal que devia a Guillem de Guamir, de la Vall de Lord.

Creiem que la plaça era la divisòria entre la Berga més antiga, a la part nord i la més moderna, al sud. La primera es caracteritzava per carrers amb un fort pendent, mentre que la segona tenia uns carrers més plans i s'estructurava entorn a un carrer principal, el carrer Major.

Entre els carrers situats al nord de la plaça hi havia el de **les Canals**, el de **la Costa**, el **Call de Foix**, el de **l'Om**, el de **Sorribes** i el de **Pinsania**.

El carrer de les Canals devia ser un dels més llargs i importants. Unia un dels portals de la vila, el de Santa Magdalena, amb la plaça. Actualment es coneix amb el nom de carrer Boixader. En la documentació estudiada apareix citat periòdicament des de finals segle XIV fins a mitjans segle XV. L'estudi d'aquesta documentació ens permet conèixer alguna de les seves característiques. En primer lloc, veiem com el carrer de les Canals era més rural que, per exemple, la plaça abans estudiada. Amb aquesta afirmació volem dir que la documentació ens informa que en aquest carrer, a més d'habitatges, també hi havia horts i que moltes de les cases també en tenien. Així, sabem que el 1421 el teixidor Pere Arquer, tutor de Frederic, fill del mercader Arnau de Coromines i de la seva muller Margarida, reconeix al prevere Pere Garrigosa, la venda d'una casa amb hort situada en aquest carrer¹⁰². Reafirmant aquesta idea de la ruralitat d'aquest carrer també hem de fer esment de l'hort amb un colomer enrunat que, el 1422, Joan de les Canals ven al prevere Joan Noguer, indret que es coneixia amb el nom de "*los colomers de les Canals*"¹⁰³.

Una notícia de l'any 1452 ens fa saber que, prop del carrer de les Canals, hi havia el portal d'en Riu¹⁰⁴.

El carrer de les Canals enllaçava amb el camí que portava des de la vila fins a l'església parroquial i que rebia el nom de **la Costa d'en Baldi**. Així ens ho indiquen dos documents de 1383 i de 1422. En el primer, referit a la venda d'un solar, entre les seves afrontacions podem llegir: "*...et ex alia parte in via qua itur ad ecclesiam parrochiale dictae ville, vocata la Costa d'en Baldi...*"¹⁰⁵. I en el segon, entre les

¹⁰¹ També pot ser un mercader perquè, a l'igual que en el cas anterior, la documentació esmenta a finals del segle XIV diversos Merola amb aquest ofici (APBerga. Llibre Notarial 31, f. 42v).

¹⁰² APBerga. Llibre Notarial 27, f. 48v.

¹⁰³ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 72r.

¹⁰⁴ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 105v.

¹⁰⁵ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 245v.

afrontacions dels “colomers de les Canals” ara esmentats llegim: “...*et ab alia parte cum itinere publico quo itur a dicta villa versus ecclesiam Sancte Eulalie dicte ville*”¹⁰⁶.

Prop del carrer de les Canals hi havia el carrer del **Call de Foix**. Un call, segons el diccionari Alcover-Moll, és un camí estret, situat entre dues parets o roques. El carrer del Call de Foix apareix esmentat en diversos documents de l'any 1383 i ja no n'hem trobat cap més referència fins el 1435, fet que potser ens indica que no era un carrer ni massa important ni massa habitat. D'aquest carrer en coneixem que, segurament, era estret, característica que deduïm del nom (call) i sabem que el 1383 hi vivia un paraire, de nom Pere Comes. Per les cites documentals aventurem la hipòtesi que podria correspondre actualment a alguns dels carrers que hi ha entre el carrer Boixader (abans de les Canals) i el carrer Balmes (abans Carrer del Call Nou) com són el carrer Harmonia o el carrer dels Paraires.

El carrer de **l'Om** apareix citat només dues vegades, ambdues l'any 1428 i ambdues relacionades amb l'execució d'una setència judicial que obliga al carnisser Joan de Santamaria a pagar 27,5 lliures barceloneses als germans Lluís, Jofre i Rafael de Santamaria, fills del difunt Pere de Santamaria, que en vida havia estat notari de Berga. En no tenir aquesta quantitat de diners, el deutor s'ha de vendre una casa que té al carrer de l'Om¹⁰⁷. Cal també esmentar que, en l'actualitat, encara es conserva un carrer a Berga que porta aquest nom: és el que uneix la part alta del carrer de la Pietat amb el portal i la plaça de Santa Magdalena.

Del carrer de **Sorribes** només n'hem trobat dues referències, ambdues de l'any 1383. Aquestes només ens permeten conèixer que dit carrer es trobava prop de les Feixes del Palau, nom antic de l'actual carrer Cercs, sota la plaça de Santa Magdalena.

Les notícies sobre el carrer **Pinsania** són relativament abundants en la documentació estudiada i s'esgraonen en aquesta entre els anys 1383 i 1441. També cal esmentar que, actualment, encara es conserva a Berga un carrer amb aquest nom i que deu correspondre, més o menys, a la localització antiga.

Sabem que en aquest carrer hi vivia gent de tota condició social. Així el 1383 hi trobem un paraire i un teixidor, Bartomeu Boixader i en Costa, respectivament¹⁰⁸; el 1421, Romia, filla del mas Soler de Lloberes de Gaià, hi tenia una casa que

¹⁰⁶ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 72r.

¹⁰⁷ APBerga. Llibre Notarial 34, f. 27r i 29r.

¹⁰⁸ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 75r i 112v, respectivament

termenejava amb la del prevere Bartomeu Vila¹⁰⁹ i, aquest mateix any, també hi trobem documentat un mercader, Joan Teixidor¹¹⁰; el 1428, sabem que un forner, Pere Tor, hi tenia una casa¹¹¹; el 1438, el prevere Pere Gordiola, rector de la parròquia de Sant Vicenç d'Espinalbet, dóna al seu fill Dionís, per raó de matrimoni d'aquest, una casa que tenia en aquest carrer, al costat de la seva¹¹² i, finalment, el 1441, sabem per l'inventari dels seus béns que el mercader Pere de Miquels hi tenia una casa amb un hort i un colomer¹¹³.

Atès que, de dues de les cases que hi havia en aquest carrer, en tenim inventaris, podem saber aproximadament com eren. En concret, tenim les descripcions de les cases de Romia (1421) i de Pere de Miquels (1441).

La casa de Romia era una construcció nova (“*un alberch nou lo qual es en lo carrer de Pinçania*”), encara que molt petita, ja que només tenia un menjador, una cambra i una cuina i, al costat d'aquesta, una altra cambra on es guardaven estris de serveis, tals com barrals, bugaders i algun llençol.

La casa del mercader Pere de Miquels (1441), segons sembla per l'inventari, era més gran i més rica ja que, a més de l'habitatge, per la part del darrera tenia un hort i un colomer (“*Un alberch en lo carrer de Pinçania, ab un ort e colomer qui es detras de dit alberch*”). Segurament constava de dos pisos ja que s'esmenta un “*puyant*”. A la planta baixa hi havia l'entrada i un celler molt ben proveït. En el primer pis hi havia la cuina, la sala-menjador i dues cambres per a dormir. Des d'aquesta planta s'accedia, atravesant un porxo, a l'hort i al colomer.

Per la part sud de la plaça, avui coneguda com la plaça de Sant Pere, hi havia un bon nombre de carrers, articulats al voltant del **carrer Major**. Aquí es trobaven els carrers de **Barcelona**, **Bon repòs**, **d'en Bover**, **del Call Nou**, **del Corral**, **de la Font**, **dels Forns**, **del Forn Nou**, **del Forn Sobirà**, **de l'Hospital**, **dels Menorets**, **de les Monges**, **d'en Nicolau Torrent**, **del Pujol**, **de la Trencada** i de la **Santa Trinitat**.

El carrer del **Bon Repòs** només apareix esmentat una vegada en la documentació estudiada. En concret podem llegir en el testament d'Arnau Perpinyà que aquest, lega

¹⁰⁹ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 7r.

¹¹⁰ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 23v.

¹¹¹ APBerga. Llibre Notarial 206, f. 30r.

¹¹² APBerga. Llibre Notarial 35, f. 26v.

¹¹³ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 44r.

a la seva esposa i hereva Constança una casa en dit carrer¹¹⁴. Actualment encara existeix a Berga un carrer amb aquest nom. És el que neix a tocar l'església parroquial i uneix la plaça de Sant Pere amb la plaça Maragall (abans de les Fonts de Dalt).

El carrer de **la Trencada** apareix esmentat en diversos documents entre finals dels segles XIV i XV. La primera menció la trobem en un document del 1375 i la seva lectura ens permet conèixer que Pere Pila, síndic, actor i procurador de la vila de Berga, vivia en aquest carrer, fet que li servia per identificar-lo ja que en el document podem llegir "... *Petrus Pila de vico de la Trencada, mercator, habitator ville Berge, nomine meo proprio et ut syndicus, actor et procurator...*"¹¹⁵. Uns quants anys més tard, el 1383, encara s'identificava aquest personatge amb el carrer on vivia. Així, podem llegir "...*Petro Pila, mercatori, habitatori dicte ville in vico de la Trencada eiusdem ville...*"¹¹⁶ i, més tard, el 1419, retrobem una menció semblant. En aquest cas, però, no fa referència a Pere Pila sinó a Joan Pila, possiblement un fill del primer. Concretament, entre els deutors del prevere Francesc de Puig es pot llegir "*Johan Pila de la Trencada XI lliures e XIII solidos*"¹¹⁷.

En el carrer de la Trencada no només hi vivia gent rellevant com els Pila, sinó que també n'hi trobem de més modesta. Així, sabem que el 1383 el pagès Bernat de Capdevila hi tenia una casa¹¹⁸.

Hem d'esperar fins al 1487 per trobar una notícia que ens permeti ubicar físicament aquest carrer i, en concret, la trobem en un pergami on podem llegir "...*hospiciis nunc vero reducti ad runam cum orto contiguo ipsi domi sitam in dicta villa Berga, in loco vocato al Carrer Major confrontat cum dicto vico, ex alia parte cum domo que fuit den Gars, ex alia parte cum vico quo itur ad monasterium fratrum minorum et cum vico de la Trencada...*"¹¹⁹.

Per aquestes referències podem afirmar que el carrer de la Trencada havia de ser un carrer que sortís del carrer Major i que anès vers el convent de Sant Francesc i que, creiem poder identificar amb l'actual carrer de Sant Francesc. Confirma aquesta hipòtesi el fet que, parlant amb gent gran de Berga, encara recordaven que el nom popular que rebia l'actual carrer de Sant Francesc era de la Trencada.

¹¹⁴ APBerga. Pergamins sn. Volum II, apèndix documental, document 371.

¹¹⁵ ACBR. 06.03.01.01 "*Construcció de muralles, 1375*".

¹¹⁶ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 159r.

¹¹⁷ APBerga. Pergamins sn. Volum II, apèndix documental, document 373.

¹¹⁸ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 70r.

Vora el carrer de la Trencada hi havia el de la **Santa Trinitat**, carrer que havia pres aquest nom de la capella que, amb aquesta advocació, hi havia¹²⁰.

La primera menció de la capella data de l'any 1428 i la del carrer, d'un any més tard, del 1429. Efectivament en aquest any, trobem que el ferrer Pere Garrigosa dóna al seu fill Arnau, amb motiu del seu matrimoni, una casa situada "*subtus vicum Sante Trinitate*", casa que termeneja amb les de Joan Maler i de Joan Pila, que sabem que vivia en el carrer de la Trencada¹²¹.

Uns anys més tard, el 1438, el carrer de la Trinitat apareix en un document de venda d'una casa que concreta "*...a parte inferiori habet exitam in vico Maiori, prout terminatur seu affrontatur ex uno latere cum hospicio Johannis Maler, ex alio latere cum hospicio Anthoni de Cerchs, a parte inferiori cum dicto vico Maiori et a parte ante cum dicto vico Trinitatis....*"¹²².

Aquestes notícies ens porten a pensar que aquest carrer estava a un nivell superior al carrer Major i que, per un costat, donava al carrer de la Trencada. Creiem que podem identificar-lo amb l'actual carrer Cardona que compleix aquestes condicions.

Si continuem carrer Major avall, vers el portal de Sallagosa, trobem tot el conjunt de carrers que envoltaven els forns públics de la vila i el convent dels menorets.

Els primers d'aquests carrers són els que la documentació esmenta com a carrer **del Forn**, **carrer del Forn Nou** i carrer **del Forn Sobirà**. Les cites més reculades d'aquests carrers data de l'any 1383 i la més moderna del 1433.

El 1383, Pere de Trullars, de professió mercader, ven a Bertran Oriol, un tintorer del comtat de Foix, una casa al carrer del Forn Nou. Entre les afrontacions figura la casa de Berenguer Forroll que sabem, per un altre document, que tenia arrendat aquest forn pel qual pagava 30 lliures barceloneses anuals¹²³.

Aquest mateix any la documentació esmenta el carrer dels Forns. En concret, entre els béns que tenia Pere de Coromines i que apareixen relacionats en el seu inventari *post mortem*, hi figura una casa al carrer dels Forns que el difunt havia comprat a Pere Oltzina, perit en lleis¹²⁴.

Un altre carrer del Forn, en aquest cas del Forn Sobirà, apareix esmentat ja en ple

¹¹⁹ APBerga. Pergamins, sn. Volum II, apèndix documental, document 379.

¹²⁰ Per a més informació sobre aquesta capella veure l'apartat 4.5.7.

¹²¹ APBerga. Llibre Notarial 34, f. 19r.

¹²² APBerga. Llibre Notarial 35, f. 22v.

¹²³ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 76r i 287v, respectivament.

segle XV. El 1433, Margarida, vídua d'Antoni de Torrentfernós, tenia una casa al carrer del Forn Sobirà, casa que afrontava amb el pati de la capella de la Trinitat¹²⁵. També sabem que el 1421, entre els béns del difunt Arnau Sala, hi figuren dues cases al costat del forn sobirà¹²⁶.

De tot això, què en podem deduir? En primer lloc hem de tenir present que, actualment, encara hi ha a Berga la plaça del Forn, plaça que es troba entre el carrer Major i el convent de Sant Francesc i molt aprop del carrer Cardona.

Creiem, doncs, que cal identificar tots aquests carrers, els noms dels quals fan referència als diferents forns que tenia la vila (forn o forns vells, forn nou, forn sobirà), amb els carrers que hi ha al voltant de l'actual plaça del Forn. El forn sobirà, que pel nom sabem que es trobava a un nivell superior als altres i al costat de la capella de la Trinitat, segurament estava tocant el que ara es coneix com la Pujada de Sant Francesc.

Una mica més avall d'aquesta zona dels forns públics de la vila, hi havia el carrer que portava vers el convent de Sant Francesc i que s'anomenava dels **Menorets**. Val a dir que encara existeix actualment i en el mateix lloc un carrer amb aquest nom. Del carrer Menorets en tenim bastantes referències històriques que van des de l'any 1383 fins el 1488.

El 1383 es ven una casa al carrer dels menorets. La casa, propietat del difunt Jaume Lledó, és venuda a l'encant públic. Entre les seves afrontacions hi figuren, a més de dit carrer, les cases d'en Pere Guifré i d'en Ferrull: "*...prout affrontatur ex una parte in hospicio magistri Arnaldi Benedicti, ex alia parte in hospicio Petri Guiffre paratoris, ex alia parte in vico publico dels Menorets et ex alia parte, scilicet, a parte retro in hospicio d'en Ferrull*"¹²⁷.

Aquests dos personatges, en Pere Guifré i en Ferrull (o Forroll), creiem que són els que trobem citats en un document esmentat més amunt i que fa referència a les afrontacions d'una casa que compra un tintorer de Foix en el carrer del Forn: "*...prout affrontatur de prima parte cum hospicio Berengarii Foroll forneri, ex alia parte in hospicio uxoris Johannis Torrada, condam, quod primitus fuit d'en Orriolls, ex alia parte in vico presenti del Forn Nou et a parte recto in hospicio Petri Guiffe*

¹²⁴ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 142v.

¹²⁵ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 14r.

¹²⁶ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 46v.

¹²⁷ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 103v.

....." ¹²⁸. Aquesta notícia ens confirmaria la situació del carrer dels Menorets en el mateix lloc aproximadament que el trobem avui, a tocar la plaça del Forn.

També a l'any 1383, Elisenda, vídua de Jaume Trullars, en l'inventari dels béns del difunt, esmenta que aquest tenia una casa al carrer dels Menorets, encara que sabem que no hi vivia. En el mateix inventari també trobem que un soci del difunt en negocis de bestiar, en Ramon Maçot, vivia en aquest carrer i li devia diners ¹²⁹.

No coneixem com era la casa de Jaume Trullars però sí que tenim la descripció de d'altres cases del carrer. Així, el 1439, mor Miquel Oller que vivia al carrer dels Menorets i, per l'inventari dels seus béns ¹³⁰, sabem que era una casa molt rica. Tenia dos pisos. En la planta baixa hi havia una entrada i l'obrador. Una escala portava al primer pis on hi havia el menjador, la cuina i dues cambres, una d'elles qualificada com la cambra major. Totes aquestes estances estan plenes de mobles i objectes.

El 1441, en morir Sibil·la, vídua de l'arquer Guillem Noguera, es fa l'inventari dels seus béns i, entre aquests, hi figura una casa al carrer dels Menorets que ens és descrita amb detall ¹³¹. No era una casa massa gran ja que només tenia un celler, una cuina, un pastador i dues cambres: una on dormia la difunta i, de l'altra, sabem que donava al carrer del Forn, detall que ens confirma de nou la proximitat, ja esmentada més amunt, d'aquests dos carrers.

El 1488 el paraire Antoni Garreta tenia un solar al carrer dels Menorets, segurament en la seva part més alta, ja que el document ens concreta que és en el carrer dels Menorets sobirà. El solar, que havia estat ocupat per una casa ara enrunada, limita amb les cases del prevere Francesc Clari i d'Antoni Garreta i amb el carrer que va del carrer dels Menorets al convent de Sant Francesc ¹³².

Situant-nos de nou en el carrer Major, passem a veure ara els carrers que queden a l'esquerra, venint de la plaça de Sant Pere, i a un nivell inferior respecte a aquell. En primer lloc trobem el carrer del **Corral** del qual la documentació ens en dóna nombroses referències. En tenim notícies esgraonades entre els anys 1382 i 1498.

A finals de 1382, l'arquer Arnau de Santjoan i la seva muller Elisenda lloguen, al teixidor Joan de Bisquer, una casa que tenien al carrer del Corral. El preu del lloguer

¹²⁸ Llibre Notarial 31, f. 76r.

¹²⁹ Llibre Notarial 31, f. 219v.

¹³⁰ Llibre Notarial 251, f. 27r.

¹³¹ Llibre Notarial 251, f. 67r.

¹³² APBerga. Pergamins, sn. Volum II, apèndix documental, document 380.

són 20 sous anuals¹³³. Pocs dies després, en el mes de gener de l'any 1383, es redacten els capítols matrimonials de Joan Vernet i Clara de Bellshoms. Ell era fill de mercader i ella de tintorer. El nuvi rep dels seus pares, a més d'altres béns, una casa al carrer del Corral que limita amb la dels Bellshoms¹³⁴.

També en aquest any, el mercader Antoni Lugana ven una casa amb hort i pati, situada en el carrer del Corral, al paraire Francesc de Gotvins pel preu de 68 lliures¹³⁵. Per la descripció de les afrontacions ens podem fer una mica d'idea com era aquest carrer. Les cases, per la part del darrera tenien patis i horts que limitaven amb altres patis i horts que donaven a la lliça que envoltava la muralla per la part de dins. O sigui, que el carrer del Corral era molt a prop de la muralla.

Del 1383 encara hem trobat una darrera referència a aquest carrer. Es tracta d'un inventari anònim i incomplet que parla d'una casa del carrer del Corral. La casa, com ja hem dit, descrita només parcialment, constava d'obrador, entrada, celler i sala¹³⁶.

La següent notícia sobre el carrer data de l'any 1422. Fa referència al permís que concedeix Pere Sala al prevere Jaume Saig de poder edificar sobre la mitgera que separava les seves dues cases. Els termes del pacte són que la construcció que vol fer Jaume Saig ocupi com a màxim sis pams, mesurats segons l'alna de roba de lli de Berga, sobre la casa de Pere Sala i, també, que el primer pot posar "brochets"¹³⁷ sobre la teulada del segon. Si les obres causen algún desperfecte a la casa de Pere Sala, Jaume Saig es compromet a arreglar-ho. Pere Sala rep, per la concessió d'aquest permís, tres florins d'or d'Aragó¹³⁸. El 1437 trobem una altra referència a una casa del carrer del Corral. Per resoldre problemes amb els capítols matrimonials entre Bernat de Graner i Elionor de Cascalls, ambdós fills de mercaders, es fa un inventari dels béns que aporta aquesta darrera al matrimoni i, entre aquests, hi figura una casa de la qual se'n fa inventari. Per aquest, encara que és incomplet, sabem que la casa en qüestió devia ser gran ja que disposava d'entrada, obrador, celler, obrador del blat, estable i sala i aquí l'inventari queda aturat¹³⁹. La descripció de les afrontacions ens permet saber que, al costat de la casa dels Cascalls hi havia les del donzell Guillem de Peguera, ja difunt, i les d'un tal Mir. Per la part de darrera la casa

¹³³ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 7r.

¹³⁴ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 37r.

¹³⁵ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 210r.

¹³⁶ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 336v.

¹³⁷ No sabem exactament el seu significat però apuntem que pot tractar-se d'algun tipus de canal.

¹³⁸ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 68r.

tenia un hort i pati que limitava amb el camí o carrer que portava a les Tineries. Per les notícies que hem analitzat fins ara, creiem que ja estem en disposició d'ubicar el carrer del Corral, carrer situat entre el carrer Major i la muralla de la vila, avui coneguda oficialment com Ronda Moreta i popularment com la Canya i a un nivell inferior respecte el primer. O sigui, que ocuparia el que avui són els carrers del Balç i de Mossén Huch. Creiem que aquesta teoria es veu confirmada pel fet que, en la darrera de les notícies esmentades d'aquest carrer, apareix una casa amb hort per darrere i aquest hort limitava amb el camí que va a les Tineries que, com ja hem dit, més amunt, correspon a l'actual plaça de la Ribera. A més, aquesta casa ara esmentada, s'ubica en el carrer del Corral "sobirà", o sigui, en la que seria la part més alta del carrer, lloc d'on sortiria el camí que portava a les Tineries.

Una altra referència al carrer del Corral ens permet reconfirmar la nostra ubicació i precisar-la encara més. És una notícia que data de l'any 1438 i és el repartiment, entre els germans Joan i Pere Orriols, dels béns i propietats que havien sigut del seu pare, Joan d'Orriols, un perit en lleis ara ja difunt. Cal esmentar també que la muller del difunt Joan d'Orriols i mare dels germans Joan i Pere era Clara Garreta, filla del mercader Pere Garreta i, també ja morta.

Entre els béns que es reparteixen hi ha: *"...E mes haya lo dit Johan per sa part tot aquell alberch ab tots sos drets e pertinencias lo qual en Pere Garreta, quondam, avi llur, per certa e legitima successio den Francesc Garreta, quondam, frare del dit Pere, havia e possehia en lo carrer Mayor de la dita vila, en lo qual alberch lo dit mossen Joan d'Orriols, quondam, ha finit sos dies. Axi com affronta duna part en lo dit carrer Mayor e daltre part en lo carrer del Corral..."* I més endavant, encara afegeix: *"... Mes avant es stat convengut que lo dit Pere d'Orriols haye per sa part tot aquell alberch ab drets e pertinencias suas lo qual lo dit Pere Garreta, quondam, avi llur, havia e possehia mentre vivia en lo demunt dit carrer mayor e tense sots senyoria e franch alou de la sgleya de Sant Pere de Madrona. Axi com affronta de una part en lo dit carrer, e daltre part en lo carrer del Corral e daltre part en lo alberch den Johan Riera, çabater, e daltre part ab lo alberch den Merolla..."*¹⁴⁰. El carrer del Corral, per tant, era paral·lel al carrer Major, però sabem que a un nivell inferior.

¹³⁹ APBerga. Llibre Notarial 35, f. 7v.

¹⁴⁰ APBerga. Llibre Notarial 35, f. 41r.

Un any més tard, el 1439, en l'inventari dels béns del tintorer Miquel Oller hi figura “*un alberch amb sa exida d'ort en lo carrer del Corral Josa*”¹⁴¹. Creiem que deu tractar-se d'una casa a la part més baixa del carrer del Corral, més o menys tocant el carrer del Pujol, que estudiarem més endavant.

També en aquest any, fa testament Violant, muller de Jaume Jonera i filla del difunt Guillem Vilar. Nomena hereu universal el seu marit però, als fills del seu nebot Joan Palliser els deixa una casa situada al carrer del Corral que havia sigut del seu pare¹⁴². No tenim cap referència més d'aquesta casa, fet que no ens permet saber ni com era ni amb qui afrontava.

De la que sí que coneixem moltes més coses és de la de Jofre Cardona, un personatge important i del qual es fa l'inventari dels seus béns el 1441. No sabem exactament quan va morir Jofre Cardona, però sí que sabem que segurament va ser de pesta, malaltia que també va contreure la seva dona Elionor d'Aguilar. Tal i com s'explica en l'encapçalament de l'inventari, per tal d'allunyar Elionor de l'epidemia i perquè es restablís la van portar a casa dels seus pares a Cardona, vila que també havia vist nèixer a Jofre Cardona. Mentre es restablia, el seu marit va morir a Berga i va ser llavors quan es va fer l'inventari que ara estudiem.

Per aquest inventari¹⁴³ sabem que Jofre Cardona i Elionor vivien al carrer del Corral. La seva casa era gran, disposava d'estable, celler, casa de la llenya, cuina, menjador i tres dormitoris. La casa contenia nombrosos béns, però la major part d'ells havien estat traslladats per tal de guardar-los quan va morir Jofre, a altres cases com, per exemple, la de Bernat de Graner, on s'hi van portar nombrosos cofres amb peces molt valuoses.

Finalment, un pergami datat el 1498, ens informa que prop el carrer del Corral hi havia el carrer de les Monges. Rafael Avià ven a Joan Canal, un paraire de llana, un *"hospitium quod habeo et teneo et possideo in dicta villa, in vico Curralis, confrontatum ex una parte cum quodam hospitio mei dicti venditoris, ex alia parte cum via publica, ex alia parte cum quodam hospitio quod fuit Petri Arnaldi de Casserras ex alia parte cum vico vocato de les Monges ..."*¹⁴⁴. Aquesta és l'única referència que hem trobat d'aquest carrer, el de les **Monges**, en la documentació estudiada però creiem que el nom prové del monestir femení de Santa Maria de

¹⁴¹ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 27r.

¹⁴² APBerga. Llibre Notarial 251, f. 20v.

¹⁴³ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 47r.

¹⁴⁴ APBerga. Pergamins sn. Volum II, apèndix documental, document 382.

Montbenet fundat, segons el Dr. Manuel Riu¹⁴⁵, vers el 1338 en un lloc proper al castell de Berga. A l'últim quart del segle XIV, i com ja hem vist en parlar de les muralles, va ser enderrocat i les monges, després d'una estada en una casa del carrer de les Canals, van traslladar-se a la casa de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem a la plaça de Sant Joan. És més que probable que es donés el nom de les Monges a un carrer que unís el carrer del Corral amb l'actual plaça de Sant Joan. Podria ser perfectament l'actual carrer Pompeu Fabra que compleix aquesta condició, carrer que, a finals del segle XIV s'anomenava, carrer de Sant Joan.

Prop de l'església i plaça de Sant Joan hi havia també el carrer de **l'Hospital**. Igual que del carrer de les Monges, del carrer de l'Hospital, també només n'hem trobat una referència, datada el 1404. Efectivament, en aquest any es parla d'un “ *...hospitio vestro quod habetis, tenetis et possidetis in dicta villa in vico nominato del Spital satis prope ecclesiam Sancti Johannis Iherolomitani, tam dicte ville, confrontato ex una parte cum hospicio Petri Riera, hospitis, ex alia parte cum hospicio Petri Guilabert, paratoris condam preffate ville et ex aliis partibus in viis publicis...*”¹⁴⁶. Si el carrer de les Monges i el de l'Hospital no és el mateix, cosa que creiem possible, aquest darrer també s'ubicaria pels voltants de l'actual plaça de Sant Joan.

Darrere Sant Joan i a continuació del carrer del Corral, hi havia el carrer del **Pujol**, nom amb que la gent gran de Berga encara coneix els carrers actualment anomenats Verdaguer i Alpens. El primer rebia el nom de Pujol de Baix i el segon, el de Pujol de Dalt.

El primer que podem intentar d'esbrinar és el perquè d'aquest nom. La documentació estudiada ens en dóna alguna pista. El lloc on es trobava dit carrer s'anomenava Pujol de Lasties com consta ja en diversos documents del finals segle XIV i en altres d'entrat el XV. Encara que també hem de fer esment que, com veurem a continuació, en algun document es dóna el nom de Pujol de Lasties al carrer en concret. La nostra primera hipòtesi és que el nom de Pujol donat al carrer és una abreviatura del nom del lloc on es trobava, el Pujol de Lasties. Aquest nom es refereix, sense cap mena de dubte, a un turonet i, efectivament el lloc, sobretot vist des de l'actual Ronda Moreta o Canya i antigament Salas, forma una elevació. Lasties (o en alguns documents

¹⁴⁵ Manuel RIU i RIU: *Santa Maria de Montbenet*. Edicions del Museu Municipal de Berga. Berga, 1966.

¹⁴⁶ APBerga. Pergamins, sn. Volum II, apèndix documental, document 366.

sembla que estigui escrit Lastres) és un cognom. Hem trobat documentat un Pere de Lasties que el 1383 posseïa una casa en la zona situada entre els carrers del Pujol, Barcelona i Sallagosa¹⁴⁷. Segurament va ser aquesta família la que va donar nom al lloc. De fet a Berga, el 1421, encara hi ha una família amb aquest cognom¹⁴⁸. Concretament, en aquest any, Bartomeu Molar i Pere Ferrer de Vilada s'intercanvien dues vinyes. La del primer es troba al lloc de Salas i la del segon a Mercès. La vinya de Salas, lloc que sabem que es trobava sota el Pujol de Lasties, afronta per una de les seves parts amb possessions d'un tal Pere de Lasties que pot ser el mateix o un descendent del que hem trobat l'any 1383.

Passem ara a veure què en diuen els documents sobre el lloc i el carrer del Pujol. Així, el primer dia de l'any 1383, als capítols matrimonials signats entre Pere Ferrer i Francisca de Grataconills, ambdós fills de famílies de mercaders, entre els béns consignats, hi figuren dos tiradors situats "*subtus Podium de Lasties*"¹⁴⁹.

El mateix any, Berenguer Vila ven una casa situada en el carrer del "*Pujoll de Lasties*", situada "*iuxta portale de Salas*" i, entre les afrontacions hi figura "*in muro dicte ville*"¹⁵⁰.

Aquesta notícia ens dona ja referències molt clares sobre el carrer que estudiem. Era molt a prop de la muralla i d'un dels portals d'aquestes, el de Salas, nom de l'horta que hi havia sota el Pujol de Lasties. Aquest portal, al qual ja hem fet referència en parlar de les muralles, creiem que és el que, més endavant, serà anomenat del Pujol i el Portet. Així, sabem que el 1438, el paraire Francesc Clari ven un hort amb bassa "*extra portale del Puyol*" que afronta amb altres horts i amb les muralles de la vila¹⁵¹.

Però tornem al segle XIV perquè encara tenim una altra notícia sobre el Pujol de Lasties datada el 1383. Es tracta de la referència a un hort que trobem a l'inventari dels béns de Jaume Trullars: "*Item inveni in facultatibus dicti viri mei quendam ortum terre integriter qui est in Podio de Lasties, ville Berge, afrontatum cum orto Petri Clari et in via publica*"¹⁵².

No tenim cap altre referència clara ni al lloc ni al carrer del Pujol fins el 1422. D'un any abans, del 1421, data una notícia que ens parla d'un hort que tenia Arnau Sala a

¹⁴⁷ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 212r.

¹⁴⁸ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 25v.

¹⁴⁹ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 10v.

¹⁵⁰ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 41r.

¹⁵¹ APBerga. Notarials. Fulls solts. Volum II, apèndix documental, document 355.

la “*Creu del Puyol*”¹⁵³. No sabem on era aquest lloc. Podria ser el mateix lloc que ara estudiem o un altre. La documentació no ens permet saber-ne res més.

El document de 1422 és l’inventari dels béns de Francisca, vídua del tintorer Bernat Bestorra. El més important d’aquests era una casa, amb tota seguretat, on vivia la testadora que declara que estava situada “*al Puyol*”. Per la descripció que se’n fa, creiem que no era massa gran ja que només es menciona l’entrada, el celler, la cuina i una cambra¹⁵⁴.

Les darreres referències que hem localitzat del lloc i carrer del Pujol daten del 1428. La primera és la venda d’uns horts, propietat del benefici de Sant Pere de l’església parroquial de Berga. La propietat afronta amb altres horts, com els de Joan Bretons i Pere Noguera, i amb el camí que porta a Salas¹⁵⁵. Pocs dies després d’aquesta venda Elisenda, vídua del teixidor Miquel Vilafreda, reconeix tenir una casa “*...in vico del Puyol de Lasties inferiori...*”¹⁵⁶, que limita amb altres cases i amb la muralla de la vila. Aquesta expressió “inferiori” pot ser que faci referència al que després serà el carrer del Pujol de baix, o sigui el més proper a la muralla, ara carrer Verdaguer, o que simplement indiqui que la casa es trobava a la part inferior del carrer.

El carrer del Pujol desembocava al de **Sallagosa**, carrer que encara portava aquest nom a finals del segle XIX, segons consta en un planol que es conserva en el Museu Municipal de Berga. Aquest carrer unia el portal de Sallagossa, d’on sortien els camins que portaven a Barcelona i a Cardona, amb la plaça de Sant Joan. Les primeres notícies que hem trobar d’aquest carrer són de l’any 1383.

La primera d’elles es troba en els capítols matrimonials signats entre Pere Ferrer i Francisca de Grataconills, ja esmentats en parlar del Pujol de Lasties. A més de dos tiradors situats sota el lloc ara esmentat, també hi figura una casa, situada “*in vico de Salagosa*”¹⁵⁷. El mateix any, Arnau Serradell, de la parròquia de Sant Pau de Casserres, es ven una casa que tenia en dit carrer a Arnau Cozart un mercader de Berga, en aquells moments absent de la vila. La casa venuda afrontava amb les de Bernat Perpinyà i d’Elisenda, muller de Pere Fresch i amb dos carrers públics. La

¹⁵² APBerga. Llibre Notarial 31, f. 219v.

¹⁵³ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 46v.

¹⁵⁴ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 86v.

¹⁵⁵ APBerga. Llibre Notarial 206, f. 23r.

¹⁵⁶ APBerga. Llibre Notarial 206, f. 27r.

¹⁵⁷ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 10v.

casa es ven per 49,5 lliures¹⁵⁸. El fet que aquesta casa tingués com una de les afrontacions la de Bernat Perpinyà, que per un altre document, sabem que tenia la casa al carrer de Barcelona, ens porta a pensar que potser es tracta del mateix carrer amb dues denominacions diferents. El nom de Sallagosa provindria del nom del portal on desembocava el carrer i, el de Barcelona, al fet que, d'aquest portal en sortia el camí que portava a Barcelona.

Continuant amb el carrer de Sallagosa trobem que els marmessors del testament de Jaume Lledó venen, a l'encant públic, un hort i unes terres que el difunt tenia en aquest carrer i que limitaven amb altres horts i terres i amb el "*camino publico quod itur apud Cardona*"¹⁵⁹. Per la descripció que es desprèn d'aquest document, que només esmenta horts i terres, sembla que el 1383 aquesta era una zona de Berga encara poc habitada. Les cases semblen poques i, en canvi, sembla que hi predominaven els horts i els camps. Bastants anys més tard, el 1438, la documentació encara fa esment de l'horta de Salagosa, que pot fer referència a la zona que hi havia entre la plaça de Sant Joan, el portal de Sallagosa i les muralles de la vila o al fet de referir-se a la part colindant però ja fora muralles. El document que en fa esment és la repartició de béns entre els germans Orriols i diu "*Item haya lo dit Johan d'Orriols per sa part tota aquella fexa e ort ab drets e pertinencias suas lo qual lo dit mossen Johan d'Orriols, quondam, pare llur havia, tenia e possehia en la orta de Salagosa, axi com affronta de una part ab lo carrer publich e daltre part ab lo camp den Pagera e daltre part ab una fexa den P. de Miquels e daltre part ab lort den Francesc Roig. E ten se sots senyoria del monestir de Ripoll...*"¹⁶⁰.

A mitjan segle XV, un altre document ens dóna notícies del carrer de Sallagosa. En concret, entre els molts documents trobats fent l'inventari dels béns de Jofre Cardona hi figura el següent, datat el 1380: "*Item una carta hon son designats los censos del carrer de Salagosa, comença Noverint universi quod nos Berengarius Clari et Berengarius de Prixana, ville Berge, manumissores et exeutores ultimi testamenti Guillelmi Riera, quondam, ville Berge et etc. Fou feta la dita carta a XVIII de les kalendas de juliol ayn M CCC XXX e closa per lo discret en Bernat Baladret, notari publich de la dita vila*"¹⁶¹.

Del carrer de **Barcelona**, a més de la ja esmentada més amunt, en tenim altres

¹⁵⁸ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 179v.

¹⁵⁹ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 299r.

¹⁶⁰ APBerga. Llibre Notarial 35, f. 41r.

¹⁶¹ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 47r.

notícies. En concret sabem que el 1383 es va vendre, a l'encant públic, una casa en aquest carrer. Era propietat de la difunta Elisenda, muller del mercader berguedà Berenguer Ribera. La casa limitava amb les de Guillem Coma, Ramon Llobera i d'en Torrentfernòs¹⁶².

Aquest mateix any, trobem una època de la venda d'una altra casa en aquest mateix carrer. El venedor va ser el traginer Berenguer de Comaposada, el comprador el prevere Andreu Salvans i el preu de la casa eren 24 lliures¹⁶³. També el 1383, el teixidor Oliver Casals, la seva dona i el seu fill, venen al també teixidor Bernat Escudé una casa amb un pati al darrere situada en el carrer de Barcelona¹⁶⁴. La documentació estudiada no ens permet conèixer res més del carrer de Barcelona.

Retornant a la plaça de Berga, avui dita de Sant Pere, vers l'est, trobem un dels carrers importants de la vila, el carrer del **Call Nou**. Actualment encara es conserva aquest nom en la toponímia berguedana però només és conegut pels més grans ja que, oficialment, el carrer s'anomena carrer Balmes.

D'aquest carrer n'hem trobat bastantes referències històriques en la documentació estudiada i que s'esgronen entre els anys l'últim terç del segle XIV i mitjan segle XV.

La primera notícia ens l'aporta un document de 1375, que ja hem esmentat anteriorment, i que fa referència als problemes econòmics de la vila de Berga per la construcció de les muralles. Entre el centenar de berguedans que signen per avalar la venda d'un censal hi figura Pere Maçot "*habitatore Callis Novi*"¹⁶⁵.

La següent notícia la trobem en un document de venda d'una casa en dit carrer, efectuada a les acaballes del 1382, entre el paraire Pere Caselles i el teixidor Antoni de Valielles pel preu de 26 lliures. De la casa només en sabem que limitava amb la de Joan Figuera¹⁶⁶.

Del 1383 tenim tres notes documentals del carrer del Call Nou. La primera és una referència indirecta a aquest carrer ja que es tracta de la venda de llana entre Pere de Cercs, de la parròquia de Sant Andreu de Cercs, i el mercader berguedà Guillem

¹⁶² APBerga. Llibre Notarial 31, f. 160v.

¹⁶³ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 208r.

¹⁶⁴ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 212r.

¹⁶⁵ ACBR. 06.03.01.01 "*Construcció de muralles, 1375*"

¹⁶⁶ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 3v.

Pujol, amb domicili “*in vico de Callis Novi*”¹⁶⁷. En el mes de juny trobem una nova venda d’una casa en aquest carrer. En concret, el mercader Guillem Ferrer i la seva muller Saureta venen a Pere Bonet, de la parròquia de Santa Maria de Vallcebre, una casa amb un pati al darrera que limita amb les cases del pagès Vicenç Blanc i del sastre Guillem Verdaguer i amb hort de Pere Corcit¹⁶⁸. Aquesta notícia ens permet fer-nos una mica d’idea de com devia ser físicament aquest carrer. Les cases, que tenien la seva entrada pel carrer del Call Nou, tenien en la seva part posterior uns patis o horts.

Uns mesos més tard, en concret a l’agost, es fa l’inventari dels béns del sastre Francesc Torrent; Hi figuren diversos béns immobles, entre ells una casa a la plaça i la casa on vivia, en el carrer del Call Nou¹⁶⁹. A la primera, de la qual ja hem parlat en referir-nos a la plaça de Berga, hi tenia l’obrador. La casa on residia tenia un hort i una sortida pel darrera i disposava d’una mena d’entrada (*domo inferiori*), cuina, tres cambres i un celler.

El 1437 el mercader Francesc Pujol dotava el seu fill Joan, a raó del seu casament amb Joana Clari, filla del també mercader berguedà ja difunt, Pere Clari. Entre els béns que li llega, hi ha una casa situada al carrer del Call Nou. Segons afirma Francesc Pujol, la casa havia estat del seu pare, el també mercader Guillem Pujol, ara ja difunt¹⁷⁰. Nosaltres podem confirmar aquesta notícia ja que, en un dels documents de 1383 ara estudiats, hem vist el mercader Guillem Pujol actuant en una venda de llana i tenint per identificació el fet de viure en el carrer del Call Nou.

La darrera notícia sobre aquest carrer la trobem en l’inventari dels béns del pare Maties Serra, fet el 1452¹⁷¹. Entre les propietats d’aquest pare hi havia dues cases, una al carrer del Call Nou i una altra a la plaça de Berga. La primera la deixa al seu fill segon, Gabriel i, la segona al tercer, Joanet. Una possible lectura d’aquest fet és que, a mitjans segle XV, era més apreciada una casa al carrer del Call Nou que una a la plaça de la vila. Encara que també és possible que la casa del Call Nou fos de més qualitat que l’altra. Mai no ho sabrem!.

Tal i com hem vist en parlar de les muralles, a la punta d’aquest carrer s’obria el portal del Call Nou, també conegut com el de Gatuelles. Malgrat va ser enderrocat a

¹⁶⁷ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 26r.

¹⁶⁸ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 204r.

¹⁶⁹ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 247r.

¹⁷⁰ APBerga. Llibre Notarial 35, f. 48r.

¹⁷¹ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 82r.

finals del segle XIX, encara es pot veure l'espai que ocupava a l'actual carrer Lluís Rosal.

No hem pogut situar altres carrers que apareixen en la documentació estudiada perquè les referències que n'hem trobat no ho permeten. Són els carrers d'en **Bover**, de la **Font** i d'en **Nicolau Torrent**

Del carrer d'en Bover només n'hem trobat una referència en un document de 1428 on llegim que els consellers de Berga, marmessors del testament del difunt Berenguer Teixidor, i Bernat de Cantallops, administrador de dita marmessoria, estableixen un pati al carrer d'en Bover de Berga¹⁷².

Tampoc no hem pogut situar el carrer d'en Nicolau Torrent. El que sí que hem pogut conèixer és que aquest nom correspon a un berguedà que trobem actiu en la documentació dels anys 1421 i 1422. En concret, el trobem com a testimoni en la lectura d'una carta que el batlle de Cardona envia al de Berga, en la venda d'un mul i als capítols matrimonials de Lluís d'Olibes i Caterina Pujol. En tots tres casos sempre se'ns diu que Nicolau Torrent és un mercader¹⁷³.

Tornant al carrer, Nicolau Torrent devia ser un personatge tan conegut a la vila que el carrer on tenia la casa prenia el seu nom i tothom sabia on era.

Tampoc hem pogut localitzar el carrer de la Font encara que en tenim algunes referències documentals. La primera d'elles, la trobem en un pergamí datat el 1400 on se'ns diu que Pere de Corts deixa en el seu testament una casa situada "*in vico de la Font*"¹⁷⁴. L'any 1422, en els capítols matrimonials de Lluís Ferrer i de Bartomeua Quar, ambdós fills de sabaters, la núvia rep dels seus pares "*hospicio quod habemus, tenemus et possidemus in dicta villa ante fontem Berge*"¹⁷⁵. Finalment, el 1430, en un document signat entre Ramon Brotons, fill de Francesc Brotons, mercader de Berga i el seu sogre, Berenguer Boquer, llegim "*...quoddam hospicium (...) in vico de la Font...*"¹⁷⁶. Aquestes notícies que tenim del carrer de la Font no ens permeten situar-lo amb certesa dins l'entramat urbà, però podríem apuntar la hipòtesi que es tractés del carrer de la Font del Viver, darrere la plaça de Sant Pere, conegut actualment com Plaça Maragall.

¹⁷² APBerga. Llibre Notarial 196, f. 42r.

¹⁷³ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 33v, 126v i 62r, respectivament.

¹⁷⁴ APBerga. Pergamins, sn. Volum II, apèndix documental, document 365.

¹⁷⁵ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 73r.

¹⁷⁶ APBerga. Llibre Notarial 34, f. 43v.

CONCLUSIONS

De les notícies històriques localitzades en la documentació estudiada podem deduir que:

- La vila de Berga, a finals de l'Edat Mitjana, era de reduïdes dimensions, així com també era reduït el nombre de places i carrers. En concret hem localitzat una única plaça i uns 25 carrers.
- L'eix central de la vila el constituïen el carrer de les Canals, la plaça de Berga i el carrer Major.
- Berga, en el segle XIV i XV, era una vila amb relativament pocs carrers, estrets i llargs.
- No sembla que hi hagi una diferenciació social per carrers ja que generalment en tots, hi trobem famílies més benestants barrejades amb altres de més modestes.
- Sobta la manca de referències a una plaça que sembla tant important com és la de Sant Joan on hi ha l'església d'aquest nom. L'explicació pot ser que, simplement, no existia i, davant de l'església, només hi havia horts i feixes, tal i com sembla indicar la documentació consultada.

4.4.- EDIFICIS CIVILS SINGULARS: EL PALAU

La primera notícia documental de l'existència d'un palau reial a Berga data de la segona dècada del segle XIV i la trobem en un privilegi atorgat a aquesta vila pel rei Jaume II. En concret, el 27 de setembre de 1323, el rei deroga un costum que databa d'antic, en concret s'esmenta l'època en que la vila estava dominada pels Pallars, segons el qual costum els habitants del palau reial podien anar pels horts de Berga i agafar les fruites i verdures que volguessin "*Nos Jacobus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comes Barchinone. Attendentes consiliarios et proceres ville Berge pro parte sua et tocius universitatis eiusdem ville nobis humiliter supplicasse ut cum ex quodam ademprivio seu abusu iam ab antiquis citra temporibus tam per nobiles comitem et comittissam Pallarensis et predecessores eorum, dum pro nobis et predecessoribus nostris utile ipsius ville dominium obtinebant, quam per tenentes pro nobis post concambium intus factum palacium nostrum ville predicte continue observato quedam in ipsa villa consuetudo fuerit introducta que ius dicti palacii vocabatur, per quam vel quod predicti olim habitantes utile dominium dicti loci racione castlanie, et post modum aliis pro nobis tenentes ipsum palacium successive recipiebant in omnibus et singulis ortis predicte ville et eius territorii caules, spinargia, porros, aleta et aliis quelibet ortalicie qui et que in ortis producebantur, eisdem nos huiusmodi consuetudinem abolere et dictum ademprivium omnino eis remittere dignaremur ...*"¹⁷⁷.

En la documentació berguedana estudiada pel present treball hem trobat algunes referències més, encara que bastant minses i indirectes, al Palau Reial de Berga. A més del palau pròpiament dit també hem localitzat algunes notícies sobre un indret anomenat les Feixes del Palau. Totes aquestes referències s'esgraonen entre els anys 1383 i 1461.

Analitzem en primer lloc les referències al palau. La primera de les mencions data de l'any 1411 i la trobem en un pergamí de venda d'una casa al carrer de la Costa, on es pot llegir "*subtus scilicet palacium regium ville ante dicte.*"¹⁷⁸. Suposem que aquest carrer de la Costa estava situat pels voltants del de les Canals i era el que portava fins a l'església parroquial de Santa Eulàlia, al castell, i creiem és el mateix que en un

¹⁷⁷ M.Dolors SANTANDREU I SOLER: *Els privilegis ...*, doc. 6, pàg. 216.

¹⁷⁸ APBerga. Pergamins, sn. Volum II, apèndix documental, document 368.

document de finals del segle XIV apareix mencionat com a Costa d'en Baldi¹⁷⁹.

La següent notícia data del 1430 quan Joan Maler, mercader de Berga, Eulàlia, sa muller i Margarida, vídua de Jaume Maler, venen a Pere Teixidor, paraire de la mateixa vila, un censal mort sobre una casa situada a la plaça de Berga. El document esmenta que en cas que no es compleixin els terminis del pagament, els deutors quedaran retinguts al palau reial de la vila "*.... quod infra spacium trium dierum postquam ego dictus Johannis Maler fuero requisitus personaler vel in habitacione mea, verbo vel scripte, per vos aut successores vestros in hiis vel per vestrum et notarium, nuncium aut procuratorem confectim et absque ulla dilacione et contradiccione aliqua intrabo personaliter intus palacium regium eiusdem ville et ibi hostagium personale tenebo pro predictis....*"¹⁸⁰

El 1461, el Palau Reial de Berga es esmentat com una afrontació d'unes terres "*... qui sunt satis prope menia dicte ville (...) afrontat ex una parte cum orto discreti Anthoni Roura presbiteri, quondam, ex alia partis cum menia sive mur dicte ville et alia parte cum palacio ipsius ville, ex alia parte cum portuale den Gramoneda, ex alia parte cum orto Bernardi Spill, quondam, ex alia parte cum orto Anthoni Comeles, ex alia parte cum feixes qui tenentur pro beneficiato Sancti Spiritus et in medio vero cum via publica qui tendit ad ecclesiam...*"¹⁸¹.

De totes aquestes notícies, en podem concloure que, a Berga, des d'antic, hi havia hagut un palau. No sabem exactament la data de la seva edificació però sí que podem afirmar que, com a mínim, ja existia durant l'etapa de domini dels comtes de Pallars sobre la vila, fet que ens porta a una data anterior a 1275 car el seu domini sobre Berga s'estén entre 1275 i 1309. En aquest darrer any el senyoriu de Berga, juntament amb nombrosos castells i possessions berguedanes, passaran a mans de Jaume II com a conseqüència de la venda-permuta que va fer d'aquests béns Sibil·la I de Pallars, senyora de Berga¹⁸². D'aquesta manera el palau dels Pallars va passar a ser el palau reial de Berga.

On estava situat dit palau? Tradicionalment a Berga es creu que l'edifici més antic i noble de la vila és l'anomenat Palau dels Peguera, a la plaça de Sant Joan, molt

¹⁷⁹ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 245v.

¹⁸⁰ APBerga. Llibre Notarial 34, f. 50r.

¹⁸¹ APBerga. Pergamins, sn. Volum II, apèndix documental, document 377.

¹⁸² Per més detalls sobre aquesta venda-permuta veure M.Dolors SANTANDREU I SOLER: *Els privilegis...*, pàgs. 66-71.

propera al lloc on, a l'Edat Mitjana, hi havia el portal de Sallagosa. Es barregen d'aquesta manera dos conceptes; per una banda l'aspecte físic de l'edifici fet amb carreus de grans dimensions i amb un escut a la façana juntament amb l'episodi històric de domini de Berga per part dels Peguera, fet que va donar-se entre mitjan segle XII i l'any 1190, data en la qual els Peguera vendran el senyoriu de Berga a una família que portarà aquest mateix cognom, els Berga. El document d'aquesta venda és un dels més antics que es conserva sobre la vila de Berga¹⁸³.

Per la documentació estudiada, ara sabem que el dit Palau dels Peguera poc té a veure amb el palau reial, ja que aquest estaria situat just a l'altre costat de la vila, vora el carrer de les Canals, del portal de Santa Magdalena i del carrer que portava al castell, que s'anomenava de la Costa.

La documentació també ens permet saber que en el palau tenien la seva estada els oficials reials i que allà devia haver-hi una mena de presó o lloc de retenció d'aquells que cometien alguna falta, com podia ser no complir els pactes econòmics estipulats, tal i com ho hem llegit al document, abans esmentat, de venda d'un censal.

Pel que fa al palau reial, la documentació consultada fa esment d'un lloc anomenat "les Feixes del Palau". La gent vella de Berga utilitza aquest topònim per designar l'actual carrer Cercs, carrer que es troba sota l'edifici de l'Hospital de Sant Bernabé i, encara que avui dia ja està totalment edificat, per la part de darrera de les cases encara es pot veure l'estructura de feixes que davallen de la part alta de la ciutat.

Creiem que devia tractar-se d'unes terres que pertanyien al palau i que, amb el pas dels anys, van donar nom a un lloc de la vila.

Les notícies que, d'aquestes feixes, n'hem trobat a la documentació daten de l'any 1383 i fan referència a afrontacions.

El 13 de febrer de 1383 Pere de Santacreu pacta amb Guillema, filla del difunt Jaume de Mascaró, sobre un cens que aquell cobrava d'un solar situat en el carrer de Sorribes, vora les feixes del palau "*...Petrus de Sancta Cruce predictus, attendens vos Guillelme filiam Jacobi de Mascharo, quondam, parrochie Sancte Marie de la Quar, dudum diffinivisse et absolvisse michi quoddam patium terre sive solum domorum cum exita retro ipsum quod habebatis in vico de Sorribes prope feixias*

¹⁸³ ACA. Cancelleria. Pergamins d'Alfons I, número 564. Volum II, apèndix documental, document 405.

palacii dicte ville¹⁸⁴.

Pocs mesos després, el 14 de maig del mateix any, el moliner Pere de Cascalls ven al sabater Guillem Monestir, ambdós de Berga, unes cases situades al lloc anomenat les Feixes del Palau. Entre les afrontacions hi figura el camí que porta a Pedret: *"Noverint universi quod ego Petrus de Cascallis, molinerius, habitator ville Berge, filius et heredes universalis Petri de Cascallis, condam, mercatoris dicte ville vendo et concedo et vendendo corporaliter trado vobis Guillelmo Monestir, sutori, habitatori dicte ville Berge quoddam integritur hospicium sive domos meas cum exita retro ipsas prout protenditur frons ipsius hospicii que omnia supradicta habeo et possideo in dicta villa Berge, in loco nominato a les Feixes del Palau, sub dominio domini Regis prout affrontatur ex una parte in dominus et exita domina Badia, ex alia parte in orto et patuo Arnaldi Ferrarii de Colpan, ex alia parte in vico publico quo itur apud Padret, et dicta exita affrontatur cum rippa qui est supra ortum Petri Borell qui rippa pertinent ipsis domibus ..."¹⁸⁵.*

Finalment, i tornant al tema del Palau dels Peguera esmentat més amunt, la documentació ens permet aclarir alguna cosa de la seva construcció i propietaris?

La resposta és sí, amb algunes reserves. El 5 d'octubre de 1438, Joan i Pere d'Orriols es parteixen els béns heretats del seu difunt pare, Joan d'Orriols, un perit en lleis de la vila de Berga. Entre aquests béns hi ha una feixa de terra i un hort situat al lloc anomenat l'horta de Sallagosa i que té com una de les seves afrontacions un camp que era d'un tal Peguera, *"...Item haya lo dit Johan d'Orriols per sa part tota aquella fexa e ort ab drets e pertinencias suas lo qual lo dit mossen Johan d'Orriols, quondam, pare llur havia, tenia e possehia en la orta de Salagosa, axi com affronta de una part ab lo carrer publich e daltre part ab lo camp den Pagera e daltre part ab una fexa den P. de Miquels e daltre part ab lort den Francesc Roig. E ten se sots senyoria del monestir de Ripoll..."¹⁸⁶.*

El camp d'en Peguera era situat al lloc anomenat Sallagosa que creiem que hem d'ubicar prop el portal del mateix nom. Podria ser que, amb els anys, aquest camp s'edifiqués i la casa construïda adoptés el nom de l'antic propietari del terreny?

Quines notícies més podem aportar sobre aquest palau?. La construcció que ens ha

¹⁸⁴ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 75r.

¹⁸⁵ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 173r.

¹⁸⁶ APBerga. Llibre Notarial 35, f. 41r.

pervingut té poc a veure amb l'època medieval ja que més aviat sembla una construcció dels segles XVI o XVII. Hem d'esperar fins a principis del segle XIX per trobar alguna dada significativa de l'anomenat Palau dels Peguera. Aquestes notícies les trobem en les Memòries del Baró de Maldà, personatge que, fugint dels francesos, va refugiar-se a Berga entre els anys 1811 i 1813.

Efectivament, Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà, en la seva estada a Berga, escriu un diari on recull les impressions i els fets que viu en aquesta vila. Un dels molts aspectes interessants d'aquest relat és la descripció que fa de Berga, de les seves places i carrers i dels seus edificis. Entre aquestes descripcions figura la de la casa on resideix, a la plaça de Sant Joan, casa que diu és propietat del seu gendre i la seva filla, els marquesos de Castellbell i que anomena casa Vergós o Amat: *“Fora del Carrer Major, que és lo millor d’esta real vila de Berga, per lo ben empedrat ab pedres quadrades des de la plaça de Sant Joan (en què és la iglésia i convent de la Mercè, en la que davant és casa Vergós, o Amat, que és lo mateix, ab l’escut d’armes sobre del portal rodó d’entrar a la casa...”*¹⁸⁷.

Creiem, doncs, que en dita plaça mai va existir el Palau dels Peguera i la casa que és coneix amb aquest nom, és la casa que els marquesos de Castellbell tenien a Berga.

CONCLUSIONS

- Els Palau reial de Berga està documentat en la segona dècada del segle XIV
- Aquest palau degué ser, originàriament, la residència dels senyors de la vila, potser dels Berga i, amb seguretat, dels Pallars.
- El Palau reial de Berga, del qual actualment no se'n conserva cap rastre, devia estar situat a la part antiga de la vila, vora el portal de Santa Magdalena i no tenia res a veure amb el que a Berga coneixem popularment com a Palau dels Peguera, a la plaça de Sant Joan.

¹⁸⁷ Rafael d'AMAT i de CORTADA: *Calaix de Sastre VIII*, pàg. 152.

4.5.- EDIFICIS ECLESIASTICS: LA PARRÒQUIA, ELS CONVENTS, LES CAPELLES

4.5.1.- L'església parroquial de Santa Eulàlia

A principis del segle XIX i en les seves memòries, així descrivia Rafael d'Amat i de Cortada, Baró de Maldà, la destrucció del castell i de l'antiga església parroquial de Santa Eulàlia de Berga¹⁸⁸: *"2 d'octubre, 1811 (...) En la iglésia de dalt del castell, ja oberta per sobre en sa demolició ab dit castell en temps remots, esta molt gran ab tres naus que era la parròquia, s'ha enconrat en una de ses columnes un gran sepulcre de pedra ab lletres molt antigues que s'ignoren, i, dintre, tres caps, que no fossen d'uns sants màrtirs, havent estat dels templaris, que nos ho digué ahir nit en esta casa la Sra. Donya Maria Ignàsia Planella ab son estimat germà don Pere -com matrimoni espiritual per lo que tots dosets solen anar a passeig, partint-se més les penes que les alegries (...)*

12 de febrer, 1812 (...) En esta tarda ab pólvora s'ha volat un tros d'un poc de la capella detràs del castell, segons ho ha dit en lo passeig lo Sr. tresorer don Joaquim Acosta, i demà a la tarda se volarà la iglésia, propmtes los fornillos per fer-la caure, anant-se en això ab tota la deguda precaució (...).

Dia 17 de febrer, 1812 (...) A quarts de dotze cerca de la mitjanit se veia una gran claror a la part del castell, de la que s'adonà primer lo marquès de Sentmenat, i luego, pensant si fóra foc en alguna casa de la vila, amunt al Carrer Major. I no fou altre, no havent-se tocases les campanes d'avís a foc, que la crema de caixes de morts en lo fossar o per allí cerca (...)

Dia 22 de febrer, 1812 (...) No ha estat avui lo que s'havia dit que, ab fornillos posats ab pólvora, se demoliria la demás paret de dalt, que era castell, de la iglésia, estes les exteriors, sent ja tota aquella bòveda a terra.

D'esta lo pregó i la campana ho avisaran per assegurar-se, i més los que sien prop, d'eixir-se'n a fora d'esta vila, per evitar alguna <<fortuna>>, segons ditxo de la gent de fora, lo que nosaltres diem desgràcia, a caure algunes pedres d'allí dalt, en la ruïna de dites parets, tan antigues i tan fortes com roques, en què estribava tot aquell edifici.

I no es podrà ja gloriari esta vila de Berga de conservar tan gran antiguitat com era

¹⁸⁸ Rafael d'AMAT i de CORTADA: *Calaix de sastre IX (1811-1812)*. Curial Edicions Catalanes. Barcelona, 1999. Pàg. 118 i ss.

lo castell, que comptava sis-cents o més, i aquella iglésia, si no l'en prova d'una làpida que s'hi conservava, que seris del temps dels romans. I ara en tanta destrucció d'edificis ben poques antiguitats quedaran (...)

1 de marc, 1812 (...) Segons avís d'est Sr. alcalde, lo mosso de la vila ha publicat ab la trompeta que al punt de cinc hores començaria-se la demolició d'est castell i iglésia en ses parets exteriors, ab los mateixos tocs de la campana grossa de la parròquia antes de començar-se, a fi d'evitar lo perill de caure algunes pedres d'allí dalt a alguna casa de les més cerca de dit castell, i així evitar-lo apartant-se'n i eixir-se'n fora de la vila la gent. En efecte, disposats ja los fornillos ab pòlvora i metxes, ha començat lo primer enderroc d'algunes pedres o barrinades a cinc hores, tardant prou d'una a latra barrinada, havent-se'n oïdes unes sis, que ja han fet son efecte per lo que molt trossos han caigut a terra, com del frontis, en lo triàngul sobre d'est, en tota una part d'iglésia, que es continuarà fins a demolir-se obra tan antiga com era esra en ses tan fortes i enrocades muralles en dit castell de Berga. I així perdent Berga esta gran antiguitat, d'uns mil anys aquella iglésia, i sis-cents lo castell (...).

15 de març, 1812 (...) A cinc hores d'esta tarda s'ha començada la continuació de la demolició d'est castell, en tota sa iglésia, quedant tan sols un tros de paret, havent-se disparat a cinc o sis fornillos de pòlvora que han arrencat i derribat a moltes pedres, i de prou grosses, anant a l'aire. I succeït dos o tres desgràcies de què han mort dos minyons, l'un casat, sepultats en ses ruïnes, i l'altre no mort sí que luego extremunciat i perilla que morirà; i han pagat bé la curiositat de voler-se acercar massa al castell, que d'improvís, no pensant-s'ho, en un fornillo que no treia foc, un home l'ha pegat a la metxa, i caigut la pedra o pedres que han mort repentinament als dos jóvens de poc sindèresis. La gent de la vila no lluny del castell s'ha apartada a paratge segur i fora de la vila, com així alguna en la capella de Nostra Senyora del Roser. Jo que ho ignorava, a l'eixir-me'n de la parròquia i cap avall del Carrer Major, tornant-me'n a casa, no fent gaire bon anar ab tanta fredor i vent, he vist a molta gent aturada de vista a dit castell, i en efecte era tot una boira espessa del fum i de la runa ab gran obertura d'est, que mira a la vila, i poc a poc quedarà tot lo castell de Berga d'allò ben esmotxat, com en temps atràs la torre de Fumanya"

La lectura d'aquests textos ens permet conèixer, gairebé al peu de la lletra, quina i com va ser la fi del castell i de l'església, però si tirem la història enrera, què en

sabem de la primitiva església parroquial de Santa Eulàlia?

La historiografia berguedana ens ha transmés moltes notícies referents als fets que motivaren l'abandonament de l'església parroquial del castell i a la construcció d'una nova seu en el lloc on s'aixecava la capella de Sant Pere de Caors.

La decadència de l'església parroquial del castell s'inicià amb el creixement de la vila vers la plana, just al costat contrari d'on hi havia el castell. Això féu que la parròquia quedés cada vegada més lluny i fos més desavinent arribar-hi. El fet de quedar separada del nucli urbà va propiciar que fos fàcilment assaltada i saquejada. Així, segons l'historiador berguedà Mn. Huch i Guixer¹⁸⁹, *"la nit del set de setembre de l'any 1581 una partida d'hugonots caigueren silenciosament sobre la vila de Berga, totalment desguarnida de força militar, i, pujant-se'n al castell, forcejaren les portes de l'església, la saquejaren completament i se n'emportaren tots els objectes de valor que hi trobaren, àdhuc les relíquies de Santa Eulàlia i de Sant Llorenç. Els habitants de la població no s'adonaren de res fins a la matinada, quan els lladres s'havien endinsat cap a França"*.

Però si coneixem bé la seva decadència, poques coses sabem dels seus inicis. El mateix historiador, encara que no sabem en quina documentació es fonamentava, afirma que: *"...Per això, i tenint present la liberalitat del comte Oliva per a les obres religioses, atribuïm a aquesta època la construcció de l'espaiosa església parroquial del Castell, que fou restaurada i en part reconstruïda l'any 1333, segons es llegia abans d'ensorrar-la en una de les pedres del frontis, i de la qual s'apoderà el Rey l'any 1658 per completar les fortificacions després d'haver estat quasi totalment destruïda pels francesos..."*¹⁹⁰.

Un altre fragment interessant que el mateix autor afirma transcriure del Llibre Verd de la Comunitat de Preveres, ens diu que *"...L'església que es troba al Castell, l'antiguitat de la qual es denota per sa construcció, era la parroquial de la vila de Berga, i en ella residia una clerecia nombrosa, de la qual es fa llarga menció a les Constitucions de la Comunitat de 1389. Aquesta residí en ella fins l'any 1604, en el qual sofrí un incendi i es cremà molta part de dita església. Segons Muntaner, quedaren reduïts a cendres la major part dels altars, per més que no sofrí gran cosa el cos de l'edifici per la seva especial solidesa i capacitat"*.

¹⁸⁹ Mn. Ramon HUCH I GUIXER: *Notes històriques de la ciutat de Berga*. Impremta Duran i Alsina. Barcelona, 1955. Pàg. 89.

¹⁹⁰ Mn. Ramon HUCH I GUIXER: *Notes històriques ...*, pàg. 80.

I encara afegeix que, "...El dia 16 de juliol de 1611 s'acabà de col·locar el nou retaule de l'altar major emblanquinat. El sòcol fou construït per Joan Rubió de Moià.

Novament habilitada l'església parroquial, tornà a residir-hi la clerecia fins l'any 1654, en el qual s'esdevingueren a Berga grans desastres. El 18 d'octubre del 1655 els francesos la destruïren fent volar una mina. Des d'aquesta data la parròquia fou traslladada a Sant Pere de Cohorts. El govern s'apoderà de l'església del Castell l'any 1658¹⁹¹.

Així, doncs, i segons la historiografia berguedana, l'església parroquial de Santa Eulàlia va ser edificada en època del comte Oliba, modificada i ampliada vers el 1333, saquejada pels hugonots el 1581, patí un incendi el 1604, va ser seu de la Comunitat de Preveres fins el 1654, un any més tard va ser destruïda pels francesos amb una mina i la parròquia va ser traslladada a una església nova edificada sobre la capella de Sant Pere de Caors i, finalment, les seves restes van passar a mans del govern el 1658.

La documentació estudiada per a la realització del present treball ens aporta un bon nombre de notícies sobre l'església parroquial de Santa Eulàlia a la Baixa Edat Mitjana.

Així, el 1383, alguns documents mencionen el camí que porta a l'església parroquial de Santa Eulàlia com una afrontació. El 25 de gener de 1383, en la venda d'un pati, podem llegir que un dels seus límits és la "*via que tenditur ad ecclesiam Sancte Eulalie*"¹⁹². Uns mesos més tard, el 30 d'agost del mateix any, un altre document ens informa que aquest camí s'anomenava la Costa d'en Baldi, "*et ex alia parte in via qua itur ad ecclesiam parrochiale dicte ville, vocata la Costa d'en Baldi*"¹⁹³.

D'aquest mateix any, 1383, daten algunes referències als altars de la parroquial. Així sabem que hi havia altars dedicats a **Sant Marc**, **Sant Nicolau**, **Sant Antoni** i **Sant Francesc**. Ho podem llegir en diversos documents: "*Noverint universi quod ego Jacobus de Pinyana, mercator, habitatore ville Berge. Attendens me, ob honorem Dominum Nostrum Ihesu Christi et eius gloriose virginis Marie matris et tocus curie celestis ac etiam beati Marchi evangeliste, instituisse **quandam capellam sive***

¹⁹¹ Mn. Ramon HUCH I GUIXER: *Notes històriques ...*, pàg. 84.

¹⁹² APBerga. Llibre Notarial 31, f. 57v.

¹⁹³ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 245v.

beneficium sub invocacione beati Marchi evangeliste in ecclesia parrochiali sancte Eulalie Berge"¹⁹⁴.

"...quandam integriter vineam et terram nostram cum torrente eidem contiguo quam iure proprio habemus, tenemus et possidemus in parrochia Sancti Martini de Aviano sub dominio et alodio **capelle Sancti Nicholay**, site in ecclesia parrochiali ville Berge.."195.

"... sub dominio et alodio **capelle predicte Sancti Anthonii** constructe in ecclesia parrochiali Sancte Eulalie dicte ville.."196.

"... Francischo de Rivo, presbitero, habitatori dicte ville, beneficiato in **capella Sancti Francisci** constructa in parrochiali ecclesia Berge.."197.

Aquestes referències també ens permeten saber que en dues d'aquestes capelles, les de Sant Marc i de Sant Francesc, hi havia instituït un benefici. El de la capella de Sant Marc havia estat fundat pel mercader berguedà Jaume de Pinyana i el segon era exercit, el 1383, pel prevere Francesc de Riu.

La documentació del segle XV esmenta diverses capelles i altars de l'església parroquial, així com també alguns beneficis que s'hi havien instituït.

El dia 2 de febrer de 1417, el mercader berguedà Pere Cerdunyà fa testament davant Bernat de Roca, prevere i notari públic de la vila¹⁹⁸. Aquest document ens aporta dues notícies referents a l'església parroquial de Santa Eulàlia. La primera és que, en aquesta data, es feien obres al campanar ja que el testador fa una deixa amb aquesta finalitat: "*operi turris ecclesia parrochialis, decem solidos*". La segona és una mínima descripció dels altars de la parroquial. Així sabem que hi havia un **altar major**, un altar dedicat a **Sant Martí** i un altre a **Santa Maria** a més d'altres que no esmenta la titularitat. També sabem que hi havia més d'un portal ja que esmenta el portal occidental. "*...et dicta et celebrata dicta missa et completo toto integriter officio deffunctorum cum novem psalmis et novem leccionibus et laudibus et vesperis habeat et teneatur exire supra tumulum meum absolvere et quod habeat et teneatur servari ordo altariorum dicte ecclesie Beate Eulalie incipiendo in majoris altaris et descen-/ dendo verssus altare Sancti Martini et circuendo totam ecclesiam finito dicto latere Sancti Martini usque ad portale occidentali, redeundo post modum ad*

¹⁹⁴ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 80v.

¹⁹⁵ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 202v.

¹⁹⁶ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 225v.

¹⁹⁷ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 249v.

¹⁹⁸ APBerga. Pergamins sn. Volum II, apèndix documental, document 370.

altare Beate Marie et inmistendo altaria intermedia dicte ecclesie ut solitum est fieri in similibus et quod ordo predictus non trunquetur nec mutetur...".

Dels altars que ja havíem trobat a finals del segle XIV, la documentació del XV torna a fer esment dels dedicats a Sant Marc, Sant Nicolau i Sant Francesc.

Així, el 23 d'agost del 1421, una notícia ens confirma l'existència de la capella i el benefici de **Sant Marc** i també el nom de qui el va fundar, el mercader berguedà Jaume de Pinyana, ja difunt, "...in capella sancti Marchi constructa et fundata in ecclesia parrochiali beate Eulalie ville predicte Berge per quondam Jacobum Pinyana mercatorem eiusdem ville..."¹⁹⁹.

El mateix any, el dia 13 de novembre, la documentació fa esment de la capella i el benefici de **Sant Nicolau** així com també del nom de qui va instituir-lo, "...trado et concedo beneficio instituto per Bernardum de Viladomat, quondam, in altari sancti Nicholay, constructi in ecclesia parrochiali sancte Eulalie ville Berge..."²⁰⁰.

El 2 de desembre de 1422, en el seu testament, Bernat Parera esmenta l'altar de Sant Francesc. Concretament vol que s'hi celebri una missa diària que s'ha de pagar amb els diners que la comunitat de preveres ha d'invertir, "...Quas trescentas libras dicte monete comunitas dictorum presbiterorum teneatur smerciare in censuali mortuo seu in aliis redditibus perpetualibus in loco bono et tuto ad eorum cognicionem de quibus censuali seu redditibus dicta comunitas presbiterorum teneatur celebrare qualibet die unam missam, dum redditus seu censuale predicti sufficient accipiendo pro qualibet missa unum solidum dicte monete, in altari sancti Francisci constituto in dicta ecclesia sancte Eulalie Berge ..." ²⁰¹. Aquest mateix testador, uns dos anys més tard, el 1423 i en un codicil, donarà 10 florins per fer un pal·li per a aquest altar, document que estudiarem una mica més endavant.

Les capelles i altars nous citats en el segle XV són els de **Sant Agustí**, "Noverint universi quod ego Petrus de Condamines, mercator ville Berge. Ex certa sciencia cum hoc presenti publico instrumento dono et titulo pure et perfecte donacionis trado et concedo vobis discreto Johannis Noguerii, iuniori, presbitero beneficiato beneficii instituti in altari sancti Agustini constructi in ecclesia sancte Eulalie dicte ville..."²⁰². El 1428, Francisca, muller del mercader Pere Cortines i patrona del

¹⁹⁹ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 137v.

²⁰⁰ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 42r.

²⁰¹ APBerga. Llibre Notarial, 27, f. 114v.

²⁰² APBerga. Llibre Notarial 27, f. 16v.

benefici instituït a l'altar de Sant Agustí pel notari de Berga, ja difunt, Berenguer Teixidor, presenta per a aquest benefici, Arnau Miquel de Palmerola ; **Sant Martí**, esmentat en el testament de Pere de Cerdunyà del 1417 i també en el 1421 en una permuta de vinyes, "... et tenetur dicta vinea pro beneficio Sancti Martini et sui beneficiati qui ibi recepi et recipere debet et consuevit quolibet anno in festo natalis Domini IIII solidos monete barchinonense de terno censuales..."²⁰³; **Sants Àngels**, " In Christi nomine sit. amen. Noverint universi quod ego Johannes Noguereii, presbiter ville Berge, beneficiatus in altari sancti Angeli constructo in ecclesia sancte Eulalie dicte ville..."²⁰⁴; **Sant Pere**, " Noverint universi quod ego Johannes Noguereii, presbiter ville Berge, beneficiatus beneficii instituti per Petrum Ferrarii, quondam, mercatore dicte ville in altari sancti Petri constructi in ecclesia sancte Eulalie dicte ville..."²⁰⁵. Set anys més tard, el 2 de juliol de 1428, la documentació en torna a fer esment " Notum sit cunctis quod ego Johannes Noguereii, presbiter, minor dierum, ville Berge, beneficiatus beneficii instituti per Petrum Ferrarii, quondam, in altari Sancti Petri instituto in parrochiali ecclesia sancte Eulalie dicte ville..."²⁰⁶; **Santa Maria**, a més de la menció que hem trobat en el testament de Pere de Cerdunyà de 1417, aquest altar també apareix esmentat el 1422, "Notum sit cunctis quod ego Petrus Guarrigosa, presbiter ville Berge, procurator ad hec et alia legitime constitutus a discreto Anthonio de Cerchs presbitero beneficiato beneficii instituti per dominam Romiam Scudera, quondam, in altari beate Marie constructo in ecclesia parrochiali sancte Eulalie ville Berge"²⁰⁷; **Santa Maria de Queralt**, altar esmentat en un document de 1421 que fa referència a Mateu de Pedregals que és anomenat com a prevere beneficiat de la capella de Santa Maria de Queralt situada a l'església parroquial de Santa Eulàlia de Berga. Igualment, alguns testaments del segle XV també fan esment a dita capella com, per exemple, la deixa de 12 diners que Pere Dilmer fa, el 1430, per dir-hi una missa diària, oficiada pel beneficiat major de la mateixa²⁰⁸; **Santa Caterina**, altar esmentat el 1422, en dues ocasions el 1428 i, també, el 1452. La primera menció, la trobem al testament de Marquesa, muller del mercader Bertran Saig, que vol que, si sobren diners de les 24 lliures que deixa per al seu enterrament, es donin a la comunitat de preveres i que aquests celebrin una missa

²⁰³ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 25v.

²⁰⁴ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 36r.

²⁰⁵ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 44r.

²⁰⁶ APBerga. Llibre Notarial 206, f. 23r.

²⁰⁷ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 105v.

diària davant l'altar de Santa Caterina, "...residuum dictarum viginti quatuor librarum detur per dictos meos manumissores comuni presbiterorum dicte ville qui presbiteri teneantur celebrare cotidie unam missam in altari beate Caterine pro animabus mei, parentum meorum et omnium fidelium defunctorum..."²⁰⁹. Les referències de 1428 confirmen l'existència d'aquest altar, "Notum sit cunctis quod ego Jacobus Torrent, presbiter ville Berge, beneficiatus beneficii in altari Sancte Caterine in ecclesia parrochiali sancte Eulalie ville constructi..."²¹⁰ i "Sit omnibus notum quod Petrus Coscollera, presbiter, beneficiatus beneficii instituti per venerabile Berengarium Torrent, quondam, ville Berge, diocesis urgellensis, in altari sancte Caterine constructo in ecclesia parrochiali sancte Eulalie dicte ville Berge..."²¹¹; la capella i el benefici de **Sant Joan Evangelista** apareixen esmentats l'any 1437, quan Andreu de les Corts de Sant Iscle de Sanavastre (Das. Cerdanya) reconeix a Galceran de Santamaria, beneficiat de dita capella, tenir en nom de dit benefici el mas de les Corts de Sanavastre així com també el molí d'aquest mas, "Noverint universi quod ego Andreas de les Corts, habitator in parrochia Sancti Aciscli de Sanavastre, terre Ceritanie. Gratis ex certa sciencia atque spontanea voluntate volens sequi vestigia predecessorum meorum confiteor et in veritatis recognoscho vobis venerabilis discreto Galcerando de Santa Maria, presbitero ville Berge, benefefficiato in capella Sancti Johannis Evangeliste constructa in ecclesia parrochiali beate Eulalie dicte ville quod ego teneo et tenere debeo, pro benefefficio Sancti Johannis predicti et pro vobis ut benefefficiato eiusdem et successoribus vestris in dicto benefefficio, mansum vocatum den Corts, situatum in dicta parrochia, et molendinum eiusdem mansi cum tribus rotis et cum omni eius exercicio ..." ²¹²; l'altar de **Sant Esteve** apareix esmentat el 1430. En concret, la referència a aquest altar, la trobem al testament del prevere i notari Joan dels Arnaus que deixa diners per a la celebració d'una missa diària en aquest altar, "...Volens et ordians quod sequuta morte mea dicta bona vendantur in enquanto publico per dictos manumissores meos et plus offerentis tradantur et quod precia dictorum bonorum meorum distribuantur in missis qualibet die una celebrandis per comunitatem presbiterorum ipsius ville in

²⁰⁸ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 8r.

²⁰⁹ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 83v.

²¹⁰ APBerga. Llibre Notarial 196, f. 6r.

²¹¹ APBerga. Llibre Notarial 206, f. 2r.

²¹² APBerga. Llibre Notarial 35, f. 1r.

altari sancti Stephani pro dicta anima mea et omnium Christi fidelium deffunctorum, quamdiu dicta bona vel eorum precia sufficiant et lego dicto altari pro ornamentis undecim solidos"²¹³; la documentació també esmenta l'altar de **Santa Margarida**. El 6 de juliol de 1452 el prevere Joan Mercer fa testament on deixa un revestiment sacerdotal per a l'altar de Santa Margarida del qual diu ser beneficiat, "*...Item volo et mando quod per dictos manumissores meos ematur de bonis meis unum vestimentum sacerdotale cotidianum qui deserviat altari beate Margarite virginis cuius benefficiatus existo ...*"²¹⁴; finalment, la documentació esmenta l'altar de **Santa Tecla** on el ja difunt Arnau Fresc, que havia estat prior de Sant Jaume de Frontanyà, havia instituït un benefici sota la invocació dels apòstols Sant Felip i Sant Jaume. El divendres, 13 de febrer de 1428, es reuniren davant l'altar de Santa Tecla de l'església parroquial de Santa Eulàlia de Berga, Arnau Miquel de Palmerola, de 12 anys d'edat, fill del donzell Guillem Ramon de Palmerola i d'Isabel, la seva muller, antic beneficiat de l'església de Sant Andreu de les Fosses i Francesc de Comarrosa i Joan Noguera, en qualitat de testimonis. Davant l'altar va compareixer Galceran de Gósol, ardiaca de Solsona, que portava una carta del bisbe d'Urgell, Francesc de Tovia. En aquesta carta el bisbe investia Arnau Miquel de Palmerola del benefici més amunt esmentat. Seguidament, es celebra l'acte de possessió del mateix, que la documentació descriu detalladament: "*...inmisit eundem Arnaldum Michaelis Palmerola in corporalem possessionem de dicto beneficio in hunc modum quod accipiendo dictum Arnaldum Michaelis per manum dexteram inposuit manus eiusdem Arnaldi Michaelis super corporalia dicti altaris tradendo sibi vestimentum, calicem, missali et canatellas mittendo cordam cuiusdam squille que ibi est in manu sua qui Arnaldus Michaelis dictam squillam sonavit in signum vere posesionis sibi tradite de predictis necnon idem honorabili Galcerandus Gosol verbotenus mandavit universis et singulis personis cuiusvis status, condicionis aut preheminecie existant qui ad prestacionem aliquorum censuum seu reddituum dicto beneficio teneatur ut a modo de eisdem censibus seu redditibus dicto Arnaldo Michaelis Palmerola aut cui ipse volueri pareant, obediant et respondeant de quibus omnibus et singulis sue gestis et pactis. Idem Arnaldus Michaelis Palmerola petvit et requisivit sibi dicto nomine fieri et tradi publicum instrumentum ad habendum memoria in futurum per*

²¹³ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 24r.

²¹⁴ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 90r

me dictum et infrascriptum notarium..."²¹⁵.

Un document de 1428 ens permet saber que els consellers de la vila eren també sagristans de l'església parroquial "*Notum sit cunctis quod nos Petrus de Condominis, Jaufridus de Sancta Maria, Francisci Puyol et Johannes Salvat, anno presenti consilarii ville Berge, sacristani ecclesie parrochialis dicte ville...*"²¹⁶

També sabem, sobretot per les nombroses deixes testamentàries, que l'església parroquial de Santa Eulàlia era la seu de tres de les confraries berguedanes, la de Santa Maria, la del Sant Esperit i la de Sant Cristòfol i Sant Esteve.

Quant als objectes litúrgics que hi havia a l'església parroquial de Santa Eulàlia de Berga, en coneixem moltes coses gràcies a notícies soltes i també a un inventari fet a la segona meitat del segle XV.

Primerament cal dir que la documentació estudiada ens ha permès conèixer detalladament l'existència de dos pal·lis i d'una capa processional.

Els dos pal·lis són llegats per Bernat Parera. El primer d'aquests pal·lis ha de ser per a l'altar de Santa Eulàlia, o sigui, per a l'altar major de l'església parroquial de Berga. Costarà 80 florins i portarà el senyal del donant, "*...Et habeat et teneatur dare et solvere octuaginta florenos auri fini de Aragone in uno pallio sed ad opus unius pallio deserviendi in altari Sancte Eulalie dicte ville in quo pallio fiat meum signum...*"²¹⁷. El segon ha de ser per a l'altar de Sant Francesc, també de l'església parroquial. En aquest cas, la deixa, només de 10 florins, la trobem en un codicil que el mateix testador fa gairebé dos anys després del testament, "*...Volo et mando quod ex illo lucro facto vel fiendo in societate mea scilicet in Cicilia dentur decem floreni auri de Aragone ad unum pallium serviendum in altari sancti Francisci constituto in ecclesia parrochiali sancte Eulalie ville Berge...*"²¹⁸.

La capa processional és una deixa testamentària de Constança, vídua del mercer Arnau Perpinyà, i per a la seva obra deixa unes 40 lliures. La testadora dóna els detalls de com havia de ser aquesta capa, "*... in quaquidem capa retro sint depicta cum filo auri et argenti tria signa scilicet, unum signum de Ledoner, aliud signum de Perpinya et aliud de Malgraner et quod signum del Ledoner depictetur et sit positum in medio aliorum duorum signorum. Et pari modo retro in sumitate ipsius cape*

²¹⁵ APBerga. Llibre Notarial 196, f. 26v.

²¹⁶ APBerga. Llibre Notarial 196, f. 37r.

²¹⁷ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 114v.

²¹⁸ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 117r

proffessionalis videlicet, supra dicta tria signa cum filo auri et argenti depictentur due ymagines quarum una sit beatissime Dei genitricis et altera beate Eulalie virginis, patrone dicte ville, quequidem capa deserviet ad honorem et exaltacionem tocius curie celestis supernorum in altari maiori ipsius ecclesie omnibus festivitibus anni et etiam in altari beate Marie in omnibus suis vigiliis in remissionem peccatorum meorum et quod custodia regimine et administracio eiusdem cape sit dicte venerabile comunitatis presbiterorum..."²¹⁹.

A més d'aquestes tres notícies, el ja esmentat inventari de la sagristia de l'església parroquial, datat el 1472, ens permet conèixer quins eren, a finals de l'Edat Mitjana, els objectes litúrgics que aquesta guardava²²⁰.

Una primera lectura del document ens suggereix tres qüestions. Per què es va fer aquest inventari?; Per què els encarregats de fer-lo eren els consellers de la vila?; I, finalment, per què, a la sagristia de l'església parroquial de Berga, s'hi guardaven objectes provinents d'altres esglésies?.

La resposta a la primera pregunta, creiem trobar-la a l'encapçalament del document, d'on podem deduir que no era el primer inventari que es feia sinó que hi havia el costum de fer-lo i, a més, de fer-lo d'una determinada manera, "... *consules ville Berge anno presenti, receperunt inventarium de bonis sacrastie ecclesies beate Eulalie eiusdem ville ut moris est et assuetum in modum qui sequitur....*".

Per què els encarregats de rebre l'inventari eren els consellers de la vila? Hem llegit una mica més amunt que els consellers eren els sagristans de l'església parroquial; per tant eren ells els encarregats de tenir cura dels objectes que s'hi guardaven.

Quant a perquè l'església parroquial de Berga guardava objectes litúrgics d'altres esglésies del Berguedà, creiem que la resposta és per seguretat ja que, en la data que es fa l'inventari, just s'havia acabat la Guerra Civil Catalana. És possible que les esglésies més petites o més poc segures, portessin a guardar els seus objectes de culte més preuats a llocs més grans i més segurs. L'església de Santa Eulàlia de Berga, situada dins els murs del castell, devia reunir unes certes condicions de seguretat. Aquesta explicació sembla que queda corroborada amb la cita que trobem en el mateix document, "... *Ítem tres calses d'argent los quals Pera Artis, gascó, comena als consellers com ac presa la Coma de Farnes...*".

²¹⁹ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 19v.

²²⁰ APBerga. Llibre Notarial de 1471-73, no foliat. Aquest document va ser estudiat per Albert RUMBO: *Dues referències inèdites sobre el Corpus berguedà al segle XV* dins "L'Erol", núm 67. Àmbit de Recerques del Berguedà. Berga, 2000, pàgs. 24-30.

L'inventari esmentat conté gairebé unes 200 referències que, per al seu estudi, hem classificat en objectes litúrgics, llibres, robes, joies i altres.

Quant als objectes litúrgics, hem de dir que, a finals del segle XV, l'església parroquial de Berga comptava amb quatre custòdies pròpies i dues més que guardava. Aquestes darreres eren la custòdia de llautó de la Baells i la d'argent de Sant Joan de Montdarn, ambdues parròquies del Berguedà. Les quatre custòdies de Berga eren dues d'argent, una d'elles és on "*asta lo corpus*" i l'altra era la que "*portan la profaso*", una de llautó i la major, que no es diu de quin material era, però en canvi sabem que té "*un angel a qui manca una ala la qual es en una capsa*" i, efectivament, entre les peces inventariades hi ha una "*capsa redona dins la qual ha una ala d'argent sobredaurada*", que deu ser l'abans esmentada.

La sagristia de la parroquial disposava de dinou calzes, encara que pròpiament només sis eren seus ja que els altres tretze eren "*comenats a la sacristia*". Entre aquests figuren "*vuyt calsas ...havi dos sens petena*" expressió que ens fa suposar que, si no es diu el contrari, cada calze anava amb la seva patena. A més d'aquests vuit, la sagristia de Berga també guardava "*un calsar d'argent ab l'astotx negra*", "*un calser d'argent ab sa petena, trancat*" i "*tres calses d'argent, los quals Pera Artis, gascó, comena als consellers com ac presa la Coma de Farnes*".

Dels sis calzes que eren propietat de la parròquia de Berga, cinc d'ells eren d'argent encara que tenien mides i funcions diferents. Així, la documentació parla d'un "*calsalet d'argent de conbregar*", d'un "*calsar d'argent ab sa petena qui serveix a tot dia*" i de "*dos calses d'argent ab duas petenas*". Els dos restants pertanyien als altars de Santa Eulàlia i al de Sant Agustí. El calze de Santa Eulàlia estava decorat amb esmalts blaus²²¹, "*Ítem lo calsar major de santa Eulàlia ab almalch blaus*". Del de Sant Agustí, només sabem que era d'argent, "*Ítem un calser d'argent ab sa petena qui es de Sant Agustí*".

Altres objectes litúrgics eren les canadelles, els hostiers i els encensers. La parròquia de Berga disposava de diverses canadelles, o ampolletes que contenen el vi i l'aigua per a dir missa. En concret, l'inventari en menciona tres parells, encara que un d'ells pertany a Queralt, "*duas canederas d'argent qui son de Caralt*". La parroquia

²²¹ Creiem que la paraula "almalch" que apareix en l'inventari l'hem d'interpretar com "esmalt"

disposava d'un parell de canelles d'estany, "*Ítem duas canederas d'asta(n)y*", i d'un altre parell d'argent, aquest darrer pertanyent a l'altar de Santa Eulàlia, "*duas canederas d'argent, las quals son de Santa Eulalia*".

L'inventari només cita un hostier, objecte també conegut amb el nom de copó i que serveix per a guardar les hòsties no consagrades. L'hostier de la parròquia de Berga contenia cinc hòsties, "*Ítem uns osties en quis son sinch formas*".

I, també, només s'inventaria un encenser d'argent, "*Ítem l'alsenser d'argent ab sa borsa d'argent*". No coneixem el significat de "borsa", però apuntem que podia tractar-se d'algun element per a guardar-lo.

Un element important de les esglésies era la il·luminació i, per a complir aquesta funció, l'inventari esmenta alguns canelobres i una llàntia. En concret trobem citats dos parells de canelobres, un de ferro "*Ítem dos canelobras de fer*", i un altre d'argent, aquest darrer parell pertanyent a l'altar de Santa Eulàlia, "*Ítem dos canelobras d'argent de Santa Eulalia*". Aquests canelobres es guardaven en una capsà, "*Ítem una caxeta blanca en que stan los canelobras*". També sabem que uns escolans o fadrins eren els encarregats d'aguantar els canelobres quan, possiblement, es portaven en processó, ja que així ho podem deduir de "*Ítem duas dalmatigas de valut vermey qui servexan als fadrins qui portan los canelobras, son asquinsades*" i de "*Ítem dos camis d'escolans per tanir los canelobras*". Els bordons que apareixen en l'inventari segurament també s'utilitzaven en aquestes processons, "*Ítem, un perell de bordons d'argent*" així com també els quatre penons de terçanell²²² vermell inventariats, que llüien els escuts dels Bach i dels Oliba, "*dos parells de panons de tarsanel vermey la hu parel ab marca d'en Bach e l'altre ab senyal d'Oliba*". Quant a la llàntia²²³, sabem que era d'argent i que pertanyia a Queralt, "*Ítem una laltia de Caralt*".

Completen els objectes litúrgics al servei de la parròquia una peroleta, un bací i una campaneta. La peroleta servia per a guardar l'aigua beneïta, "*Ítem una peroleta en que tenan l'ayga beneyta*"; el bací, que era d'argent, era del cor²²⁴ de Crist, "*Ítem un*

²²² El terçanell és un tipus de roba que apareix a principis del segle XV i que era molt apreciada. Sembla que era de seda i que devia ser un teixit gruixut o poc llis. S'utilitzava principalment per mantell i per folres. Isidra MARANGES i PRAT: *La indumentària civil catalana. Segles XIII-XV*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, 1991. Pàgs. 101-102.

²²³ Al document figura "laltia".

²²⁴ Encara que al document es llegeixi clarament "cor", creiem que es tracta del bací del Cos de Crist que hem trobat esmentat nombroses vegades en els testaments berguedans de l'època. En canvi, del Cor de Crist, no n'hem trobat cap. Aquesta seria l'única menció, cosa que ens fa estrany.

bací d'argent del cor de Ihesu Crist"; la campaneta, que no sabem de quin material era feta, servia per acompanyar i anunciar el viàtic, "*Ítem una esquela qui serveix com portan Nostre Senyor per vila*".

Quant als objectes de culte, el document esmenta les imatges, les creus i les relíquies. La sagristia de l'església parroquial de Santa Eulàlia tenia un cofre i una capsa amb relíquies i tant l'un com l'altra eren de color blanc. Així, l'inventari esmenta "*un cofret blanc ple de reliquias*" i "*una capsa de fust blanca ab reliquias*". Una vegada acabat l'inventari, es va trobar en els armaris "*un astoix de reliquiari d'ergent*" i la referència va ser afegida al final del document.

Les notícies sobre les imatges que figuren al document que estudiem són molt més indirectes ja que en cap cas s'inventarien imatges concretes sinó elements que hi ha sobre o vora seu. Així sabem que hi havia una imatge de Santa Eulàlia perquè s'inventarien diversos elements, tals com "*Ítem, sobra la ymage de Santa Eulalia, tres mantells (...)*", "*Ítem, dos trosos de palma d'argent de Santa Eulalia*" o bé, "*Ítem, un tros de palma d'argent*" i "*Ítem, cinch fuyas de palma d'argent*".

També hi havia "*una tauleta ab la ymage de Deu lo para*" i "*un pali vermey amb la ymage de Santa Eulalia i de Sant Francesch*". No sabem si l'expressió "*Ítem, en l'arquibanch qui sta devant Sant Bernat (...)*" fa referència a una imatge, a una capella o bé a ambdues coses. I tampoc sabem si les "*tres teulettes de rerataules*" tenien cap figura i a qui pertanyien els "*cinc uys d'argent*" i el "*cor d'argent*".

Relativament nombroses són les mencions que trobem a creus. En concret són set les referències que figuren en l'inventari. Presenten diferències quant a les seves mides, als materials i a la pertinença. Així trobem creus petites, com "*una creu petita de lauto*" i creus d'argent o de vidre com, "*Ítem, en l'altar de Santa Eulalia, una creu d'argent ab lo peu de lauto, quis diu es de Santa Maria*"²²⁵ i "*Ítem, una creu de crastay*". Dues de les creus contenien relíquies de la Vera Creu i es guardaven amb una cura especial, "*en los ermaris, dins la sacratia, la Vera Creu ab un vel blanch de seda*" i "*una Vera Creu d'argent qui sta en un astoix de calser*". A més de la creu de l'altar de Santa Eulàlia també s'inventaria "*la creu major de Santa Eulalia*" i la parròquia guardava una creu que pertanyia als franciscans, "*la creu de framenos*". També dels franciscans era una "espina" que s'inventaria immediatament després de

²²⁵ Creiem que es tracta de la confraria de Santa Maria que, juntament amb la del Sant Esperit i la de Sant Cristòfol i Sant Esteve, eren les tres confraries berguedanes baixmedievales.

la creu i que no hem sabut identificar, "*Ítem, laspina de framanos*".

Un dels elements també nombrosos esmentats en l'inventari són els pal·lis que apareixen conjuntament amb els frontals. Els pal·lis són unes peces de tela fina col·locades a manera de cobricel damunt sis o vuit barres llargues que són portades per altres tantes persones i sota la qual va la custòdia en les processons. Però també la paraula pal·li pot fer referència a l'antipendi o frontal, o sigui, el vel o tapís que servia de frontal d'altar. En el cas del document que ens ocupa ens inclinem a creure que els pal·lis que s'esmenten fan referència a aquest darrer tipus d'objecte.

A més del pal·li esmentat anteriorment amb les imatges de Santa Eulàlia i de Sant Francesc, la sagristia de la parroquia de Berga comptava amb set pal·lis més, tot ells, de teles riques però sense cap representació. Així trobem, "*un altre pali blau de seda ab lo frontal vert*", "*un pali vert obrat d'or ab son frontal*", "*un pali de valut negra brocat qui fou d'en Cortinas*"²²⁶ i "*un pali folrat de groch*". En tres casos, sabem qui eren els propietaris dels pal·lis esmentats. Són "*lo pali de la confraria del Sant Asperit*", el "*pali blau qui es de Sant Cristofol ab sa camisa*" i "*lo pali dells sastres, blau ab flochs vermeyas*". Recordem que la de Sant Cristofol, juntament amb la de Santa Maria i del Sant Esperit, eren les tres grans confraries berguedanes de la baixa edat mitjana. Quant a la camisa que esmenta l'inventari creiem que ha de tractar-se d'una mena de funda per a protegir el pal·li.

L'inventari també esmenta frontals sols. En concret hem trobat quatre mencions, "*un frontal de pesas de seda*", "*un frontal asquinsat de li*", "*un frontal blanc obrat de seda*" i "*un frontal folrat de groch sotil*".

Un segon grup d'objectes relacionats en l'inventari són els llibres. En concret n'hem trobat vuit mencions. Els llibres esmentats són de dos tipus: missals i llibres de benediccions.

Entre els primers, n'hi ha cinc que són pròpiament de la parroquial de Berga i un que pertany a l'església de Sant Pau de Casserres, "*Ítem, un missal ab les cubertas negras qui es de Sant Pau de Caseras*". Dos dels missals esmentats són de la missa quotidiana, "*un misal antich qui serveix a tot dia*" i "*un misalet de la missa cotidiana d'en Perer*", un tercer és de la missa de Tots Sants, "*un misal ab les cubertas vermeyas de Tots Sants*" i els dos restants són de Santa Eulàlia i de l'Esperit Sant, "*un*

²²⁶ No sabem concretament qui era aquest Cortinas però deduïm que era algú capellà ja difunt. El cognom Cortina és encara actualment molt habitual a Berga.

misal del Sant Spirit" i "*un misal ab les cubertas vermeyas de Santa Eulalia*".

De llibres de benediccions n'hi havia dos. Sabem que un era de Santa Eulàlia. "*un libret per senyar los bens*" i "*un altre libret de Santa Eulalia de benehir los bens*".

El grup més nombrós d'objectes pertanyents a la sagristia de la parròquia de Berga inventariats el 1472 correspon a les peces de roba. Una vegada analitzades les peces que apareixen en el document que estudiem, veiem que en podem distingir de tres tipus: els revestiments sacerdotals i dels oficiants, les robes de les imatges i les de l'altar i dels objectes litúrgics.

Referent al primer d'aquests apartats trobem l'àmit, el camís, l'estola, el maniple, la casulla, la dalmàtica i la capa processional.

L'àmit és una tela blanca quadrada que cobreix l'esquena del sacerdot i es posa sota els ornaments de dir missa. Només en trobem una menció en l'inventari que estudiem i hi apareix relacionat amb el camís. El camís és una túnica blanca que cobreix el cos del sacerdot per dir missa i que ara anomenem alba. La sagristia de la parroquial de Berga disposava, a finals del segle XV, de diversos camís. Les descripcions d'aquesta peça són bastant simples i poc detallades. En dues ocasions trobem el nom sol, "*Ítem, uns camis*". En una ocasió, en la cita abans esmentada, apareixen junts àmit i camís, "*uns camis ab un amit ab son sinyel ab parament vermeyas e blaus*". També s'esmenta uns camís ornamentats amb seda blava, "*uns camis ab paraments de seda blava*". Segons l'inventari, de camís, també en feien servir els escolans quan portaven els canelobres, "*dos camis d'escolans per tanir los canelobras*".

Sobre el camís i penjada al coll, els sacerdots i els diaques portaven un distintiu litúrgic, l'estola. A l'inventari en trobem diverses mencions: una en solitari i les altres juntament amb el maniple i la casulla. Així podem llegir, "*una astola vermela*", "*una astola he manipla blaus brocats d'or ab capsadura vermela*", "*duas astolas e duos maniplos de porpra ab frage vermela*", "*una casula vermela ab s'astola obrada d'or de Santa Eulalia*", "*una casula blava brocada d'or ab astola e manipla*" i "*altres vestiments de porpra, casula e dalmatigas, qui foren d'en Ortigues ab una astola e dos maniplos*". El maniple era l'ornament que el celebrant, el diaca i el sostsdiaca portaven al canell esquerre. És com una estola però de dimensions més reduïdes.

La casulla és un vestiment obert per ambdós costats, caient per davant i darrera dels muscles fins a mitja cama, el qual es posa sobre de tot el sacerdot per celebrar la missa. El seu color és diferent segons les festivitats i els temps litúrgics. Els colors

habituals són el blanc, el vermell, el verd, el morat, el rosa, el negre i el blau.

La sagristia de l'església parroquial de Berga disposava de diverses casulles, de diferents colors i, en general, de riques teles. En concret figuren a l'inventari set casulles i, excepte una que està "*asquinsada*" totes semblen en bon estat. En trobem dues de vermelles, pròpies de les festes dedicades als màrtirs i de Pentecosta, una de blava per a les festes de la Mare de Déu i dues de blanques per als diumenges dels cicles de Nadal i Pasqua i les grans festivitats anyals. De la que està en mal estat i d'una altra, no en sabem el color ja que només figuren en l'inventari com "*una casula asquinsada*" i "*una casula ab sa maniplo del Sant Sperit*". Les dues casulles vermelles eren "*obrades d'or*" i una pertanyia al benefici de Sant Pere i l'altra a Santa Eulàlia, "*una casula vermela obrada d'or del benefici de Sant Pera*" i "*una casula vermela ab s'astola obrada d'or de Santa Eulalia*". La casulla blava era de roba de seda teixida amb fils d'or formant dibuixos, "*una casula blava brocada d'or ab astola e maniplo*". Una de les casulles blanques era de porpra, una roba de seda que era considerada com una de les millors de l'època, "*una casula de porpra blanca*". L'altra casulla blanca tenia una creu verda, "*una casula blanca ab la creu verda del Sant Sperit*".

A més d'aquestes casulles que s'inventarien individualment, la sagristia de la parroquial en disposava d'unes quantes més que en el document s'esmenten sota el nom de "*vestiments*" i que inclouen la casulla del sacerdot oficiant i les dalmàtiques del diaca i el sotsdiaca. Així trobem "*uns vestiments blaus asquinsats qui servexan a tots dias*", "*uns vestiments negras de morts de prevera e diaca e de sotdiaca de Santa Eulalia*", "*los vestiments qui foren d'en Puyol, ço es, casula e dalmatigas*" i "*altres vestiments de porpra, casula e dalmatigas, qui foren d'en Ortigues ab una astola e dos maniplos*".

La dalmàtica és una túnica oberta pels costats i amb mànigues amples i curtes que porten el diaca i el sotsdiaca en els oficis divins. L'inventari que estudiem, a més de les ja citades, en relaciona un bon nombre, en concret deu. D'aquestes, vuit són aparellades, o sigui, hi ha la del diaca i la del sotsdiaca, i les dues restants són soltes. De les dalmàtiques aparellades sabem que unes eren de seda vermella, unes altres verdes, unes llistades de seda i les últimes de porpra amb ornamentació vermella i groga, "*duas dalmatigas de seda vermela*", "*altres duas dalmatigas verdas*", "*duas dalmatigas listadas de seda*" i "*duas dalmatigas de porpra ab frages vermeya e groga*".

De les dues dalmàtiques soltes sabem que una era de fustaní blanc i l'altra de vellut vermell, "*una dalmatiga de fustani blanch*" i "*una dalmatiga de valut vermey*". El fustaní era un teixit de cotó, segurament d'origen oriental, però que fou fabricat a diversos llocs del país. No va ser massa utilitzat com a indumentària. En canvi, el vellut era un teixit de seda molt emprat i molt apreciat.

Finalment, a l'apartat dels revestiments litúrgics més importants, trobem les capes i les capes processionals, anomenades també pluvials. La capa és una peça de roba, llarga, folgada, oberta de davant, sense mànigues i generalment de seda que usa el celebrant en algunes cerimònies litúrgiques. Sabem que una d'aquestes cerimònies eren les processons ja que l'inventari cita explícitament que algunes d'aquestes capes eren per a tal fi.

La sagristia de Berga disposava de sis capes i dues capes processionals. Les sis capes eren de diferents colors. Així, n'hi havia una de blanca amb decoracions vermelles, dues de verdes, una de vermella, una folrada de groc i una de lleonada, o sigui, un ros fosc: "*una capa blanca ab parament vermey*", "*una altra capa verda del Sant Spirit*", "*altra capa verda antiga d'en Riu*", "*la capa vermela d'en Puyol ab sa camisa*", "*altra capa antiga asquinsada folrada de groch*" i "*una capa lahonada asquinsada*".

Una de les capes processionals era verda i l'altra blava: "*una capa verda profasonal ab sa camisa*" i "*una altra capa blava profasonal amb sa camisa*".

Les capes i les capes processionals devien ser objectes apreciats i cars; per preservar-los, se'ls guardava dintre unes fundes anomenades camises.

Com a complement d'aquests revestiments, l'inventari cita tota una sèrie de peces, com són cordons, cordes, corretges i els trascolls.

Els tres primers objectes, o sigui, cordons, cordes i corretges creiem que tenien la funció de subjectar, possiblement alguna de les peces dels vestiments litúrgics que acabem d'estudiar, com ara el camís. L'inventari esmenta dos cordons, dos trossos de cordons, dues cordes i una corretja. Així, podem llegir: "*uns cordons plans vermeys e blanchs ab or mesclat*", "*dos cordons vermeys de seda ab flochs*", "*dos trosos de cordons, la hu vert e l'altre vermey*", "*duas cordas de seda obradas d'or*" i "*una corexa de seda sensa caps*" que es guarda dins una capsa verda. Com podem veure aquests elements de subjecció també eren fets de materials rics (seda, or, etc) i tenien ornamentació, com ara les borles o flocs i els caps.

El trascal era una peça de roba que, com el seu nom indica, es posava darrera el coll, potser per preservar aquesta part de les casulles i capes. L'inventari que estudiem conté quatre mencions a aquesta peça de roba. Per elles podem saber que els trascalls també eren fets de robes riques i que n'hi havia de colors diferents. L'inventari descriu així aquestes peces: "*un trascal blanch ab listas d'or*", "*un altre trascal*" i "*una capsa verda en la qual ha dos trascalls de seda lahonada*".

Quant als vestiments de les imatges, el document cita el mantell i el manto. En concret, hem trobat cinc referències a mantells i una a un manto. En tots els casos, les peces pertanyen a Santa Eulàlia. Així, sabem que, en fer l'inventari, la imatge de la patrona de la vila, portava a sobre tres mantells, un lleonat, un de blau i un darrer verd treballat amb or, "*sobra la ymage de Santa Eulalia, tres mantells, ço es, un laonat, hu blau, hu vert obrat d'or*". Possiblement, algun d'aquests mantells es tancava amb el fermall que apareix en l'inventari, "*un farmay d'argent ab set pedras de vidra*". A més d'aquests tres, també hi havia "*un mantell de Santa Eulalia de seda blava folrat ab tarsanel vermey un tros*" i "*un mantell de Santa Eulalia ab titol de pals ab un cordo vermey ab una trena d'or per la vora*". Aquest darrer element, la trena d'or, era una manera luxosa de tapar les costures i d'acabar les vores. Del manto, només sabem que era de color verd, "*un manto vert de Santa Eulalia*".

Les mencions a peces de roba per al servei de les capelles, altars i altres objectes litúrgics són molt nombroses, destacant principalment les tovalloles, les tovalles, els vels, els coixins i les cortines.

Les tovalloles són, amb gran diferència, les peces més abundants en l'inventari de la sagristia. En litúrgia, es dona el nom de tovallola a peces de tela amb usos diversos, com poden ser el drap amb què l'oficiant s'aixuga les mans durant la missa, la tela que es porta amb el viàtic o la que cobreix el lloc on s'han de dipositar diversos objectes sagrats. Aquesta diversitat de funcions ens permet comprendre que eren elements molt usats i que, per tant, n'hi havia d'haver molts. En concret, en l'inventari trobem citades vint-i-set tovalloles senceres i un tros. Són de robes i colors molt diversos, n'hi ha de llises i d'estampades i, en alguns casos, també sabem la seva utilitat concreta. Així, tenim "*una tovaola qui asta ab la custodia*", "*altra tovaola listada de vert e vermey qui serveix a conbregar*", "*una tovaola que porta lo prevera com porta lo corpus per la vila*", "*un tros de tovaola entiga qui servia com aportavan Ihesu Christ per la vila*", "*un tros de tovaola asquinsat qui servia per portar Ihesu Christ per la vila*", "*una tovaola verda e vermela de seda qui serveix a*

l'apistola" o *"altra tovayola qui serveix a l'evangeli blanca e vermela ab senyal de Foroyl"*.

Les tovalloles de la parròquia de Berga eren de seda o de lli (a tall d'exemple citem, *"altra tovayola de seda blanca ab listas de seda verda"* i *"altra tovayola de li asquinsada"*) i també n'hi ha algunes de lli brodades de seda o de lleonat, com: *"altra tovayola de li obrada de seda"* i *"altra tovayola de li obrada de lleonat"*. Desconeixem el sentit d'aquesta darrera tipologia ja que en la bibliografia consultada el lleonat només apareix com un color.

Ja hem dit més amunt que aquestes tovalloles berguedanes eren de colors diferents i, semblen quasi totes elles molt riques i vistoses. N'hi havia que tenien ornamentacions fetes amb or com, *"una tovayola ab listas d'or"* o bé *"altre tovayola de seda amb una randa d'or"*. Altres eren decorades amb elements vegetals, com: *"altra tovayola de seda tota blanca ab ramatyes"* o bé *"una tovayola sotil ab pintures d'erbas grogas e verdas"*. Un bon nombre eren llistades, com: *"una tovayola ab listas negres"* o bé *"altra tovayola de seda blanca ab listas de seda verda"*. Algunes eren decorades amb borles, *"altra tovayola tota blanca ab flochs"* o bé *"una tovayola de seda obrada d'or ab flochs vermeys"*

Una de les tovalloles inventariades presenta l'escut d'una família important de Berga, els Forroll, *"altra tovayola qui serveix a l'evangeli blanca e vermela ab senyal de Foroyl"*. Les combinacions de colors eren molt vistoses, com: *"una tovayola blanca obrada de vermey e de blau"*, *"una tovayola blanca obrada de negra e vermey"*, *"una tovayola verda e vermela de seda qui serveix a l'apistola"*, *"una tovayola vermela folrada de negra"*, *"una tovayola blanca obrada de seda vermela"*, *"una tovayola de li obrada de seda groga e vermela"* o *"una tovayola sotil obrada de seda vermela"*. Algunes d'aquestes tovalloles, segurament les de més valor, es guardaven en capsos, com: *"una caxeta petita tancada ab clau en la qual ha una tovayola de li obrada de seda"*.

Quant a les tovalles, en l'inventari hi figuren cinc referències a peces de roba que cobreixen l'altar. Quatre d'aquestes tovalles consten que estan "sobre l'altar" que, pel context, creiem que hem identificar amb el de Santa Eulàlia. D'aquestes cinc tovalles sabem que unes eren de seda i unes altres de lli amb brodats de seda. En l'inventari consten com, *"sobra l'altar, quatra tovayas e la una es obrada de seda"* i *"unas tovayas de li obrades de seda"*.

Els coixins són, juntament amb les tovalloles, un objecte relativament abundant en l'inventari que estudiem. Concretament, n'hem trobat esmentats vint-i-cinc. D'ells, no se n'especifica la utilitat que tenien però sí que en sabem la seva descripció. D'aquests vint-i-cinc coixins, n'hi havia alguns en mal estat, "*set coixins asquinsats*" i "*quatre coixins sotills*". Un bon nombre dels coixins esmentats sabem que eren de seda, alguns de colors vius, "*deu coixins bons obrats de seda vermela e negra*". També n'hi havia de blancs i d'altres colors, sense que sapiguem de quin tipus de roba estaven fets, "*un coxi blanc*" o bé "*un coxi listat de vermell*". Dos d'aquests coixins eren petits i semblen especialment rics; un d'ells és d'or i seda i l'altre està decorat amb pintures negres: "*dos coixins petits, la hu obrat d'or e desa (sic) e l'altre obrat de pinturas negras*".

De vels, n'hi ha diverses mencions. En concret, l'inventari cita quatre vels, un tros de vel i vint-i-nou peces de vels. Creiem que aquesta expressió possiblement significa també trossos de vel. La gairebé totalitat dels vels eren de seda (a tall d'exemple, "*un vel sotil de seda*" o "*Item mes hi ha XXVIII pesa de vells de seda, entre bons e avols*") i, només, d'un d'ells no sabem de quin material estava fet, "*un tros de vel daurat*". Un dels vels és brodat amb or, "*dos vels de seda, la hu es obrat d'or*".

De cortines, només se n'esmenten unes. Són unes cortines blanques esquinçades que pertanyien a l'altar de Santa Eulàlia, "*unas cortinas blanchas asquinsadas de santa Eulalia*".

A més d'aquestes peces, l'inventari esmenta altres trossos de roba. Són, "*una capsa blancha larga en que ha un tros de tarsanel laonat e altre negra*", "*dos trossos de drap de li asquinsat*", "*un tros de valut vermey*", "*un tros de drap de li ab creu de seda vermela e burela*" i "*un tros de tela blava*". El document no menciona la seva utilitat.

Finalment, entre els objectes de la sagristia de la parròquia de Berga també hi havia algunes joies. Hi havia tres diademes: una de llautó ("*una diadema de lautó*"), una de cuiro ("*una capsa blancha rodona dins la qual ha una diadema de cuyro ab set pedras de vidra*") i la darrera, de pergami ("*una diadema de pargami ab pedres de vidra*"). Pel context, creiem que la primera, la de llautó, pertanyia a la imatge de Santa Eulàlia. Aquesta imatge segurament també portava un collaret de perles, "*un colar de perlas migenceres*". No sabem la utilitat dels cristalls inventariats, "*una capsa petita en que ha tres trossos de crastay*" i "*un crastay del grux d'una nou*". També s'inventarien paternostres, o sigui, els grans o boletes d'uns rosaris. La

sagristia disposava de quaranta quatre parells de boletes de corall que eren un fragment d'aquest precedent del rosari, "*un rest de paternostres de coral en que quoranta e quatra parells*".

Les cites de l'inventari ens deixen unes quantes incògnites i algú element curiós. No sabem què significa "*un plago d'or barbari*²²⁷", ni "*un cap d'alamany ab diadema*" ni tampoc "*una capsa en que XXXXVII neulas de paper pintades*".

Com a curiositat, l'inventari ens permet conèixer que la sagristia de la parròquia de Berga, l'any 1472, disposava d'un rellotge, "*una squeleta del alarotxa*".

CONCLUSIONS

- L'església parroquial de Santa Eulàlia estava situada al castell. No coneixem la data exacta de la seva construcció, però sí la de la seva demolició, el 1812. Per les descripcions que en tenim, creiem que devia ser una església relativament gran i d'estil romànic.
- A la Baixa Edat Mitjana, l'església parroquial comptava amb moltes capelles i altars. A més de l'altar major, dedicat a Santa Eulàlia, a l'església hi havia els altars de Sant Marc, Sant Nicolau, Sant Antoni, Sant Francesc, Sant Martí, Santa Maria, Sant Agustí, dels Sants Àngels, Sant Pere, Santa Maria de Queralt, Santa Caterina, Sant Joan Evangelista, Sant Esteve, Santa Margarida i Santa Tecla.
- L'església parroquial de Santa Eulàlia era la destinatària de moltes deixes i donacions pietoses. A més dels llegats monetaris, destaquem els de dos pal·lis i d'una rica capa processional.
- Les deixes i donacions van permetre a la parroquial de reunir un important aixovar litúrgic que coneixem gràcies a un inventari de l'any 1472.

²²⁷ L'or barbarí també era anomenat oripell. Era una làmina de llautó que imitava l'or.

4.5.2.- Les altres parròquies del terme: San Pere de Madrona i Sant Quirze de Pedret.

A més de l'església parroquial de Santa Eulàlia, el terme de Berga comptava amb dues parròquies més: la de Sant Pere de Madrona i la de Sant Quirze de Pedret.

L'església de Sant Pere de Madrona es troba situada sobre Berga, en els contraforts de la serra de Queralt. És una església romànica, d'una sola nau i amb absis semicircular.

La primera menció documental d'aquesta església data del segle XI. En concret la notícia fa referència a la deixa testamentària de Ramon "Deurasen" per a il·luminar l'església²²⁸. Altres deixes es repeteixen en els segles posteriors. L'església de Sant Pere de Madrona va tenir, durant tota l'edat mitjana, la categoria de parroquial. Però la documentació baixmedieval estudiada no ens en dona massa notícies. Les referències que n'hem pogut trobar, però, ens han permès de saber alguna cosa més de la seva fosca història. Per una banda, les localitzacions topogràfiques ens permeten veure on hi havia els límits entre les parròquies de Santa Eulàlia de Berga i de Sant Pere de Madrona. Pertanyien a la parròquia de Madrona les terres situades a la part occidental de la Berga actual i, en concret, els llocs de La Valldan, Comabonal, Fonollosa, una part de la Roca de la Pila, Mas d'Huguets, la Coma de Sant Andreu, Treconelles i els Pedregals. Dins el terme parroquial hi havia les capelles de Santa Maria de Queralt, Sant Andreu de les Fosses i Sant Salvador de Monterrot²²⁹.

Els documents estudiats també ens han permès conèixer part del patrimoni que la parròquia de Sant Pere de Madrona tenia a Berga. Hem localitzat: unes terres a Mas d'Huguets²³⁰; una casa al carrer dels Menorets²³¹; una terra a les Feixes dels Tiradors²³²; un femer a les Feixes²³³; una casa prop del portal d'en Coscollera²³⁴; una casa al carrer Major²³⁵; una vinya als Pedregals²³⁶ i un camp a La Valldan²³⁷.

²²⁸ Jordi VIGUÉ (Director): *Sant Pere de Madrona* dins "El Berguedà". Col·lecció Catalunya Romànica, vol. XII. Barcelona, 1985. Pàgs. 127-128.

²²⁹ APBerga. Llibre Notarial 35 f. 4r; Llibre Notarial 196, f. 26v i Llibre Notarial 31, f. 154r, respectivament.

²³⁰ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 36v.

²³¹ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 103v.

²³² APBerga. Llibre Notarial 27, f. 125v.

²³³ APBerga. Llibre Notarial 206, f. 22v.

²³⁴ APBerga. Llibre Notarial 35, f. 35r.

²³⁵ APBerga. Llibre Notarial 35, f. 41r.

²³⁶ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 25v.

²³⁷ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 44r.

També hem pogut saber els noms d'alguns dels preveres titulars de la parròquia. Així sabem que el 1383 Berenguer de Pedregals era prevere de Sant Pere de Madrona²³⁸ i que, entre els anys 1437 i 1443, Bartomeu Vila n'era el vicari perpetu²³⁹.

Una altra notícia ens indica que la gent de Berga no tenia massa costum de fer llegats a Sant Pere de Madrona. Entre les deixes testamentàries només hem pogut localitzar la que fa Eulàlia, muller de Pere Serradell que deixa 12 diners per a la llum de l'església de Sant Pere de Madrona²⁴⁰.

Si en la documentació estudiada les referències a Sant Pere de Madrona són escasses, encara ho són molt més les que parlen de l'altra parròquia del terme, la de Sant Quirze de Pedret.

És aquesta una església situada actualment dins el municipi de Cercs, encara que per cessió del bisbat de Solsona, depèn de l'Ajuntament de Berga. És un magnífic monument artístic restaurat fa uns 12 anys per la Diputació de Barcelona.

Quant a la seva història, és bastant desconeguda. La primera referència històrica que es conserva del lloc de Pedret es troba en un capbreu que suposadament va ser redactat tres dies després de la consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell que, segons el document, tingué lloc l'1 de novembre de l'any 839. Aquesta data ha estat posada amb dubte i sembla que el document ha de datar-se a les darreries del segle X o a inici del XI. Referent al capbreu, Cebrià Baraut que el va transcriure d'un altre del segle XIII, creu que cal datar-lo avançat el segle XI. En aquest capbreu i referent a Pedret podem llegir: "*Et de Pedreto pernas .IIII.*"²⁴¹. Encara que sense cap fet que ho demostrï, hem de creure que es tracta de l'església de Sant Quirze.

Si, tal com sembla, aquest document és del segle XI, s'ha de considerar l'acta de fundació i dotació de la parròquia de Sant Miquel del monestir de Sant Llorenç prop Bagà, del 20 d'octubre del 984, com el primer esment d'una església a Pedret encara que, tampoc en aquest cas, podem afirmar que es tracti de l'església de Sant Quirze ja que s'ha malmès l'espai on figurava el nom de l'església. El document diu: "*Et dedit Francho levita suum alaudem franchum, id sunt casas, casalibus, orreis, ortalibus, et ortis et terris et vineis cultis vel incultis, silvis, garrigiis, pratis, pascuis,*

²³⁸ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 36v.

²³⁹ APBerga. Llibre Notarial 35, f. 7v; Llibre Notarial 251, f. 61v i Notarials fulls solts, volum II, apèndix documental, document 356.

²⁴⁰ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 69v.

*vieductibus vel reductibus, cum ipsa ecclesia sancti [...] qui est in comitatu Bergitano in monte Petreto in locum vocitatum Nesplosa...*²⁴².

Un any abans, en l'acta de consagració del monestir de Sant Llorenç, ja es feia esment de dos masos amb terres i vinyes en el terme de Pedret que van passar a propietat del monestir: "*Et in Pedredo masos .II. cum terras et vineas*"²⁴³.

Sembla que podem pensar, doncs, que almenys al segle X, a Pedret ja hi existia una església que hauria servit com a nucli d'un poblament organitzat.

Les notícies històriques sobre la parròquia de Sant Quirze de Pedret no comencen a sovintejar fins al segle XIII. A partir d'aquesta data trobem diferents deixes testamentàries a l'església i, entre elles, una de molt interessant que esmenta el pont de Pedret.

El 1312 es féu una visita pastoral al deganat de Berga i hi figura l'església de Pedret amb categoria de parroquial. Al document consta que el visitador va entrar a l'església i que va convocar-hi el rector, de qui no s'esmenta el nom, i un parroquià, Guillem d'Arquimbau. Preguntats sobre diversos aspectes de la parròquia, aquests varen respondre que estava ben proveïda i que no hi havia cap objecció a fer de la vida del rector i dels feligresos. Finalment, es va determinar que la parròquia tenia un valor de 10 lliures²⁴⁴.

Com ja hem dit més amunt, les referències històriques que hem localitzat sobre Pedret en la documentació estudiada són molt escasses. De fet, es limita a una notícia que figura en un pergami de mitjans segle XIV. Es tracta d'una venda feta el 22 de setembre de 1359: Bernat Soldevila en qualitat de germà i marmessor del testament de Mn. Guillem Soldevila, rector de la parròquia de Pedret i ja difunt, ven a Mn. Pere de Cantallops una tina i una bota, propietat del difunt, pel preu de 12 lliures: "*...tinam et unum vas vinarium de traves de roure continens dicto vas octo saumatas quem tina et vas fuerunt dicti condam rectoris et sunt in cellario dicte ecclesie ...*".

²⁴¹ Cebrià BARAUT: *Les actes de consagracions d'esglésies del bisbat d'Urgell (segles IX-XII)* dins "Urgel·lia", núm 1. La Seu d'Urgell, 1978. Pàgs. 54-57.

²⁴² Cebrià BARAUT: *Les actes...*, pàgs. 105-107.

²⁴³ Cebrià BARAUT: *Les actes...*, pàgs. 102-105.

²⁴⁴ Arxiu Episcopal de Vic. Visites pastorals d'Urgell, calaix 31, vol. 2, f.13.

CONCLUSIONS

- A més de la parròquia de Santa Eulàlia, Berga, a l'Edat Mitjana, comptava amb dues parròquies més: la de Sant Pere de Madrona i la de Sant Quirze de Pedret.
- En la documentació estudiada les notícies a aquestes dues parròquies són més aviat escasses.
- A la parroquia de Sant Pere de Madrona pertanyia la part occidental de la vila.
- Sant Quirze de Pedret devia ser una parròquia rural de la qual depenien els habitants dels masos del seu terme.

4.5.3.- L'església de Sant Joan

La primera referència que trobem a l'església de Sant Joan en la documentació estudiada data de finals del segle XIV, en concret de l'any 1383. En aquest any, el dia 5 de juliol, i en una acta de venda d'una casa, s'esmenta que aquesta es troba prop “*ecclesiam Hospitalis Sancti Johannis Iherosolomitani ville Berge*”²⁴⁵.

Aquesta referència a l'Orde militar de Sant Joan de Jerusalem ens ve a confirmar, encara que potser tangencialment, la notícia que recull Miret i Sans en el sentit que l'any 1220 ja hi havia a Berga una casa d'Hospitalers i que, en aquesta data, el noble Bernat de Saga cedeix al comanador de l'Orde de Sant Joan de l'Hospital de Jerusalem de Costoja d'Urgell la potestat de construir una església al lloc conegut amb el nom de l'Hospital de Berga, indret que ja els seus avantpassats havien cedit a aquest Orde²⁴⁶.

El 1377, la casa de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem i la seva església és adquirida per Brunissenda de Besora, abadessa del monestir de Montbenet, per tal de convertir-la en monestir del Císter, resolent així el problema que s'havia ocasionat quan, a raó de la construcció de les muralles, s'havia hagut d'enderrocar dit monestir²⁴⁷. A mitjans segle XVI, les monges de Montbenet deixaren el monestir de Sant Joan que es convertí en un priorat cistercenc masculí depenent de l'abadia de Poblet²⁴⁸.

Així, doncs, el 1383, any de la primera referència que hem localitzat en els documents estudiats, l'església de Sant Joan era la del monestir de monges cistercenques de Montbenet.

La segona notícia que hem trobat data, també, de l'any 1383. Es tracta del nomenament per al benefici de Sant Miquel del prevere Galceran de Santamaria. Segons consta en el document²⁴⁹, per mort del prevere Pere de Bonets, quedava vacant a l'església de Sant Joan de l'Hospital de Berga el benefici de Sant Miquel, instituït pel noble Arnau de Saga. Fra Francesc Xatmar, Comanador de l'Orde a Berga, nomena per a dit benefici al prevere Galceran de Santamaria, després de la renúncia del primer que havia estat nomenat, el prevere Guillem de Vilarasa.

²⁴⁵ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 217v.

²⁴⁶ Joaquim MIRET I SANS: *Les cases de Templers i Hospitalers a Catalunya*. Barcelona, 1910. Pàgs. 194-195. El pergami original d'aquesta donació es conserva a ACA. Ordes Militars. Sant Joan de Jerusalem, 70.

²⁴⁷ Manuel RIU I RIU (1966): *Santa Maria ...*, pàg. 29.

²⁴⁸ Manuel RIU I RIU (1966): *Santa Maria ...*, pàgs. 44-45.

²⁴⁹ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 262r.

El document recull la cerimònia de presa de possessió del benefici: El prevere Bartomeu Clari va prendre per les mans a Galceran de Santamaria i el va introduir a la capella de Sant Miquel, dins l'església de Sant Joan. Una vegada dins la capella li va fer posar les mans sobre l'altar, li va donar un missal, uns revestiments, un calze i unes canadelles i li va fer tocar la campana, en senyal de possessió del benefici. Finalment, es va redactar el document corresponent. Creiem que aquest Galceran de Santamaria és el mateix prevere que, 55 anys més tard, el 1438 farà testament i ordenarà la seva sepultura a l'altar de Sant Tomàs de l'església de Sant Joan, del qual era beneficiat..

Però, tornem, de moment, a finals del segle XIV ja que del mateix any 1383 data una notícia que ens parla d'aquest benefici de Sant Tomàs. Efectivament, el dia 29 de setembre de 1383, es ven una feixa de terra, situada al lloc de Salas, propietat del benefici de Sant Tomàs de l'església de Sant Joan²⁵⁰. Signen la venda el prevere Arnau de Torroella, en qualitat de venedor i com a possessor del benefici, i Miquel de Vilafreda, teixidor de Berga, en qualitat de comprador. El document ens permet saber que aquest benefici havia estat fundat per Pere Lambart, ja difunt.

La documentació consultada fa un salt important i no tornem a trobar referències a l'església de Sant Joan fins a ben entrat el segle XV. A finals de l'any 1422 sabem que eren beneficiats de dita església els preveres Francesc Belloch, Galceran de Santamaria, Bernat Gotvins, Francesc Comarosa, Bartomeu Canal, Jaume Saig, Guillem de Comarosa, Joan Brotons, Joan Mercer i Simon Clari²⁵¹.

El dia 17 de maig de 1428 el teixidor de Berga, Pere Clari, ven a les Llànties de Santa Maria i Sant Miquel de l'església de Sant Joan i al seu administrador, el prevere Francesc Comarosa, un censal mort amb un valor de 2 sous anuals de rèdit²⁵². Hem de pensar que la institució tenia diners i els invertia en la compra de censals.

El mateix any, pocs mesos més tard, el 7 de setembre de 1428 els beneficiats de l'església de Sant Joan redueixen el cens d'una vinya que l'església tenia a La Vallan. Apareixen com a beneficiats els següents preveres: Jaume Saig, Bernat Gotvins, Bartomeu Canal, Galceran de Santamaria, Joan Mercer, Andreu Torrada,

²⁵⁰ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 279r.

²⁵¹ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 61r.

²⁵² APBerga. Llibre Notarial 206, f. 14v.

Joan Brotons, Simon Clari i Narcís Guardiola²⁵³.

Des de l'any 1443 fins el 1441 hem trobat sis referències a l'església de Sant Joan de Berga, totes elles relacionades amb qüestions funeràries.

Així, el 4 de gener de 1434 els esposos Mateu Noguer i Romia dicten el seu testament davant el notari Joan Aymar²⁵⁴. Mateu, que era mercader, estava malalt però Romia fa testament "*sana per Christi gratiam mente et corpore*". El marit concreta que vol ser enterrat al cementiri de l'església de Sant Joan "... *quam sepulturam michi fieri volo honoriffice prout decet personam meam scilicet in tumulo meo ibidem constructo...*". Romia, la muller, només diu que vol ser enterrada "*in ciminterio ecclesia Sancti Johannis*". Una altra diferència en els testaments d'aquests dos esposos és que el marit ordena celebrar les misses de l'endemà de la defunció i dels cap d'any a la parròquia de Santa Eulàlia mentre que la muller les vol a la mateixa església de Sant Joan.

L'1 d'abril de 1438 el prevere Galceran de Santamaria fa el seu testament, també davant del notari Joan Aymar²⁵⁵. El motiu de fer testament és la seva vellesa: "*senectute oppresus*". Tria la seva sepultura "*in pede altaris capelle beati Thome apostoli constructi in ecclesia Sancti Johannis Iherosolomitani*" perquè "*cuiusdem altaris ego sum benefficiatus*". El seu testament corrobora el què ja hem vist més amunt: Galceran de Santamaria havia rebut, l'any 1383, el benefici de Sant Miquel perquè com ell mateix diu "... *et ut ea que michi debentur propter oblivionem, taciturnitatem seu negligenciam abscondi seu occultari non possuit assero esse verum quod debet michi venerabile Galcerandus de Ortigiis, quondam, locumtenente baiuli generalis in villa et vicaria Berge et Berguitani seu eius heredes pro benefificio meo Sancti Michaelis dicte ecclesie Sancti Johannis triginta quatuor llibras barchinonenses parum plus vel minus pro tempore quo fuit locumtenentis predictus ...*".

Un document, datat el 3 de gener de l'any 1439²⁵⁶, ens permet conèixer un altre prevere beneficiat de l'església de Sant Joan de Berga. Es tracta de fra Francesc Belloch que actua com a testimoni al testament del tintorer Miquel Oller i signa com a "*benefficiatus maior ecclesie Sancti Johannis Iherosolomitani*". Es tracta del mateix prevere que ja apareix en un document de l'any 1422 com a beneficiat de dita

²⁵³ APBerga. Llibre Notarial 206, f. 32r.

²⁵⁴ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 14v i 29v.

²⁵⁵ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 36v.

²⁵⁶ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 26r.

església i que ja hem citat més amunt.

També del 3 de gener de 1439 data un altre document que esmenta l'església de Sant Joan. Es tracta del testament de Beatriu, vídua del pare Pere Cases²⁵⁷, que testa per raó de "*senectute oppressa et aliqua infirmitatis detenta*". La testadora tria sepultura "*in ciminterio ecclesia Sancti Johannis Iherosolomitani*". També vol que les misses de difunts i del cap d'any es diguin en aquesta església.

El darrer document que esmenta l'església de Sant Joan és el testament de Maria, vídua del mulater Berenguer de Casanova²⁵⁸. Maria fa testament per raó de "*infirmitatis detenta et longa senectute confracta*" i deixa estipulat que vol ser enterrada "*in ciminterio ecclesia Sancti Johannis Iherosolomitani*" però, a diferència de l'anterior, no concreta on vol que es diguin les misses de difunts.

CONCLUSIONS

- L'església de Sant Joan, situada vora el portal de Sallagosa, sembla que va tenir el seu origen en una fundació de l'Orde militar de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem.
- A finals del segle XIV, les monges del monestir de Santa Maria de Montbenet hi van traslladar la seva residència i la van convertir en la seva seu fins el segle XVI. Amb posterioritat, a principis del segle XVIII, va ser dels Mercedaris.
- L'església de Sant Joan i el seu cementiri van ser un dels llocs d'enterrament triats per alguns berguedans del segle XV.

²⁵⁷ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 46v.

²⁵⁸ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 46r.

4.5.4.- El convent de Sant Francesc

4.5.4.1.- La fundació de l'orde franciscà. Els primers convents de Catalunya.

L'orde franciscà fou fundat per Francesc d'Assís a partir de 1209. El primer capítol general de l'orde tingué lloc el dia de Pentecosta del 1217: hom dividí Itàlia en províncies i establí missions als països de l'altra banda dels Alps i a Síria. El 1219 tingué lloc el segon capítol, anomenat de la Porciúncula, i el 1220 l'orde, molt nombrós, fou posat a les mans de fra Pietro Cattani, vicari de Sant Francesc, davant el refús d'aquest a dirigir-lo. El 1221 el dirigí fra Elies i aquell mateix any, per exigència de la cúria i del seu protector, el cardenal Hugolí, Francesc presentà una regla al capítol dit de les Estores, aprovada per Honori III, el 1223.

El 1225 Francesc féu el seu testament, que manà d'afegir a la regla, i prohibí que aquesta fos objecte de glosses o interpretacions. Tanmateix a la mort de Francesc, el 1226, s'iniciaren escissions dins l'orde per la manera diferent d'entendre la pobresa.

Els franciscans s'estengueren molt ràpidament: el 1233 fra Elies organitzà l'orde en 30 províncies; el 1270 tenien 651 convents i 204 custòdies i el 1390 eren ja 1531 els convents, amb 225 custòdies i 7 vicaries en 34 províncies.

Catalunya fou un dels territoris on, ja en una data molt primerenca, s'establiren convents de franciscans.

L'orde consta establert a Lleida el 1217 i a Vic el 1225; el convent de Barcelona, fet sobre l'hospital de Sant Nicolau, no consta fins el 1229, encara que segurament és més antic. En aquest any, el 1229, se celebrà en el convent barceloní un capítol provincial.

Inicialment totes les cases pertanyien a la província d'Espanya, creada el 1217 que, a causa del ràpid creixement, el 1332 se subdividí en tres: la de Santiago (Galícia, Lleó i Portugal), la d'Aragó i Navarra (amb aquests dos regnes i tots els Països Catalans, llevat de Rosselló i Cerdanya, adscrits a la custòdia de Narbona) i la de Castella.

La progressió de convents franciscans conventuals fou molt ràpida a Catalunya en el decurs del segle XIII i al començament del XIV (Girona, Berga, Montblanc, Tarragona, Cervera, Vilafranca, etc.), a Mallorca a partir de 1230 i al País Valencià a partir de 1238 (València, Xàtiva, Morvedre), a Perpinyà consten des del 1244, i després a Vilafranca de Conflent i a Puigcerdà.

La província d'Aragó se subdividí des de la fi del segle XIII en cinc custòdies, tres de les quals reunien les cases catalanes: la de Barcelona (que comprenia els bisbats

de Barcelona, Girona i Vic, els de les Balears i que s'estengué a Tunis el 1314-15 i a Còrsega i Sardenya el 1329-81), la de Lleida (que comprenia els bisbats de Lleida, Tarragona, Tortosa i Urgell) i la de València (que comprenia les cases d'aquest regne, més unes quantes d'aragoneses).

4.5.4.2.- La primera fundació del convent de framenors de Berga (segle XIII)

L'establiment dels framenors a Berga tingué lloc durant la primera meitat del segle XIII, encara que no coneixem amb precisió els detalls que van rodejar aquesta primitiva fundació.

Diferents estudis, concretament el del pare Pere Sanahuja i el de Jill R. Webster²⁵⁹, citen un document de l'any 1245 com la primera notícia referent al convent de framenors de Berga.

Com a primícia podem aportar un document inèdit que prova la presència de framenors a Berga en una data anterior a l'ara citada, concretament a l'any 1239²⁶⁰. Segons l'esmentat document, el dia 22 de juliol d'aquest any, Ramon de Súrria fa testament i entre les deixes pietoses que s'hi inclouen n'hi ha una de 20 sous per al convent de framenors de Berga. Aquesta dada prova l'existència del convent de Berga el 1239 i permet situar la fundació berguedana entre les més antigues de Catalunya, tenint en compte, com ja hem esmentat abans, que les primeres foren Lleida el 1217, Vic el 1225 i que la de Barcelona no es documenta fins el 1229.

La fins ara primera menció al convent berguedà, datada l'any 1245, és una referència, continguda en una donació que fa Alidarts d'Anglesola, abadessa del monestir de Valldaura, a Pere de Berga del mas "Escodo", a la parròquia de Santa Cecília de Fígols, a canvi de la confirmació i franqueses de les cases i convent que els framenors havien tingut a la vila de Berga.

Basant-se en l'estudi d'aquest document, el pare Sanahuja va arribar a la conclusió que els framenors, abans de l'any 1245, ja havien abandonat la vila, com sembla indicar el text "*Hanc autem donacionem et concessionem irrevocabilem facimus pro emenda illius laudacionis et concessionis et confirmacionis et franchitate quam*

²⁵⁹ Pere SANAHUJA: *El monestir de framenors de Berga*. Revista d'Estudis Franciscans. Barcelona, 1931; Jill R. WEBSTER: *Els menorets. The franciscans in the realms of Aragon. From St. Francis to the Black Death*. Pontifical Institute of Mediaeval Studies. Studis and texts, 114. Toronto, 1993.

²⁶⁰ Arxiu Parroquial de Cardona. Trasllat de 27 de juny de 1241. Voldria donar les gràcies a l'amic Andreu Galera que ha estat qui m'ha proporcionat aquest document.

*nobis fecistis domorum et loci fratrum minorum quos habebant in villa Berge*²⁶¹ i ja no tornarien a la mateixa fins el 1330, després d’haver obtingut l’aprovació reial i el consentiment dels berguedans per a la refundació del convent.

Però, segons afirma Jill R. Wetsber la qüestió no està tan clara ja que hi ha notícies contradictòries del convent de framenors de Berga entre els anys 1244 i 1330. I, efectivament, a l’Arxiu de la Corona d’Aragó i en altres fonts hem localitzat referències al convent de framenors de Berga dels anys 1295, 1309 i 1315. Passem a analitzar-les.

El 1295, al castell de Llers (Alt Empordà), Ramon Roger I de Pallars fa testament. Hem de precisar que Ramon Roger I era fill de Roger II de Pallars i Sibil·la de Berga i que, per herència del seu germà, Arnau Roger I, havia rebut el comtat de Pallars i el senyoriu de Berga.

Per tant, per les seves arrels familiars, no ens ha d’estranyar que Ramon Roger I en el seu testament es recordi de Berga. En concret deixa 2000 sous barcelonesos als franciscans per a la construcció del seu convent a Berga: “*Item dimitimus amore Dei domui fratrum minorum que construi debet apud Berguam duo milia solidos barchinonensis*”²⁶².

La lectura acurada d’aquest testament de 1295 ens porta a dues possibles interpretacions. O bé els framenors no havien deixat mai Berga després de la primera fundació o bé sí que ho havien fet, però tenien la intenció d’establir-s’hi novament i de construir-hi un convent.

El document de 1309²⁶³ és una carta, datada el dia 14 de juny, del rei Jaume II al Pare Guardià del convent de framenors de Barcelona i al Comanador dels Hospitalers de Berga, ordenant-los que, en qualitat de marmessors del testament de Beatriu de Malany, complissin les seves darreres voluntats i donessin 1000 sous barcelonesos al monestir de Santa Maria de Valldaura i també els 4000 sous per a instituir-hi un benefici per a un capellà, tal com la difunta havia establert.

No hem trobat cap informació fiable sobre la personalitat de la difunta, però apuntem la hipòtesi que pot tractar-se d’un membre de la família Milany, que posseïa al Ripollès diversos béns, entre ells el castell que dona nom a la nissaga.

El fet és que aquesta Beatriu de Malany o Milany devia tenir alguna vinculació amb

²⁶¹ ACA. Pergamins de Jaume I, número 973.

²⁶² ADM. Secció Pallars, lligall I, número 42.

²⁶³ ACA Cancelleria. Registre número 144, f. 92v .

la comarca del Berguedà ja que fa una substancial deïxa al monestir benedictí femení de Santa Maria de Valldaura, del que ja hem parlat més amunt.

Beatriu nomenarà marmessors del seu testament el Pare Guardià del convent de framenors de Barcelona i el Comanador dels Hospitalers de Berga. Davant això, la pregunta que podem fer-nos és: Si hi hagués hagut un convent de framenors plenament establert a Berga, hauria necessitat nomenar un franciscà de Barcelona? Segurament no. Podem aventurar, doncs, que malgrat que hi havia una voluntat explícita de construir un convent a Berga, els framenors encara no s'hi havien establert plenament.

Referent a aquesta carta de Jaume II als marmessors del testament de Beatriu de Malany cal remarcar un fet interessant que ens aproxima a la mentalitat de l'època. El rei, a instàncies de l'abadessa de Valldaura, ordena als marmessors l'execució del testament perquè no fer-ho posa en greu perill l'ànima de la testadora, a més de causar un dany al monestir.

El document de 1315²⁶⁴ ens aporta una altra dada a l'afer que ens ocupa. El dia 15 de gener d'aquest any el rei Jaume II concedeix a Berenguer Clari, habitant de Berga, diferents gràcies per haver acollit a casa seva "*fratribus predicatoribus et minoribus*" que estaven de pas per la vila o que hi venien a predicar.

Si un particular els havia d'acollir, sembla que hem de pensar que no hi havia convent establert ja que si n'hi hagués hagut, hi haurien sojornat.

Per tant, de l'anàlisi d'aquests tres documents creiem que podem deduir que, tal com opina el pare Pere Sanahuja, la primera fundació dels franciscans a Berga s'abandonà molt aviat, però malgrat això, i segons creu Jill S. Webster, els franciscans van continuar vinculats d'alguna manera a la vila de Berga, mantenint viva la seva intenció de construir-hi un convent.

4.5.4.3.- La segona i definitiva fundació del convent de framenors de Berga (segle XIV)

Després d'aquest parèntesi fosc en la història del convent franciscà de Berga, a partir de 1330 tornem a tenir notícies clares de la seva existència i de la problemàtica que envoltarà la seva construcció.

²⁶⁴ ACA Cancelleria. Registre número 212, f. 81v.

4.5.4.3.1.- La proposta als berguedans

El primer document d'aquesta nova etapa en la vida del convent de framenors de Berga data del dia 1 d'abril de 1330²⁶⁵. En aquesta data fra Ramon de l'Estany proposa als berguedans la fundació d'un convent de framenors cosa que accepten de bon grat i majoritàriament.

El document ens descriu amb tot luxe de detalls com va ser feta la proposta. El dia 1 d'abril de 1330, diumenge de Rams, a l'església parroquial de Berga, a l'hora de la missa, fra Ramon de l'Estany, gairebé al final del sermó, va demanar als berguedans si volien un convent de framenors a la vila i aquests varen contestar que sí. A continuació, fra Ramon els va preguntar si volien que es construís aquest convent tal i com era el desig del rei Alfons, de la reina Elionor, de la reina vídua Elisenda i dels prohoms de la vila cosa a la qual els berguedans també varen contestar afirmativament.

D'aquest acte Guillem de Nou, notari de la vila, en donà fe i actuaren en qualitat de testimonis Laureà Salvat, Guillem Viver (prevere), Arnau de Coromines, Ramon de Ribera, Berenguer Thome (perit en lleis), Berenguer de Prixana (escribà), Nicolau de Ponts, Bernat d'Olost i molts altres.

L'acceptació per part dels berguedans de la proposta de fundar un convent a la vila degué tranquil·litzar els framenors que iniciaren els contactes i els preparatius per a la seva construcció.

4.5.4. 3.2.- La localització. Les donacions reials. L'autorització papal

El dia 14 de juny de 1330, des de Lleida, el rei Alfons el Benigne concedeix als framenors un pati a Berga per tal que hi puguin construir el seu convent²⁶⁶. Les raons que dóna el rei per a aquesta donació són la devoció al beat Francesc, la remissió dels seus pecats i la seva salvació i la dels seus predecessors.

El document concreta que es tracta d'un solar quadrat, de 80 canes majors, al lloc anomenat els Menorets, que els framenors reben a perpetuïtat, franc, lliure i immune. Sobre això hem de fer-hi dues remarques. La primera és veure quina superfície podien significar 80 canes majors. Segons Alsina-Feliu-Marquet²⁶⁷: “ *La cana és una*

²⁶⁵ AHFC. Fons de Berga, pergami número 2.Volum II, apèndix documental, document 388.

²⁶⁶ ACA Cancelleria. Registre número 481, f. 205v.

²⁶⁷ Claudi ALSINA; Gaspar FELIU; Lluís MARQUET: *Pesos, mides i mesures dels Països*

mida pròpia de Catalunya, igual a 8 pams o 6 peus, és a dir, 2 passos. La cana era la mida fonamental en amidaments i es materialitzava per mitjà d'un bastó de fusta, una canya o cinta de roba, on hi havia marcades les divisions en mitja cana, en pams i quarts de pam. A molts llocs de Catalunya s'emprava la cana local comercial, però per a les servituds urbanes i rurals s'utilitzava la cana destra de Barcelona (=2,82 m. = 12 pams destres de 0,235 m. cada un)". Si acceptem aquesta darrera equivalència tindríem que el rei Alfons el Benigne atorga als framenors de Berga un solar d'uns 51.000 m² aproximadament, una superfície més que remarcable, per edificar-hi el seu convent. En l'actualitat la superfície que ocupa el convent de Sant Francesc és d'uns 5000 m².

Cal dir que la concessió d'un espai tan gran era normal en les fundacions de monestirs i convents ja que era una garantia de tranquil·litat per els monjos i frares que en aquestes condicions podien, amb les seves pregàries, servir més bé Deu i els homes.

Segonament hauríem de fixar-nos en el nom del lloc on el rei atorga aquest solar: els Menorets. Aquest topònim sembla indicar que ja era on, en el segle XIII, els framenors (altrament dits menorets) havien fet la seva primera fundació. Hem de remarcar que encara ara hi ha un carrer de Berga, proper a l'actual convent de Sant Francesc, que porta aquest nom, el carrer dels Menorets²⁶⁸.

El mateix dia de la donació del solar, el rei Alfons el Benigne, envia una carta al batlle de Berga i al seu lloctinent²⁶⁹ tot ordenant-los que nomenin dos o tres prohoms de la vila, experts en mides, perquè amidin i afitin el terreny que ha de donar-se als franciscans.

Els framenors tenien l'aprovació dels berguedans per al seu establiment a la vila, tenien el terreny on s'ubicaria el seu convent però els mancava l'autorització papal.

Aquesta va arribar l'any 1333²⁷⁰ quan, el dia 1 d'agost, des d'Avinyó, Joan XXII a instàncies del rei Alfons, d'Arnau de Llordà (bisbe d'Urgell), dels cònsols de Berga i de Guerau (ministre general de l'orde franciscà) en una butlla dirigida a aquest darrer, concedeix el permís perquè els franciscans puguin establir-se a Berga i construir-hi un convent amb església i cementiri, tenint en compte però, tres

Catalans. Editorial Curial. Barcelona, 1990. Pàgines 130-131.

²⁶⁸ Veure Volum III, apèndix gràfic.

²⁶⁹ ACA. Cancelleria. Registre número 481, f. 205v.

condicions: que no hi hagués cap més convent de mendicants establert a la vila, que el convent aculli fins a dotze frares, que és el nombre màxim que el papa diu que la vila pot mantenir, i que la fundació fos considerada oportuna pel bisbe de la diòcesi. Així, doncs, es donaven totes les condicions perquè la nova fundació anés endavant ja que els franciscans tenien les aprovacions del papa, del rei i dels berguedans. Ara només faltava la materialització de la fundació.

4.5.4.3.3.- La protecció reial: el guiatge

El 21 d'octubre de 1333 el rei Alfons, des de Saragossa, continuant la seva tasca com a patró del convent de Berga, concedeix un altre privilegi als framenors d'aquesta vila²⁷¹. Concretament, posa sota la seva reial protecció els framenors que vagin a Berga amb motiu de la fundació del convent en dit lloc.

El motiu de la concessió, segons diu el mateix rei, és que cal preservar les persones dels fets violents i més si són eclesiàstiques i porten hàbit: "*Attendentes quod si universos et singulos sub dictione nostra viventes tenemur ab iniuriis et violenciis indebitis preservare illesos, tanto melius personas ecclesiasticas et sub regale habitu...*" i per aquest motiu: "*...ponimus, recipimus et constituimus sub nostra proteccione, commanda et guydatico speciali religiosos fratres minores ad villam Berge pro monasterio inibi construendo et edificando venientes...*".

El rei encarrega l'observança d'aquest guiatge especial al seu procurador general, vicaris, batlles, oficials reials i súbdits en general. I si algú gosa contravenir la voluntat reial haurà de pagar 2000 sous que revertiran a l'erari públic.

Anys més tard, el 1341, tornarem a trobar un document que parla de la concessió del guiatge reial als framenors de Berga.

Concretament es tracta d'un document atorgat per Pere el Cerimoniós el 28 d'abril de 1341 des de Barcelona²⁷² en el qual el rei declara que la salvaguarda especial que el seu pare, el rei Alfons el Benigne, havia atorgat als framenors de Berga el 1333 havia d'entendre's que va ser concedida no només als framenors presents en aquell moment al convent de Berga, sinó que també incloïa el religiosos que en el futur passessin a formar part d'aquesta comunitat.

Pere el Cerimoniós ordena al seu procurador, vicaris, batlles, oficials i súbdits que

²⁷⁰ Pere SANAHUJA: *El monestir...*, pàg. 395.

²⁷¹ ACA Cancelleria. Registre, 487, f. 184.

²⁷² ACA. Cancelleria. Registre número 871, f. 190v.

compleixin i facin complir aquesta disposició i també imposa una pena de 2000 sous per a qui gosi contravenir-la, diners que revertiran igualment a l'erari públic.

4.5.4.3.4.- Les donacions particulars: Berenguer Clari i Pere de Cascalls

Malgrat totes les concessions reials, la construcció del convent de framenors sofrí entrebancs. Així ho podem deduir d'un document de 21 d'octubre de 1333²⁷³, on el rei Alfons el Benigne recorda al batlle de Berga que ha de fer amidar els terrenys que havia concedit als framenors, que els n'ha de donar la possessió i que els ha de mantenir i defensar en aquesta possessió. Havien passat tres anys des de la concessió reial i el batlle de Berga encara no havia complert el manament reial de donar possessió del solar als framenors, fet que ens indica l'existència d'algun problema i també ens permet afirmar que el convent encara no s'havia edificat en aquesta data.

Però, al costat d'aquestes dificultats, altres documents ens mostren com la comunitat franciscana ampliava els seus dominis a Berga. El document de 23 de novembre de 1333 n'és un bon exemple²⁷⁴. Efectivament, aquest dia, el pare Tomàs Pere, guardià del convent de Berga rebé de Berenguer Clari, un fabricant o mercader de roba d'aquesta vila, una casa, en satisfacció dels 1000 sous barcelonesos que havia promès als franciscans.

Creiem que podem relacionar aquest Berenguer Clari amb el personatge del mateix nom a qui, l'any 1315, el rei Jaume II concedeix diverses franquesses d'impostos en agraïment pel fet que havia donat hospitalitat a diversos framenors que anaven a predicar a Berga o bé hi estaven de pas.²⁷⁵

El document ens explica com va ser la presa de possessió de la casa. Primer, Berenguer Clari introduí el pare guardià dins de la casa, li lliurà la clau i sortí fora. El Pare Guardià tancà la porta, col·locà una campana que feu tocar una bona estona i celebrà una missa solemne en l'altar que ell mateix havia preparat. De tots aquests actes, el pare Tomàs Pere en féu donar fe per Andreu Vileta, notari públic de Berga.

El 13 de gener de 1334 trobem una altra donació important d'un particular al convent de framenors de Berga²⁷⁶. En aquesta data, Pere de Cascalls, veí de Berga, promet a la comunitat franciscana de la vila i al rei Alfons, en qualitat de patró i fundador del

²⁷³ ACA. Cancelleria. Registre número 487, f. 185r.

²⁷⁴ Pere SANAHUJA: *El Monestir de ...*, pàg. 396.

²⁷⁵ ACA. Cancelleria. Registre número 212, f. 81v.

²⁷⁶ Pere SANAHUJA: *El Monestir de ...*, pàg. 397.

convent, que bastirà una capella dedicada a Sant Marc en la projectada església de Sant Francesc.

Aquest document ens permet conèixer que a principis de 1334 l'església del convent de Berga encara no era més que un projecte.

L'atorgant ens explica com ha d'ésser aquesta capella: ha d'ubicar-se al costat mateix de l'altar major de Sant Francesc i davant la capella de la verge Santíssima; es construirà amb pedra i volta d'acord amb l'estil i proporcions de l'església; el donant dotarà la capella amb retaules, un calze de plata daurada, cortines, creu, llàntia, missal complet, vestimentes i altres ornaments que els frares considerin necessaris.

En nom dels franciscans accepten la donació de Pere de Cascalls, fra Ungar Tolerani, vicari custodi de la custòdia de Barcelona, fra Ramon de Déu, vicari del guardià del convent de Berga i fra Francesc Cabra i fra Arnau Burgada de dit convent. Signaran com a testimonis el senyor de Ribera i Arnau de Tost. El notari que dóna fe de l'acte és el de Berga, Guillem de Nou.

4.5.4.3.5- Els problemes en la construcció del convent i l'església de St. Francesc de Berga.

Ja hem vist en l'apartat anterior que després de les diverses concessions reials fetes als framenors de Berga (terreny per edificar el convent i l'església, guiatge i protecció, etc.), varen sorgir certes dificultats.

La primera d'aquestes dificultats motivà la carta reial datada el 21 d'octubre de 1333, ja mencionada, en la qual el rei Alfons el Benigne instava el batlle de Berga a fer amidar els terrenys concedits l'any 1330 als framenors i a lliurar-los-en la possessió.

Un any més tard, concretament el 6 de juny de 1334, des de Sarrión (Terol), Alfons el Benigne ha de tornar a mediar en la qüestió, ja que, en amidar el solar que s'havia de donar als framenors, no se sabia si s'havia de considerar un terreny quadrat de 20 canes de costat o un de 80 canes²⁷⁷.

El rei en aquest document especifica que pel que fa referència a causes pies sempre s'ha de ser generós: "*et propter gratiam nostram predictam que preinsertim in piis causis debet interpretari largissime...*" i que, per tant, s'ha de considerar un solar quadrat de 80 canes de costat. I perquè no hi hagi més dubtes dóna les afrontacions

que ha tenir: “*inter hospicia dicte ville a parte orientis ac fontem de La Dohó a parte occidentis et ex alio latere scilicet a parte meridiei a loco vocato dels Menorets exclusive ad costam Sancti Andree inter mansum de La Opa et collem dels Moliners*”, o sigui, el solar limitarà a orient amb l’hospital de pobres de la vila, a occident amb la font de La Dohó (avui coneguda com a font de Lladó), a migdia amb el lloc anomenat dels Menorets i per nord fins a la costa de Sant Andreu, entre el mas de La Opa i el coll dels Moliners, topònims actualment desapareguts.

El mateix 1334, al mes d’agost, l’infant Pere haurà de tornar a recordar al batlle de Berga les ordres reials de donar als framenors el terreny per construir-hi el seu convent.

Aquest recordatori el farà en dos documents. Al primer d’aquests, atorgat des de Cervera i datat el dia 11 d’agost²⁷⁸, l’infant Pere, a instàncies del pare guardià del convent de Berga, es dirigeix al batlle de la vila recriminant-lo perquè amb la seva negligència ha perjudicat enormement els framenors. Després d’aquesta estirada d’orelles, li ordena que, sense més dilació, procedeixi a complir el que el seu pare havia establert d’any 1330 i que li havia recordat en altres cartes, o sigui, que s’amidin i lliurin als framenors els terrenys per a construir-hi el seu convent.

El segon document data del dia 18 d’agost de 1334²⁷⁹ i se’ns hi explica com en aquest dia, al capvespre i davant de Berenguer de Prixana, notari en funcions, fra Tomàs Pere, guardià del convent de framenors, va donar i va fer llegir a Ramon d’Olvan, batlle de la vila, el document que el dia 11 d’agost l’infant Pere havia escrit, recriminant al batlle la seva negligència i ordenant-li que fes complir la voluntat reial sobre els terrenys que s’havien de donar als framenors.

El pare guardià es farà fer una acta notarial de l’esdeveniment, que va ser presenciada per Guillem Calvet, Bernat de Prat, Bartomeu Marcona, Romà de Capdevila, Berenguer de Prixana i molts altres, que actuaran en qualitat de testimonis.

Creiem que el batlle degué prendre bona nota d’aquesta amonestació pública de la seva conducta descurada ja que no tornem a trobar en la documentació cap més menció als tan esmentats terrenys. Hem de creure que el batlle degué fer amidar i afitar el solar i en donà la possessió als framenors que, amb quatre anys de retard,

²⁷⁷ ACA. Cancelleria. Registre número 488, f. 29r.

²⁷⁸ ACA. Cancelleria. Registre número 571, f. 45.

²⁷⁹ AHFC. Fons de Berga, pergami número 3. Volum II, apèndix documental, document 398.

iniciaren la construcció del seu convent a Berga.

Aquesta construcció degué ser bastant ràpida, car un document de setembre de 1335²⁸⁰ ens parla del convent com ja edificat: *“et pro eo quia in dicta villa noviter constructum est monasterium fratrum minorum sub invocacione sancti confessoris predicti ...”*.

Així mateix, un altre document de 1336²⁸¹ ens permet saber que en aquesta data l'església del convent també estava construïda: *“ad vocem campane more solito ad capitulum in eorum ecclesia congregatorum venerunt ad compositionem.....”*.

Però no varen acabar aquí les tribulacions urbanístiques dels framenors de Berga ja que l'any 1337 demanaran a Pere el Cerimoniós que els atorgués un solar al costat del convent per tal d'ampliar-lo, cosa a la que el rei accedí, redactant des de Daroca, el dia 19 de setembre de 1337, un document que ho concretava.

En el document esmentat²⁸², Pere el Cerimoniós ordena al batlle de Berga que nomeni dos prohoms que amidin i taxin el solar que hi ha al costat del convent dels framenors i que, una vegada pagat el seu valor als propietaris, en donin la possessió als framenors.

Aquesta és la darrera concessió de terres als framenors que hem localitzat però no serà la última vegada que els monarques catalans es preocupin del convent de Berga ja que tenim constància d'altres gràcies que aquests van concedir-los i que passem a analitzar a continuació.

4.5.4.3.6.- Diverses concessions al convent de framenors

Una vegada construïts el convent i l'església, i feta una primera ampliació, els reis, com ja hem dit, continuaran protegint el convent de Berga.

Un primer exemple, el trobem en un document atorgat per Pere el Cerimoniós el 23 de setembre de 1337²⁸³ des de Daroca, on el rei dóna compte que ha arribat al seu coneixement que hi ha gent que es negava a satisfer deutes i llegats als framenors de Berga i conscient que perseguir deutors no era una tasca pròpia pels frares, ordena al batlle de la vila que institueixi un procurador, escollit entre la mà mitjana, que haurà de cobrar en nom del rei els deutes i llegats pertanyents al convent de Sant Francesc. A més, Pere el Cerimoniós eximeix aquest procurador de qualsevol impost personal,

²⁸⁰ ACA. Cancelleria. Registre número 489, f. 181r.

²⁸¹ AHFC. Fons de Berga, pergami número 4. Volum II, apèndix documental, document 400.

²⁸² ACA. Cancelleria. Registre número 589, f. 42v.

servei militar o altres exaccions reials, tal i com tant ell com els seus predecessors acostumaven a fer “...*successive eorum enfranchimus ac immunem facimus ab omni questia vel peyta, exercitu et cavalcata et qualibet alia exactione regali ac redemptionibus eorundem, prout alii procuratores similes per nos seu nostros progenitores consueverit*”.

Tres anys més tard, el 1340, Pere el Cerimoniós per mitjà d'un document, atorgat a Barcelona el dia 2 de setembre²⁸⁴ confirma altra vegada l'exempció d'impostos al procurador del convent de Sant Francesc de Berga que en aquell moment era un tal Pere Lambard. El rei ordena explícitament al batlle de la vila que no s'obligui a Pere Lambard a pagar cap tipus d'impost i que el defensi en la seva immunitat fiscal.

També data d'aquest període una altra concessió de Pere el Cerimoniós segons la qual la salvaguarda especial que el seu pare havia concedit als framenors de Berga l'any 1333 havia d'entendre's que no solament implicava els frares presents en aquell moment al convent sinó també a tots els que, en un futur, hi poguessin residir. Aquest document ja ha estat estudiat en l'apartat dedicat a la protecció reial i el guiatge.

4.5.4.4.- Els problemes entre la parròquia i el convent de framenors: les avinences de 1336, 1341 i 1370.

Els problemes que varen tenir els franciscans a Berga no van ser només els de construir el convent sinó que també van sorgir qüestions amb el clergat secular de la vila, concretament amb la parròquia de Santa Eulàlia.

El mes d'abril de 1336 es va signar un document a Berga que ens permet veure unes primeres discrepàncies entre la parròquia i els framenors. Aquest document és una avinença signada a l'església del convent de Sant Francesc de Berga²⁸⁵ la qual església, cal remarcar que és la primera vegada que és esmentada en la documentació com a ja construïda.

El document ens explica que, havent sorgit discussions sobre certs drets funeraris entre Ramon de Gironella, vicari perpetu de la vila de Berga, i els framenors, es reuniren les parts implicades a l'església de Sant Francesc, sota la tutela de fra

²⁸³ ACA. Cancelleria. Registre número 862, f. 32.

²⁸⁴ ACA. Cancelleria. Registre número 608, f. 35r.

²⁸⁵ AHFC. Fons de Berga, pergami número 4. Volum II, apèndix documental, document 400.

Ramon de Bas, superior de l'ordre franciscà a Aragó, i signaren els següents acords: En primer lloc acordaren que els framenors no podran anar en públic amb la creu alta acompanyant els enterraments dels qui hagin escollit sepultura al convent franciscà o que hagin vestit el seu hàbit "*in extremis*" sinó que hauran d'anar entre els clergues, sense creu, i hauran de celebrar amb aquests les exèquies funeràries.

En segon lloc acorden que els frares franciscans hauran de donar al rector de la parròquia de Santa Eulàlia de Berga la meitat de tots els drets funeraris que s'acostumaven a cobrar, o sigui, de cera, pa, cavalls, armes, etc..

En un tercer apartat les parts en litigi acorden que els franciscans donaran al rector de la parròquia dos sous per cada impúber que sigui enterrat en el cementiri del convent. A continuació, i en un quart apartat, acorden que els franciscans donaran al rector la part corresponent dels llegats i deixes pietoses i la novena part dels enterraments dels impúbers.

Finalment acorden que els franciscans no perjudicaran ni faran res per perjudicar la parròquia de Berga, procurant que aquesta cobri els delmes i les primícies que li corresponen i que no obligaran a ningú a enterrar-se al cementiri del convent.

Actuen com a testimonis d'aquesta avinença els frares del convent Pere Fuià, Ramon de l'Estany, Francesc Cabra, Tomàs Pere, Jaume de Montsec, Francesc Llaurador, Pere de Matamala, Pere Burge, Francesc d'Hortal, Francesc d'Arenys, Bernat Feliç i Berenguer de Mas i també els frares Guillem Segarra i Francesc Janer.

També actuaran com a testimonis Ramon Fresc, oficial del Berguedà, els perits en lleis Arnau Roma i Guillem Llop, els clergues Jaume de Llobera i Bernat Baladrer i l'escrivà Ramon dels Ports.

Dóna fe de l'acte Ramon de Sorribes, notari públic de la vila de Berga.

Pocs anys més tard es tornen a produir reticències entre els franciscans i la parroquial. El motiu d'aquests problemes està explicat en un document que data de l'any 1341²⁸⁶ on podem llegir que dos preveres de Berga, Jaume de Minoves i Jaume de Llobera, en nom dels altres preveres de la vila, davant Pere Vilana que substitueix Ramon de Sorribes, notari de Berga, es queixen a Llorenç Salvat, procurador del bisbe d'Urgell, que els franciscans fan fer crides per la vila anunciant indulgències i remissions de pecats sense l'autorització ni del bisbe ni de Jaume de Mas, oficial eclesiàstic del Berguedà. Davant aquests fets, els preveres demanen que Llorenç

²⁸⁶ APBerga. Pergamins sn. Volum II, apèndix documental, document 361.

Salvat ordeni el cessament d'aquestes crides fins que els franciscans obtinguin els permisos necessaris.

Anys més tard, el 1370, tornaran a sorgir problemes entre la parròquia i els franciscans²⁸⁷. Les reticències entre ambdues institucions són degudes al repartiment de competències espirituals i de les rendes pecuniàries. En aquest moment Guillem de Puig era rector de la parròquia de Santa Eulàlia; fra Francesc de Vallonga era el pare guardià del convent dels franciscans de Berga. A més, formaven part de la comunitat franciscana els frares Berenguer Serra (lector), Ramon Vileta (vicari), Ramon Barcelona, Pere Moré, Bernat Pasqual, Francesc Aragó, Pere Lugana i Pere Domènec.

4.5.4.5.- El convent al segle XV

El convent dels franciscans de Berga va ser ampliat a finals del segle XIV. Així ens ho fa saber un document²⁸⁸ que recull la donació que fa Ramon de Puigseguí, pagès de la parròquia de Santa Maria de La Quar, però ara habitant a Berga, a fra Antic de Campamar, pare guardià del convent de Berga, destinada a les obres del nou dormitori per als frares.

Ja entrant en el segle XV, les notícies sobre la vida del convent de Sant Francesc de Berga que hem localitzat en la documentació estudiada fan totes referència a donacions i problemes que aquestes generen, establiments i drets de patronatge.

El 3 de maig de 1421²⁸⁹ Nicolau Gil i Pere Garreta, pare guardià i procurador del convent respectivament, estableixen un hort al sastre berguedà Joan Verdager pel preu d'un sou anual, a pagar el dia de Corpus Christi. És interessant de remarcar la importància que el document atorga a la data del pagament anual del cens: "*in festo sollempnitatis Corporis Christi*". Veiem en aquesta menció una referència que la festa se celebrava a Berga amb solemnitat i és, encara que molt indirectament, una notícia més a incorporar a la història de La Patum i del Corpus berguedà.

L'hort objecte de l'establiment està situat vora el convent franciscà i afronta a l'est i al sud amb una via pública, a l'oest amb la muralla de la vila i al nord, amb un altre hort del convent.

²⁸⁷ APBerga. Pergamins sn. Volum II, apèndix documental, document 363.

²⁸⁸ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 8r.

²⁸⁹ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 6r.

El dia 18 d'octubre del mateix any²⁹⁰, el convent de Sant Francesc rep la donació de dos horts feta per Romia, vídua del mercader berguedà Vidal de Padrinyà. El frare encarregat de rebre aquesta donació va ser el nou pare guardià del convent, Pere Lenes, que en una data indeterminada entre els mesos de maig i d'octubre, havia substituït l'anterior pare guardià, fra Nicolau Gil.

El document no explica el perquè de la donació d'aquests dos horts, un situat a Lladó i l'altre a la Torre de Cascalls.

El primer afronta amb el camí que va a Lladó, l'hort d'Antoni Niubó i amb el tirador de Pere Garreta i, el segon, amb els horts de na Savarresa, del prevere Pere Joan Serarols i amb el de Francesc Brotons.

Per un document datat el 6 de desembre del mateix 1421²⁹¹ sabem que el pare guardià del convent de framenors de Berga exercia el dret de patronat del benefici que el difunt Pere Lori havia instituït a la capella del Cos de Crist d'aquesta vila. Quan el benefici, exercit el 1421 pel prevere Andreu Torrada, quedi vacant, fra Pere Lenes demana que sigui ocupat pel prevere Joan Portingals.

Al segle XV el convent dels franciscans de Berga també va tenir, com en anys anteriors, alguns problemes. La documentació fa referència a un. Es tracta, concretament, de la reclamació d'una donació feta als framenors per la difunta Oliva. Efectivament, un document datat el dia 9 de març de 1430²⁹² ens informa que el matrimoni format pel tintorer Miquel Oller i la seva muller Caterina havien presentat una reclamació contra la donació que Oliva, casada en primeres núpcies amb Berenguer Esquirol i en segones amb Jaume de Calvinçà, havia fet de tots els seus béns al convent franciscà de Berga. La raó que donen és que se senten perjudicats per aquesta donació ja que part dels béns els pertocaven a ells. El jurista Lluís de Castro i el mercader Bernat d'Olibes, procurador del convent, arbitraran en el cas i la sentència que dicten és que el convent franciscà de Berga ha de pagar 14 lliures al matrimoni querellant. Atès que el convent no disposa d'aquesta quantitat, els frares decideixen vendre a l'encant públic una de les possessions que Oliva els havia cedit. La terra que es vendrà és una vinya situada al lloc anomenat el Pujol de Masenys. L'encarregat de fer la crida va ser el pregoner públic de Berga, Llorenç Martí, i el millor postor va ser Pere de Camprubí que en va donar 24 lliures. En tota aquesta

²⁹⁰ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 30v.

²⁹¹ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 54r.

²⁹² APBerga. Llibre Notarial 34, f. 36r.

qüestió actuen en nom del convent tres frares, el pare guardià fra Joan Fuster, el lector fra Joan Noguera i el vicari fra Francesc Oliba.

4.5.4.6.- Conclusions

Quant a les conclusions podem dir que:

- L'establiment dels framenors a Berga sembla que va fer-se en dues etapes. La primera fundació data del primer terç del segle XIII, una data molt primerenca en relació a les primeres fundacions franciscanes de Catalunya.
- Aquesta primera fundació per motius que desconeixem, no degué prosperar i durant un segle, aproximadament, es manté una certa presència franciscana a Berga i també la voluntat, que veiem expressada en diferents documents, de construir un convent en aquesta vila.
- L'establiment definitiu dels franciscans a Berga va produir-se a partir de l'any 1330, data en la qual varen obtenir el consentiment dels berguedans per a la nova fundació i la concessió per part del rei Alfons el Benigne d'uns patis per a construir-hi el convent. Ja només mancava l'autorització papal que va arribar uns anys més tard, el 1333. A partir d'aquesta data, doncs, els franciscans tenien tot el necessari per establir un nou convent de l'ordre a Berga.
- La construcció del convent no va ser ràpida ja que els franciscans varen trobar molts obstacles perquè el batlle de Berga els donés la possessió dels patis que el rei els havia atorgat.
- En diverses ocasions Alfons el Benigne haurà d'amonestar el batlle de la vila, recordant-li el manament reial de donar els patis als framenors perquè hi poguessin construir el seu convent. Concretament tenim documents datats els anys 1333 i 1334 en què el rei i també l'infant Pere fan recordança de l'afer esmentat al batlle que no sabem per quin motiu es va fent l'orni.
- Finalment, sembla que a l'agost de 1334 el batlle va complir el manament reial ja que en la documentació no s'esmenta cap més referència al tema. Havien passat 4 anys des que Alfons el Benigne havia concedit aquests terrenys als framenors. Desconeixem què havia motivat el retard del seu lliurament als franciscans.
- Una vegada solucionat el tema dels patis, la construcció del convent i de

l'església fou bastant ràpida ja que el primer apareix documentat el setembre de 1335 i la segona, un any després, el 1336.

- El convent de Sant Francesc de Berga va fer-se petit molt aviat. L'any 1337 els framenors obtindran de Pere el Cerimoniós la concessió d'un pati adjacent al convent per tal d'ampliar-lo.
- Pel seu establiment a Berga els framenors rebran diverses donacions, tant per part del rei com de particulars de la vila o de fora d'ella.

Les donacions reials es concreten en :

ANY	REI	OBJECTE DE LA CONCESSIÓ
1330	Alfons el Benigne	Pati de 80 canes majors al lloc dit dels Menorets
1333	Alfons el Benigne	Guiatge per als framenors que vagin a fundar el convent de Berga
1337	Pere el Cerimoniós	Pati adjacent al convent per ampliar aquest
1337	Pere el Cerimoniós	Institució d'un procurador per als afers del convent
1340	Pere el Cerimoniós	Exempció de diversos drets reials pel procurador del convent
1341	Pere el Cerimoniós	Aclariment que el guiatge concedit el 1333 s'havia d'estendre a tots els franciscans presents i futurs que estiguessin en el convent de Berga

- Les concessions de particulars es concreten en:

ANY	DONANT	OBJECTE DE LA CONCESSIÓ
1239	Ramon de Súria	20 sous pel convent de framenors de Berga
1295	Ramon Roger I de Pallars	2000 sous barcelonesos per la construcció del convent de framenors de Berga
1333	Berenguer Clari	Una casa valorada en 1000 sous
1334	Pere de Cascalls	La construcció d'una capella dedicada a Sant Marc en l'església del convent de framenors de Berga.

- Els problemes amb què varen trobar-se els framenors a Berga no només varen ser de tipus urbanístic sinó que també van sorgir dificultats en les relacions amb el rector i els capellans de la parròquia de Santa Eulàlia.

En una avinença signada a l'església de Sant Francesc el 1336, els framenors i el rector de Berga van arribar a un acord per millorar les relacions. Aquest acord comprenia el reconeixement, en certa manera, de la superioritat del rector i es concretava, fonamentalment, en el cobrament per part de l'església parroquial de

Berga de diversos drets funeraris.

- La vida del convent franciscà de Berga va continuar durant el segle XV. Algunes notícies documentals ens parlen de donacions que els berguedans anaven fent als fraïmenors i dels problemes que alguna d'aquestes donacions va ocasionar.

4.5.5.- El monestir de Santa Maria de Montbenet

El monestir de monges de Santa Maria de Montbenet va ser detalladament estudiat pel Dr. Manuel Riu²⁹³. La documentació estudiada en el present treball ens dona algunes referències noves sobre dit monestir.

La primera notícia que trobem data de l'any 1383 i és l'establiment del mas del Vilar a Rotgers. Segons el Dr. Riu, aquest mas ja figura com a propietat del monestir l'any 1341²⁹⁴.

En concret, el 25 de gener de 1383 l'abadessa Brunisenda de Besora estableix el mas del Vilar de Sant Sadurní de Rotgers a Joan dels Torrents, habitant d'aquesta parròquia²⁹⁵. El document ens diu que aquest Joan dels Torrents era fill de Bernat dels Torrents, personatge que, segons el Dr. Manuel Riu, era procurador del monestir l'any 1349²⁹⁶. Igualment, aquest document ens permet conèixer qui formava la comunitat de Montbenet el 1383. En total, creiem que la comunitat de Montbenet estava formada per set monges ja que, a més de l'abadessa, figuren en el document la priora Saura Roma, la sagristana Violant d'Olvan, la cantora Margarida d'Avià i les monges Maria de Brull, Agnès de Canet i Elisenda ses Comes.

El mateix any, un altre document esmenta una monja del monestir de Montbenet²⁹⁷. El dia 4 de maig de 1383 Violant d'Olvan reconeix haver rebut de Pere Fresch, mercader de Berga i propietari del castell de Blancafort i de la casa forta de Merola, 11 lliures i 5 sous d'un censal instituït pel difunt Arnau de Saga sobre dit castell.

No tornem a trobar cap més document que esmenti el monestir de Montbenet fins ja ben entrat el segle XV.

En concret el monestir apareix en dos documents del 1422, ambdós datats el dia 16 d'octubre, i que fan referència a l'abadessa i la sagristana-cantora del monestir²⁹⁸.

La temàtica d'aquests documents és econòmica. En el primer, Isabel d'Aguilar, sagristana i cantora del monestir, fa una declaració de béns on consten: *“Et primo una cambra la qual la dita Ysabell sa obrada de sos propis bens, que est inter cameram dicte domine abatisse et cameram dicte priorisse; una colga ab un matalaf e un travesser; un cobertor vermell ab senyal de Aguilar; un perell de vanoves; un*

²⁹³ Manuel RIU i RIU: *Santa Maria...*,

²⁹⁴ Manuel RIU i RIU: *Santa Maria...*, pàg. 14.

²⁹⁵ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 59r

²⁹⁶ Manuel RIU i RIU: *Santa Maria...*, pàg. 20.

²⁹⁷ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 179r

²⁹⁸ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 141r i 141v, respectivament.

perell de flaçades; un perell de lancols; un cofre; (borrat); una caldera; una taçe; una paroleta; dos perell de lançols; dues taces d'argent daurades; una bromadora; un arquibanch; una bota”.

En el segon document, Margarida d'Avià, abadessa del monestir, fa donació a Isabel d'Aguilar d'una sèrie de béns: *“tres domos sive cases quas ego operavi seu operari feci, videlicet entram, coquinam et cameram et unum meum breviarium ad usumfructum de tota vita vestra (...). Ex alia parte, dono vobis dicte domine Ysabeli (...) Et primo duas colgues; dos matalafs; dues vanoves; un perell de flacades; 3 perells de lancols; un coffre; una caixa de noguer; un perell de copes d'argent daurades petgades; 7 culleres d'argent; una olla d'aram; una bacina; uns alambrichs; un arquibanch; una paella; 2 asters de ferro; una caixa que es en la cuyna; una taula e 2 banchs; un saltiri..”.*

Les causes d'aquesta donació, les explica la mateixa abadessa en el document: *“Attendens vos domina Ysabell de Aguilaro, sacristana et cantatrix dicti monasterii, mei fecisse multa et grata servicia et cotidie facere non cessatis. Attendens etiam me esse vobis obligatam in aliquibus peccunie quantitibus...”*

A més d'aquestes referències concretes, el monestir de Santa Maria de Montbenet apareix com a rebedor de deixes en els testaments berguedans²⁹⁹.

En la documentació estudiada no hem trobat cap més referència al monestir de Montbenet.

CONCLUSIONS

- La documentació estudiada recull poques referències noves al monestir de Santa Maria de Montbenet, estudiat àmpliament i detallada pel Dr. Manuel Riu.
- Les notícies localitzades només ens han permès conèixer el nom d'algunes monges del monestir així com alguna de les seves possessions.

²⁹⁹ Veure capítol 7, apartat 7.3 (testaments).

4.5.6.- El convent de Santa Magdalena

Segons l'historiador berguedà, Mn. Huch i Guixer³⁰⁰, va ser el rei Jaume I qui, l'any 1250, fundà a Berga un convent de Mercedaris, dedicat a Santa Magdalena. L'historiador pren aquesta notícia dels Annals de Catalunya de Feliu de la Peña i n'hi afegeix una altra, extreta del Llibre Verd de la Comunitat, segons la qual “*aquest convent estava immediat al Baluart anomenat lo Boneto i Hospital de Sant Llàtzer, alias els Leprosos. S'anomenava de Santa Magdalena que comensaren habitar-lo los Mercedaris en lo any 1334 com consta de un pergami en poder de Ramon de Sorribes als 17 de les calendas de Maig de 1336*”.

Encara el mateix autor s'estranya que entre la fundació i l'arribada dels mercedaris a Berga passessin més de 80 anys.

Nosaltres, entre la documentació estudiada, hem trobat aquest darrer pergami a què fa referència Huch i Guixer, però datat 1326 i no el 1336 com afirma aquest autor. Es tracta, en concret, d'un document datat el 15 d'abril de 1326 que conté una convinença entre el rector de l'església parroquial de Santa Eulàlia de Berga i els frares mercedaris, representats pel seu procurador, fra Bernat Ferrer.

Segons aquest document, els frares mercedaris tenien la intenció d'establir-se a Berga, fet molt ben vist per la universitat i els prohoms de la vila “*..attendens quod proceres et universitas dicte ville devocione affectu erga ordinem Sancte Marie de Mercede captivorum...*”³⁰¹. El lloc escollit per edificar el seu convent era al coll de Berga³⁰², al costat d'una església dedicada a Santa Magdalena i on hi havia hagut una lleproseria, aleshores ja en desús “*...edificari seu construi monasterium seu domum fratrum ordinis supradicti iuxta collum de Berga, in loco ubi antiquis edificata fuerat domus leprosum que nunc per eosdem leprosum non habitatur...*”. La confirmació de l'existència d'aquesta antiga església i hospital dedicats a Santa Magdalena, la trobem en un document de 1233 del qual s'ha conservat un trasllat de 1633. Aquest document és una donació que fan Pascassi de Merolla i la seva muller Maria: “*ecclesie sancte Marie Magdalena que est circa collum de Berga domus infirmorum que ibidem est infirmis ibi de gentibus presentibus et subsequenter in perpetuum totam ipsam tascam, decimam et primitiam et in eorum mixtum imperium quem habemus in loco vocato los Vinyals et tascalia nostra de Blancafort et de*

³⁰⁰ Mn. Ramon HUCH i GUIXER: *Notes històriques...*, pàgs. 182-186.

³⁰¹ APBerga. Pergamins sn. Volum II, apèndix documental, document 360.

*Marolla*³⁰³. Sibil·la i Pere de Berga donen el vist-i-plau a la donació.

Entre els documents parroquials estudiats n'hem localitzat un que creiem que mereix un comentari especial. Es tracta d'un document de 1421 en què es fa una donació de persones i béns al convent de Santa Magdalena. Els protagonistes d'aquesta donació són, per una banda, Bernat Vicent i la seva muller Serena, naturals de València, en concret pertanyents a la parròquia de la Santa Creu³⁰⁴, però residents a Berga “...*Bernardus Vicent et Serena, eius uxor, oriundi parrochie ecclesie sancte Crucis, civitatis Valencie, nunc vero habitatores ville Berge...*” i, de l'altra, fra Pere Mateu, comanador del convent de Santa Magdalena de Berga “...*vobis venerabile et religioso fratri Petro Mathei, comendatori dicti monesterii et conventui eiusdem...*”. Bernat i Serena fan donació de les seves persones i béns al convent de Santa Magdalena, “...*damus nos et dicta bona nostra at domui sive monasterio beate Marie Magdalenes, de ordine mercedis captivorum dicte ville Berge ...*” i es comprometen a obeir al seu comanador com ho fan els frares, “...*Promittentes et convenientes sub virtute et religione iuramenti per nos inferius prestiti quod erimus obedientes et tenebimus obedienciam vobis dicto comendatori et successoribus vestris in dicto monasterio comendatoribus prout et quem ad modum fratres et conventuales dicti monesterii tenentur et obligantur et quod erimus fideles, legales et obedientes in omnibus mandatis vestris licitis et honestis ...*”. A canvi de la seva donació i la dels seus béns i de l'obediència i fidelitat als comanadors, Bernat i Serena demanen que el convent els mantingui, tant si estan sans com malalts, en alimentació, que no els puguin canviar de convent i que els donin 30 sous anuals per vestir-se: “...*providere nos et quemlibet nostrum in cibo et potu, sanos et infirmos et quolibet anno dare nobis et cuilibet nostrum pro vestiario XXX solidos monete barchinonense de terno, et quod non possitis vos seu alterum vestrum mutare seu transportare seu habitacionem fieri facere extra dictum monasterium sancte Marie Magdalenes in aliis monasteriis nec domibus...*”.

Per discutir l'assumpte fra Pere Mateu va reunir el capítol a so de campana, tal com era costum, i, entre tots, van decidir acceptar la donació i les condicions dels donants “*Ad hec presens, ego frater Petrus Mathei, comendator dicti monesterii de consensu*

³⁰² El Coll de Berga es troba sobre aquesta ciutat, a l'alçada del castell. Actualment el lloc es coneix com a Cal Parraquer.

³⁰³ ACBR.1.1.3.2. Volum II, apèndix documental, document 407.

³⁰⁴ Parròquia existent encara en l'actualitat a la ciutat de València.

*et voluntate fratris Bernardi Uch et fratris Sebastiani Gil et fratris Johannis d'Aranda fratrum conventualium predicti monasterii congregati in dicto monasterio ad tenendum capitulum sono campane ut moris est, gratis et ex certa sciencia per me et omnes meos successores et comendatores dicti monasterii accepto in donatos dicti monasterii vos dictus Bernardum Vicent et Serenam*³⁰⁵.

La documentació no torna a esmentar els donats Bernat i Serena. Hem de suposar que van acabar els seus dies al convent de Santa Magdalena de Berga i que ambdues parts van complir les condicions del seu pacte.

Al llarg del segle XV trobem que el comanador i algun dels frares del convent de Santa Magdalena de Berga són nomenats marmessors o testimonis testamentaris. Així, el 13 d'abril de 1421, Guillem Guitard nomena marmessor del seu testament el comanador del convent de Santa Magdalena³⁰⁶ i uns mesos més tard, el 31 d'agost, Francisca, vídua de Pere Ferrer, nomenarà testimonis del seu testament el comanador i el frare mercedari Sebastià Gil, ambdós del mateix convent³⁰⁷.

El 10 d'agost de 1441 Ponç Faig nomena marmessor testamentari el comanador de Santa Magdalena³⁰⁸ i el 23 d'agost de 1458 Pere Rodonella farà el mateix³⁰⁹.

No hem trobat cap més referència documental al convent de Santa Magdalena de Berga en època medieval. La següent notícia data ja de principis del segle XVIII i la localitzem en un dels llibres ja citats d'història berguedana: *les Notes Històriques de la Ciutat de Berga* de Mn. Ramon Huch i Guixer, pàgines 182-186.

Aquest autor ens explica la fi del convent: “*El rei Carles III determinà enrrunar aquest convent, car considerava la seva situació, tocant al castell, contrària a la seguretat de la guarnició, I comunicà aquesta sa reial resolució a la vila de Berga per la carta reial, que copiem al peu de la lletra: << A los nuestros amados fieles el Rector y comunidad de Presbíteros de mi villa de Berga == El Rey == Amados y fieles nuestros el rector y comunidad de Presbíteros de la Villa de Berga. Teniéndose por conveniente para la defensa y mayor resguardo de ese Castillo el demoler el convento de los Mercedarios por hallarse en situación fuera de los muros e inmediata al Castillo; y habiendo un devoto de él que ofrece dentro esa villa una casa y capilla a los Religiosos para proseguir los ejercicios de su santo instituto, y*

³⁰⁵ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 135v.

³⁰⁶ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 2r.

³⁰⁷ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 19r..

³⁰⁸ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 40r.

³⁰⁹ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 104r.

que no se aparte de los moradores la devoción que tiene concebida a dicha religión, no pudiendo imaginar que a fin tan celoso del servicio de Dios hagan la menor oposición, por pertenecernos especialmente su mayor auge, me prometo contribuiréis al éxito, para que con universal complacencia sea admitida la translación de dicho convento, y de ello os quedará agradecida mi real benevolencia y propicia a vuestro consuelo. Barcelona y Enero al primero de mil setecientos y ocho años = Yo el Rey= Rúbrica ==Hi ha un segell en sec que diu: Carolus III D.g. Hispaniae Rex>>”.

A continuació, l'historiador berguedà fa referència a la reacció de la vila davant el manament reial d'enrunar el convent de Santa Magdalena: “*Gran fou l’oposició de tota la vila a la demolició d’un convent que constituïa una de les seves glòries més preuades, car era un record de l’inoblidable co-fundador de l’Orde Mercenària el Rei Jaume I el Conqueridor, demés de l’estimació i afectuositat que els habitants del Cap d’amunt de la Vila sentien per uns veïns tan benefactors”.*

Per intentar salvar el convent, el rector i la comunitat de preveres de Berga van contestar la carta del rei: “*Señor == La Real Cédula de V. M. del primero del corriente mes recibimos con el aprecio y estimación que debemos a honra tan singular; y aunque en la translación de la iglesia de los religiosos Mercenarios a la Casa é Iglesia de San Juan es poco lo que interesamos, no podemos dejar de representar a V. M. el sentimiento nos cabe quedando aquel parage desierto y falto de consuelo espiritual que con tantas ansias havian procurado nuestros pasados con la asistencia de los religiosos mercenarios cediendo las rentas y tierras de que gozan para que los vecinos de aquel cabo de villa quedaran asistidos de los religiosos en sus necesidades espirituales. Y en tiempos venideros, efectuándose la traslación, pueden sobrevenir a esta su Comunidad muchas inquietudes y pleitos; lo que representamos a V. M. para que como Padre amoroso y celoso mande proveher lo que mejor le pareciere para gloria de Diós u provecho de las almas, dándonos muchas ocasiones de su real servicio que los cumpliremos con toda resignación. Diós guarde y prospere muchos años la Real Persona de V. M. D’esta su Comunidad de Santa Eulalia de Berga a 13 de Enero de 1708. Señor = B. L. R. M. de V. M. = Sus mas humildes siervos y afectos Capellanes y Vasallos = El Rector y Comunidad de Santa Eulalia de Berga”.*

Aquesta carta no va servir per res, ja que Huch i Guixer conclou: *“Aquest convent, juntament amb sa església, fou demolit aquell mateix any. Els mercenaris passaren el dia dos de març a habitar el convent de Sant Joan de Jerusalem, que fou cedit gentilment per la casa Canudas, que l’alienà amb permís de Sa Santedat”*.

Actualment, tal i com es desprèn d’aquestes notícies, no queda cap rastre d’aquest convent. Només en la toponímia es conserva el nom de Santa Magdalena. Amb aquest nom s’identifica la part nord-est de Berga, on s’aixecava, a l’Edat Mitjana, el convent dels Mercedaris

CONCLUSIONS

- El convent de Santa Magdalena, una fundació dels Mercedaris, estava situat a la part alta de la vila de Berga, al lloc actualment conegut com Cal Parraquer. Segons la historiografia tradicional berguedana, aquesta fundació va tenir lloc l’any 1250. I també, segons la tradició, el convent va ser enderrocat el 1708.
- El Comanador del convent de Santa Magdalena era un personatge important a la Berga medieval i, com a tal, el trobem actuant com a marmessor o com a testimoni en diversos testaments i documents.
- Una notícia curiosa referent al convent data de l’any 1421, quan el matrimoni valencià format per Bernat Vicent i Serena li fan donació de les seves persones i dels seus béns.

4.5.7.- La capella de la Trinitat

Molt poques i tardanes són les referències històriques que ens parlen d'aquesta capella berguedana, fins ara totalment desconeguda.

La primera data en què apareix documentada la capella és l'any 1428, concretament com afrontació d'una casa que el moliner Ramon Grau i la seva muller Margarida venen al teixidor de draps de llana, Pere Soler. El document concreta que aquesta casa es troba "*prope capellam sancte Trinitatis*"³¹⁰.

Un any més tard, el 1429, la documentació esmenta un carrer anomenat de la Trinitat. Creiem que la capella estaria ubicada en dit carrer, que en prendria el nom. En estudiar les places i els carrers de Berga ja hem parlat de la possible ubicació d'aquesta capella i carrer: creiem que estarien sobre el carrer Major, molt a prop de l'actual carrer Cardona.

I tornant a dita capella trobem que l'any 1433³¹¹ un altre document la menciona. Es tracta de l'inventari dels béns de Margarida, vídua d'Antoni de Torrentfernós, que nomena hereu universal Guillem Erola. Entre aquests béns hi figura una casa ubicada en el carrer del Forn Sobirà i que té, entre les seves afrontacions, el pati de dita capella.

El 1454, en el seu testament, Francisca, vídua del ferrer Pere de Camprubí, torna a fer esment de la capella de la Trinitat i, en aquest cas, la menció és doble³¹². Per una banda, la testadora fa un llegat de 10 florins per a les obres d'aquesta capella i, en segon lloc, lloga el dret de patronat d'aquesta capella, que ella exercia, a la seva germana Clarona "*ad omnes suas voluntates*". Clarona estava casada amb Pere Soler, nom que coincideix amb el del comprador d'una casa prop de la capella que hem trobat en un document de 1428 i que hem esmentat més amunt. Es tracta del mateix personatge? Hi ha una relació entre el fet de viure prop la capella i el dret de patronat? Malhauradament la documentació no ens en dóna més pistes i les preguntes queden sense resposta.

La darrera notícia que hem pogut localitzar d'aquesta capella és prou aclaridora. La trobem en una visita pastoral de l'any 1575. El dia 4 d'agost d'aquest any, el visitador Mn. Francesc de Foix, continuant la seva visita pastoral a les parròquies del

³¹⁰ APBerga. Llibre Notarial 196, f. 12v.

³¹¹ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 14r.

³¹² APBerga. Llibre Notarial 251, f. 91r.

Berguedà, arriba a Berga i, després de fer un recorregut per les esglésies de la vila, anota: “*Item fonch visitada la capella de la Trinitat, està enderrocada y dirruïda*”³¹³. La seva destrucció, ja des de finals del segle XVI, explicaria la seva desaparició en la història i en la memòria dels berguedans.

CONCLUSIONS

- Capella de la qual tenim poques referències històriques. La primera notícia escrita data de 1428.
- El 1429 i el 1438 apareix un carrer de Berga amb el nom de Trinitat; creiem que era on hi havia la capella.
- Aquest carrer i la capella devien estar situats sobre el carrer Major.
- Creiem que podem identificar el carrer Trinitat, lloc on estava situada la capella del mateix nom, amb l'actual carrer Cardona.
- La capella apareix com a derruïda en la documentació de finals del segle XVI.

³¹³ Arxiu Diocesà d'Urgell. Volum “*Visites pastorals 1575-76*”, f. 50v

4.5.8.- La capella del Cos de Crist

La capella del Cos de Crist apareix citada poc i molt tardanament en la documentació estudiada. En concret només n'hem pogut localitzar dues cites, ambdues ja ben entrat el segle XV.

La primera menció d'aquesta capella data del 1421³¹⁴. El 6 de desembre d'aquest any, Pere Lenes, pare guardià del convent dels framenors, que exerceix el dret de patronat del benefici que el difunt Pere Lori va instituir en la capella del Cos de Crist, presenta per a dit càrrec el prevere Joan Portingals.

La segona cita és una mica més tardana, de l'any 1438, i la trobem al document de donació d'una casa al carrer Major de Berga³¹⁵. El dia 5 d'octubre d'aquest any, Francesc Orriols, escriptor de la ciutat de Vic i fill del difunt Lluís Orriols, dóna al seu oncle Pere Orriols de Berga, la casa que tenia al carrer Major de Berga i que havia estat propietat del mercader Jaume de Peguera, ja difunt. Les afrontacions de la casa són, per un costat, la casa del sabater Joan Riera; per l'altre, la casa d'en Fornells i la capella del Cos de Crist i, per últim, el carrer públic.

Només amb aquestes dues referències és difícil arribar a conclusions sobre la situació exacta i la importància que aquesta capella va tenir en la història de Berga. Però malgrat aquesta dificultat sí que podem fer algunes hipòtesis al respecte.

Per les referències físiques que ens aporten els documents podem deduir la situació aproximada de la capella del Cos de Crist, que creiem que havia de ser sota el carrer Major, al carrer anomenat del Corral, ara conegut com a carrer del Balç.

Resta encara apuntar dues hipòtesis més. Seria la capella del Cos de Crist la seu de la confraria del mateix nom que veurem que té tanta importància a Berga? I la segona, hi ha alguna relació amb el recorregut tradicional de la processó de Corpus, que va fer-se fins als anys 60 del segle XX, i que passava pel carrer del Balç? Aquest recorregut venia del fet que, a l'Edat Mitjana, la processó passava per davant la capella del Cos de Crist i, en desaparèixer aquesta, no es va modificar el recorregut tradicional?

De moment, la documentació no ens permet fer-ne la confirmació.

³¹⁴ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 54r.

³¹⁵ APBerga. Llibre Notarial 35, f. 31r.

CONCLUSIONS

- La capella del Cos de Crist apareix esmentada poc i tardanament en la documentació estudiada.
- Degué ser una capella relativament poc important de la vila, encara que apuntem la possibilitat que fos la seu de la confraria d'aquest mateix nom.
- Actualment no se'n conserva cap rastre, però creiem que devia estar situada sota el carrer Major, a l'actual carrer del Balç.

4.5.9.- La capella de Sant Pere de Caors

Aquesta capella, avui desapareguda, es trobava a la plaça de Berga. Al segle XVII, sobre aquesta capella, es va construir l'església parroquial actual, traslladada a aquest lloc des de la seva antiga seu al castell de Berga. Malgrat els anys que fa que va enderrocar-se la capella de Sant Pere, els berguedans continuem mantenint el nom de Sant Pere per referir-nos a l'església parroquial, oficialment dedicada a Santa Eulàlia, i també a la plaça on està ubicada.

La historiografia berguedana tradicional, concretament Mn. Ramon Huch i Guixer i Mn. Joan Serra i Vilaró, parlen de la fundació d'aquesta capella i també nosaltres hem localitzat dos documents que hi fan referència. No obstant, hem de manifestar que entre el que s'ha escrit i el que hem trobat hi ha clares discrepàncies. Passem a analitzar-les.

Mn. Huch i Guixer en les seves *Notes històriques de la ciutat de Berga*³¹⁶ transcriu un document de l'Arxiu de la Comunitat, datat el 2 de gener de 1267, sobre la fundació i dotació de la capella de Sant Pere. Segons aquest autor, la transcripció del "ranci pergami" és la següent:

"Noverint universi: Quod ego Petrus de Castro de Berga (fill de Pere I) de assensu et voluntate venerabilis Ims. Aprilis Dei gratia episcopi Urgellensis et de Arnaldus de Padrinyano rectoris Sanctae Eulaliae de Berga ad honorem Dei omnipotentis et gloriosae virginis matris eius et in remissionem peccatorum meorum et parentum meorum capellam struo in Villa Bergae ad honorem Sancti Petri in coor novum altarein eadem volo edificare unicum presbiterum eidem deputare....

... Quam dictam capellam meis expensis constructam ego et successores mei tenebimus ad sustentacionem dictae capellae, dono ei ego dictus Petrus per me et postuos meos dictae capellae mansum de Balds situm in parochia Sanctae Eulaliae de Gironela et mansum Maroniam quae est en parochia Sanctae Mariae de Olvan et mansum d'Espluga quae est in parochia Santi Pauli de Casris Caserras et totam illam meam domum de Pinos quae est in parochia Sanctae Eulaliae de Berga quae omnia dono et concedo capellae et altari Santi Petri quod ad honorem ipsius edificio et presbiteri qui eam tenuerit volo ut sit filialis matris ecclesia Sanctae Eulaliae Bergae".

³¹⁶ Mn. Ramon HUCH i GUIXER: *Notes històriques ...*, pàgs. 72-77.

L'autor afegeix els signants del document: *“Pere de Berga, Abril, bisbe d’Urgell, Arnau del Capítol d’Urgell, Jaume Pons, Ardiaca de Ger in ecclesia Urg., BR. Graner ardiaca de ... Sardania i altres”*.

Mn. Joan Serra i Vilaró, en la seva obra *Baronies de Pinós i Mataplana*³¹⁷, esmenta i transcriu un pergami que va trobar a l'Arxiu de la Pobla de Lillet, datat el 24 de febrer de 1267. Les notícies que en dona són:

“Pergami número 40

Concessió per a edificar una capella en honor de S. Pere junto al mas que habitava Pere <<Caturtio>> en la vila de Berga <<iuxta quod (mansum meum) uel in quo dicta capella edificatur et construitur>>, feta pel bisbe d’Urgell, Abril, i el rector de Sta. Eulàlia de Berga, Arnau de Padrinya, al referit Pere de Caturcio. Aquest nom és traduït al dors del document per Pere Castro. Per a dotació de la capella i del capellà dona en propi alou els masos Baldius amb ses masoveries i el de Franchs de la parròquia de Gironella; el de Çarovira, de la d’Olvan; i els de Feu i Cespluga, de la de Casserres. El bisbe fa la concessió amb aquestes condicions: <<uerumtamen, presbiter qui ibi fuerint confessiones non audiat, nec Corpus Xpi. Alicui tradat, nec mulieres de partu surgentes ad diuina recipiat, nec sermones siue predicationes ibi faciat uel fieri permitat, nec festiuitates uel babtisma edicat, faciat uel conferat, aut trentenaria uel nouenaria que consueta sunt selebrari pro functis ibi celebrat, nisi predicta uel aliquid de predictis fecerit ex permissu rectoris ecclesie predictae (S. Eulalie) et licentia sua epeciali. Possit tamen ibi aquam benedicere et tenere et spargere intus dicta capella.>> La capella havia d’estar prop o dintre mateix de Berga per quant el beneficiat que hi institueix havia d’anar a cantar l’ofici diví a l’església de Sta. Eulàlia, sempre que li manés el rector. El bisbe d’Urgell es trobaria a Berga, a on és fet el doc., puix el subscriu i amb ell, entre altres, Bernat Guinard, ardiaca d’Aristot; Jaume Joan, ardiaca de Cerch; Martí Pere, precentor; B. dE Garrigosa, canonge; Llorenç Joan, canonge, tots de l’església d’Urgell”.

El document que nosaltres hem localitzat a l'Arxiu Parroquial de Berga deu ser una còpia de l'original de la fundació i dotació de la capella de Sant Pere. En relació amb els documents ara esmentats, hem de dir que presenta una gran similitud amb el que es conservava a l'arxiu de la Pobla de Lillet i que reproduciex Mn. Serra i Vilaró. En canvi, presenta unes clares diferències amb el transcrit per Mn. Huch i Guixer i, ja

³¹⁷ Mn. Joan SERRA i VILARÓ: *Baronies de Pinós i Mataplana*. Llibre I. Reproducció facsimil. Centre d'Estudis Baganesos. Bagà, 1989. Pàg. 55.

que aquest no ha pogut ser localitzat, basarem el nostre estudi en la còpia de la qual disposem³¹⁸.

En primer lloc hem de dir que el nostre pergami conté dos documents, un és el de fundació i dotació de la capella i l'altre la donació a aquesta d'unes cases. El pergami va ser emprat, amb posterioritat, per enquadrar un llibre, fet que va ocasionar que algunes de les seves parts estiguin en un estat de conservació bastant deficient.

Els protagonistes del primer document són Pere de Caors i Abril, bisbe d'Urgell. Pere de Caors és el fundador i constructor d'aquesta capella dedicada a Sant Pere. Què en sabem d'aquest personatge? Doncs en tenim relativament poques notícies.

Sabem que era originari de Berga i que el seu pare, ja difunt l'any 1267, s'anomenava Guillem. En la documentació berguedana estudiada, que data de finals del segle XIV i de la primera meitat del següent, no hi apareix cap esment a aquesta família. En canvi, sí que en trobem referències més antigues, datades en la segona meitat del segle XIII i en els primers anys del XIV. Podem apuntar, a manera d'hipòtesi, que aquesta família va deixar Berga al llarg del segle XIV o bé, simplement, que es va extingir? De moment, amb les notícies que fins ara hem trobat no podem afirmar-ho ni desmentir-ho.

Les referències suara esmentades sobre Pere de Caors i aquesta família les trobem en la relació de documents que s'inventarien entre els béns de Jofre Cardona, mort el 1441³¹⁹.

La primera d'elles és “ *Item una carta qui comença <<Notum sit cunctis quod ego Petrus de Caturcio et etc.>> Fou feta la dita carta a X de les kalendes d'agost ayn M CCLVIII e closa per lo discret en Ramon de Collo, notari publich de Berga, segons en aquella largament es contengut*”.

La següent diu “*Item una carta qui comença <<Hoc est translatum ab originali fideliter sumptum cuius tenor talis est: Notum sit cunctis quod ego Petrus de Caturcio et etc.>> Fou feta a IIII de idus de agost ayn M CC LXXVIII e fou closa la dita carta insertada en lo dit trelat per lo discret en Ramon Lobet, notari publich de la vila de Berga*”.

La tercera també té com a protagonista indirecte a Pere de Caors i diu “*Item una carta qui comença <<Sit notum cunctis quod ego Raymundus de Pinyana*

³¹⁸ APBerga. Pergamins sn. Volum II, apèndix documental, document 358.

³¹⁹ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 47r.

manumissor unicus et exequor testamenti Petri de Caturcio, quondam, etc.>> Fou feta la dita carta a VI de les kalendes de setembre ayn M CCC VIII e closa per en Bernat de Ponts notari dessusdit”.

D'aquests documents en podem extreure dues idees fonamentals. La primera que Pere de Caors va ser un personatge actiu a Berga a la segona meitat del segle XIII i la segona que va morir abans de 1309.

En l'inventari de documents de Jofre Cardona només hem trobat una referència a un altre membre de la família Caors. En concret la notícia ens diu “*Item una carta partida per a. b. c. qui comença <<Cum questio mota fuisset per Agnetem de Cascallis, uxor Raimundi de Caturcio etc.>> Fou feta la dita carta a nonas de setembre ayn M CCXC e closa per en Bernat de Ponts, notari ja demunt mencionat”.*

Segons aquests documents, doncs, a finals del segle XIII, hi havia a Berga una família cognominada Caors, de la qual coneixem almenys dos personatges, anomenats Pere i Ramon.

El segon protagonista del document de fundació de la capella de Sant Pere és Abril, bisbe d'Urgell, documentat com a tal entre els anys 1257 i 1269. Sembla que el seu nom complet era Abril Pérez Peléz i que provenia de Galícia³²⁰.

El document es divideix en dues parts clarament diferenciades. En la primera, Pere de Caors ens diu que, al costat de casa seva, construirà una capella i un altar en honor a Sant Pere, que serà servida per un prevere i que la dota amb una sèrie de béns. Aquests béns són, a la parròquia de Santa Eulàlia de Gironella, els masos de Baldius, Figueres i Francs i la masoveria de Çasserra; a la parròquia de Santa Maria d'Olvan, el mas Çarovira; a la parròquia de Sant Pau de Casserres, els masos Feu i Sespluga i, a la parròquia de Santa Eulàlia de Berga, la terra anomenada Pinós. Totes aquestes possessions les tenia Pere de Caors en franc alou.

De tots els ingressos que s'obtinguin d'aquests béns se n'han de fer quatre parts i dedicar-ne una a la il·luminació, revestiments, llibres i altres ornaments necessaris per la capella de Sant Pere i les tres quartes parts restants s'han de destinar al sosteniment dels preveres que serviran la capella.

El fundador es reserva per a ell i per als seus successors el dret de patronatge de la capella, a la vegada que estableix que la proveiran de tot el que sigui necessari. En cas que els successors no nomenin cap capellà per dita capella, ni cap escolà que

³²⁰ MARQUES, Benigne: *Els bisbes d'Urgell anteriors al 1300* dins “L'Alt Urgell i Andorra”. Col·lecció Catalunya Romànica, vol. VI. Barcelona, 1992. Pàg. 53.

l'assisteixi, ni donin el necessari per al seu servei, el fundador vol que s'encarreguin de fer-ho el bisbe d'Urgell i el rector de la parròquia de Santa Eulàlia de Berga.

Finalment, Pere de Caors estableix que la capella i els seus béns no han de ser venuts o permutats en cap circumstància i que tampoc la capella pot ser donada a alguna institució eclesiàstica sinó que sempre ha d'estar sota l'obediència de la parròquia.

Per la seva banda, Abril, bisbe d'Urgell i Arnau, rector de la parròquia de Santa Eulàlia de Berga, concedeixen el permís a Pere de Caors per a la construcció de la capella dedicada a Sant Pere i demanen que aquesta sempre sigui fidel a la parròquia berguedana.

A nivell de culte estableixen que a la capella es puguin celebrar les Hores, tant nocturnes com diurnes, exceptuant les festivitats de Santa Eulàlia, Nadal, Pasqua, Pentecosta, la Candelera, Tots Sants i l'Ofici de Tenebres de Setmana Santa.

La capella podrà rebre donatius però no podrà haver-hi confessions ni el prevere que la serveixi podrà confessar, predicar, portar el viàtic, batejar, celebrar novenaris i trentenaris de difunts ni rebre dones que acaben de parir sense un permís especial del rector de la parròquia de Santa Eulàlia. La raó sembla clara, tots aquests serveis eren ingressos que rebia la parròquia i, en impossibilitar que es fessin a la capella de Sant Pere, s'evitava que els diners derivessin cap a aquesta.

Els testimonis que signen l'acta de fundació són Arnau de Padrinyà, rector de l'església parroquial de Santa Eulàlia de Berga, i els ardiaques d'Aristot (Cerdanya) i Cerc (Alt Urgell), Bernat i Jaume Joan, respectivament.

Segurament del mateix any de la fundació, 1267, però d'uns mesos més tard, el 6 de juliol, data un altre document, copiat en el mateix pergami que el que acabem d'estudiar i que conté la donació de diversos béns a la capella de Sant Pere que fa el mateix fundador, Pere de Caors.

En el document, Pere de Caors esmenta que les donacions són, en part, per a les ànimes del seu pare ja difunt, de nom Guillem, i de la seva mare.

Pere dóna a la capella de Sant Pere i al capellà que la serveix tres cases de la seva propietat que es troben al costat d'aquesta. La primera de les cases es troba al costat de la casa on viu el donador, del celler d'aquesta i de la capella de Sant Pere. En aquesta casa, el capellà hi faria estada i hi guardaria els estris de la capella. La segona casa era sota l'entrada de la capella i del celler esmentat més amunt. La tercera casa, veïna de la segona, és igualment sota el celler i ha de servir perquè el

capellà de Sant Pere hi tingui el seu celler.

Pere de Caors també vol que, després de la seva mort, els seus hereus donin al capellà de Sant Pere, uns recipients per guardar vi i blat. Els recipients per vi han de ser dos barrils, un amb una capacitat de 10 sesters i un altre de 5 o 6, i una tina amb una cabuda de 30 somades.

El capellà de Sant Pere també ha de rebre cada any un sester de blat en concepte de cens i segons la mesura de Berga. Se li ha de donar del molí que Pere de Caors posseeix a Berga, entre els molins de P. de Canals i de Joan Oliba, vora les cases de Miquel de Merola. Aquest molí també ha de moldre tot el blat que el capellà de Sant Pere necessiti, sense haver de pagar res per la mòlta.

El capellà i l'escolà de Sant Pere podran accedir lliurement, cuinar i menjar, a casa del donador així com també podran accedir al seu pati.

També podran anar als horts que hi ha per sobre i per sota la casa del donador i agafar d'allà hortalisses i fruits, així com també coloms dels colomers que també hi ha. En cas que els hereus del donador no cultivin aquests horts, el capellà de Sant Pere se'n podrà prendre una part per cultivar-los per a ell.

Aquesta donació està signada per Pere de Caors i per diversos testimonis, encara que el mal estat de conservació del document no ens permet de poder llegir el seus noms.

A partir de la fundació de la capella les referències que n'hem trobat en la documentació dels segles següents són més aviat escasses. Cronològicament, la primera notícia de la capella, la trobem l'any 1335, quan sabem que hi va reunir-se el consell de la vila. La dada ens l'aporta, una vegada més, l'inventari dels béns de Jofre Cardona, fet l'any 1441. Entre els molts documents que aquest conservava hi figura *“Item una carta qui comença <<Noverint universi quod die et anno infrascriptis convocato consilio in capella sancti Petri de Caturçio ville Berge ad vocem enaffilis etc.>> Fou feta la dita carta a XIII de les kalendas de setembre ayn M CCC XXXV e closa per lo discret en Guillem Nou, notari publich de la vila de Berga, segons en la dita carta largament es contengut”*.

Després d'aquesta breu referència, ja no en tornem a trobar cap més fins l'any 1383 quan, en un document sobre un litigi per a la construcció d'una casa, la capella de Sant Pere es mencionada com una de les afrontacions³²¹. Els protagonistes d'aquest litigi són Clara, filla del difunt Ramon Pedra, i Arnau Perpinyà.

Les darreres mencions a la capella de Sant Pere que hem localitzat a la documentació

estudiada pertanyen ja al segle XV. La primera d'elles data de l'any 1430 i s'hi esmenta dita capella com una afrontació³²². Així sabem que, el dia 3 de març d'aquell any, el prevere Narcís Guardiola va vendre als socis Francesc Pujol, Mateu Borrell i Ramon Benet, una casa que tenia en alou compartit entre el rei i la capella de Sant Pere, situada al Collet de la Plaça i que afrontava en una de les seves parts amb dita capella "*... et ex alia parte cum hospicio dicti venerabile Galcerandi de Gosol et cum capella predicta...*".

Un dia després, el 4 de gener de 1430, el mateix Manual de notari recull l'acta de traspàs de la possessió de la casa del venedor als nous propietaris³²³.

La darrera de les referències a la capella de Sant Pere la trobem al testament de Magdalena, vídua de Pere Om, mercader de Cardona, atorgat el 24 de maig de 1456³²⁴. La testadora deixa "*unum canalobre cupri*" a la capella de Sant Pere.

CONCLUSIONS

- La capella de Sant Pere de Caors ocupava el lloc on ara hi ha edificada l'església parroquial de Santa Eulàlia, a la plaça de Sant Pere.
- La capella va ser una fundació feta, l'any 1267, per Pere de Caors.
- Sabem que l'any 1335 el Consell de la vila es va reunir en dita capella.

³²¹ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 177v.

³²² APBerga. Llibre Notarial 34, f. 47v.

³²³ APBerga. Llibre Notarial 34, f. 48v.

³²⁴ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 96r.

4.5.10.- La capella de Sant Andreu de les Fosses

És una capella fins ara gairebé desconeguda, totalment ignorada per la historiografia berguedana. En la documentació estudiada hem trobat tres referències a aquesta capella. Dues d'aquestes fan esment només al lloc on devia ser edificada i que es anomenat "*Coma de Sant Andreu*" o "*Costa de Sant Andreu*".

La primera referència, la trobem en l'inventari dels béns de Jaume Duran de l'any 1383. Entre els molts documents inventariats n'hi ha un, datat l'any 1310, que dona les afrontacions d'una vinya i una d'aquestes afrontacions és la *Coma de Sent Andreu*³²⁵.

La segona referència la trobem en un document datat el 6 de juny de 1334, en què el rei Alfons el Benigne dona les afrontacions de la terra que havia donat als framenors de Berga perquè establissin el seu convent. Un d'aquests límits és la *Costa de Sant Andreu*³²⁶.

Finalment, un document de 1428, ens aporta més notícies de la capella. El document és el nomenament d'Arnau Miquel de Palmerola, fill del donzell Guillem Ramon de Palmerola i de la seva muller Isabel, per al benefici de l'altar de Santa Tecla de l'església parroquial de Santa Eulàlia. El document concreta que Arnau Miquel havia fruit del benefici de la capella de Sant Andreu de les Fosses, construïda "*infra parroquiam ecclesiam de Sancti Petri de Madrona*".

La serra de Sant Andreu i l'església del mateix nom apareixen en un document datat a principis del segle XVII. El document, conservat a l'Arxiu Parroquial de Berga, és un resum d'un capbreu de les propietats de la parròquia de Sant Pere de Madrona fet pel notari de Berga, Francesc Torras. La capbrevació s'inicià el 5 de juny de 1601 per ordre del rector de St. Pere de Madrona, Salvador Brocà.

En l'actualitat, no hi ha cap rastre ni físic ni en la toponímia d'aquesta capella.

CONCLUSIONS:

- Sobre la vila de Berga i sota l'església parroquial de Sant Pere de Madrona hi havia una capella dedicada a Sant Andreu.
- El lloc on estava construïda es coneixia com la Costa o la Coma de Sant Andreu.

³²⁵ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 112v.

- El nom de les Fosses sembla indicar que, al voltant de la capella, podia haver-hi algunes tombes.
- En l'actualitat no es conserva cap rastre físic d'aquesta capella així com tampoc el topònim.

³²⁶ ACA. Cancelleria. Registre 488, foli 29r.

4.5.11.- La capella de Queralt

Les notícies sobre la capella de Queralt que hem pogut llegir a la documentació estudiada són escasses i tardanes.

Les notícies més interessants, encara que no són cronològicament les primeres que hem localitzat, les trobem en un document de 1438. Es tracta, en concret, d'un repartiment de béns entre els germans Joan i Pere d'Orriols, fills dels difunts Joan d'Orriols i Clara, filla de Pere Garreta³²⁷. Entre els béns que es reparteixen hi figura el dret de patronat de la capella de Queralt que el document concreta que va ser fundada per Francesc Garreta, oncle de Clara. Al document llegim: "*Encara haye mes lo dit Johan d'Orriols per la dita sa part, tot lo iuspatronat o dret de presentar lo qual lo dit Pere Garreta, quondam, avia dels dits frares, axi com a succehint lo dit Francesc Garreta, difunt, frare seu havia e a ell se pertanyia en los beniffets instituïts en la capella de Queralt, la qual capella lo dit Francesc Garreta, quondam, funda e construhí en la muntanya o rocha de Queralt dins la parròquia de Sant Pere de Madrona ensemps ab tots drets, rendes e pertinencias e qualsevol emoluments del dit iuspatronat*".

Així, doncs, encara que no coneixem la data precisa, sabem que Francesc Garreta va fundar una capella sota l'advocació de la mare de Déu de Queralt. Però encara que no coneguem la data, per aproximació podem dir que aquesta fundació degué tenir lloc a finals del segle XIV. El que tampoc podem assegurar és si va ser la primera capella que hi hagué al lloc o no. Als documents de l'arxiu parroquial de Berga consten algunes altres notícies sobre Queralt. En concret, la devoció popular a la mare de Déu de Queralt devia ser important ja que, a l'església parroquial de Santa Eulàlia, hi havia una capella dedicada a aquesta imatge. Sabem que l'any 1421 era beneficiat de dita capella el prevere Mateu de Pedregals³²⁸. També sabem que aquesta capella o bé la de dalt de la muntanya, la documentació no permet aclarir-ho, tenia algunes propietats, com una vinya que apareix mencionada, l'any 1428, com una afrontació d'unes terres "*et afrontatur ab una parte cum vinea capelle sancte Marie de Queralto*"³²⁹.

Altres referències a Queralt ens les aporten els testaments. Per aquests, sabem que

³²⁷ APBerga. Llibre Notarial 35, f. 41r.

³²⁸ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 23v.

³²⁹ APBerga. Llibre Notarial 206, f. 39r

era bastant habitual fer deixes a l'església de la muntanya de Queralt. A tall d'exemple en citarem algunes. El 1417, el mercer Arnau Perpinyà llega cinc sous a l'obra de l'església de la Mare de Déu de Queralt a la parròquia de St. Pere de Madrona³³⁰. El 1429, en el seu testament, Pere Guardiola deixa deu sous a Queralt i el mateix farà la seva vídua l'any 1431³³¹. També faran deixes a l'església de Queralt el matrimoni format per Mateu Noguer i Romia quan testen l'any 1434³³². Però en aquest cas, a més de les deixes a l'església, n'hi afegeixen per als eremites de Queralt: *“Item lego seu dimitto cuiuslibet heremite qui morabatur in heremitagio beate Marie de Queralt tempore finis mei duodecim denarios barchinonenses”*.

CONCLUSIONS

- La documentació estudiada ens ha permès confirmar que la capella de Santa Maria de Queralt, precedent de l'actual santuari, va ser una fundació del mercader berguedà Francesc Garreta.
- Desconeixem la data exacta d'aquesta fundació que degué tenir lloc a finals del segle XIV.
- Al segle XV, a la capella de Queralt hi havia eremites.
- També, en aquest segle, els testaments berguedans recullen diverses deixes pietoses a la capella de Queralt i als eremites que en tenien cura.

³³⁰ APBerga. Pergamins sn. Volum II, apèndix documental, document 371.

³³¹ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 3r i 9r, respectivament.

³³² APBerga. Llibre Notarial 251, f. 14v i 29v, respectivament.

4.5.12.- La capella de Sant Salvador de Monterrot

Aquesta capella és el precedent de l'actual parròquia de Sant Bartomeu de la Vall dan. El lloc, que es troba situat a la part oest de la ciutat de Berga, va ser municipi independent fins als anys 60 del segle XX en què va ser-hi annexionat.

La documentació estudiada esmenta diverses vegades el lloc de la Vall dan, que pertanyia, des del punt de vista eclesiàstic, a la parròquia de Sant Pere de Madrona.

Així, i a tall d'exemple, trobem que el 19 de gener de 1383 es venen a l'encant públic dues feixes de terra situades a la Vall dan, "... *Franciscus Garreta, mercator, et Franciscus Sartoris, parator, habitatores ville Berge, manumissores et exequutores ultimi testamenti Sibile uxoris quondam mei dicti Francisci Sartoris (...) vendimus in encantu publico Berge duas feixias terre quas dicta defuncta habebat in parrochia de Madrona, in loco nominato a La Vall dan*"³³³.

El 1417, al seu testament, el mercader berguedà Pere de Cerdunyà deixa a la seva muller una vinya i una casa situades a la Vall dan: "*Preterea dimitto sive lego preffate uxori mea toto tempore vite sue naturalis et ei erit vita comunis totam integriter illam vineam meam cum casa que ibi est quam habeo in parrochia Sancti Petri de Madrona in loco voccato a la Vall Dayin...*"³³⁴.

Quant a la capella o església de Sant Salvador de Monterrot, la documentació existent és molt escassa. No es coneix ni el quan ni el com de la seva construcció. El Dr. Riu en un estudi sobre el lloc³³⁵ recull una tradició oral segona la qual: "*Hom ha cregut que quan s'abandonà Sant Salvador de Mata, el vell monestir del cim de Coforp (documentat l'any 900), l'ara o bé la imatge d'aquell temple es traslladaren al pla, al peu de la Serra de Nuet o de n'Huguet, i al costat del camí ral de Cardona a Berga, on hom construiria l'ermita de Sant Salvador de Monterrot*".

La menció de Sant Salvador de Monterrot en la documentació que hem estudiat és tardana i es limita a un parell de cites: una fent referència a l'església i una altra al lloc.

La primera d'elles correspon al 16 d'abril de 1383 i és l'establiment d'una terra i d'un timoner que pertanyia a l'església de Sant Salvador i que estaven erms des de l'època de les grans mortalitats. Entre les afrontacions d'aquesta terra i timoner hi ha el camí

³³³ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 36v

³³⁴ APBerga. Pergamins sn. Volum II, apèndix documental, document 370.

³³⁵ Manuel RIU i RIU: *Sant Bartomeu de La Vall dan i Sant Pere de Madrona (1599-1936)*. "Quaderns de l'Àmbit de Recerques del Berguedà". Àmbit de Recerques del Berguedà. Berga, 1991. Pàgs. 11-24.

que porta al castell d'Avià i la Serra de Monterrot, que segurament hem d'identificar amb la que ara es coneix com a Serra de Nuet.

El capellà de Sant Salvador, Arnau de Torroella, estableix aquesta terra a Guillem Sala, pagès de Berga, "*Noverint universi quod ego Arnaldus de Turricella, presbiter, capellanus capelle seu ecclesie Sancti Salvatoris de Muntarrot, parrochie Sancti Petri de Madrona.*

Attendens dictam capellam sive ecclesiam habere in dicta parrochia quoddam trocium terre et timoneri quod a tempore primarum mortalitatum que vignerunt per universum orbem in anno a nativitate Domini M CCC XL octavo remansit incultum (...) stabilio et in emphiteosim et ad parte et censum infrascriptos concedo et trado vobis Guillelmo Sala, colono, habitatori ville Berge et vestris et cui sive quibus volueritis propio predictum trocium terre et timonerii prout afrontatur ex una parte cum vinea et terra Francisci Cozart, ex alia cum terra Berengarii de Podioayner, sutoris, ex alia cum via qua itur al castell d'Avià, et ex alia parte in serra nominata de Muntarrot....."³³⁶.

La segona menció data del 17 d'agost de 1430 i la trobem en el testament del mestre de cases i pintor berguedà Pere Dilmer. Entre les darreres voluntats del testador hi figura l'acabament d'una creu de pedra, que ja estava començada, al Pla de Monterrot, "*...Item volo fieri quedam crux lapidea in plano de Muntarrot scilicet in via seu camino generali in quedam mea vinee quequidem crux iam est per me incepta et casu quo in vita mea eam perficere non possum lego totum quitquid et quantum necessarium fuit ad perficiendum dictam crucem sequendo oppus inceptum ...*"³³⁷.

La documentació dels segles següents estudiada, com ja hem mencionat abans, pel Dr. Manuel Riu, és més rica. Va permetre saber com s'havia fet el pas de Sant Salvador de Monterrot a Sant Bartomeu de la Vall dan.

Seguint l'autor abans esmentat, "*Mossèn Salvador Brocà, rector de la parròquia de Sant Pere de Madrona des del gener del 1599 fins el 1630 en què caigué malalt, fou el primer en arranjar la vella capella de Sant Salvador de Monterrot i convertir-la en una sufragània de Sant Pere de Madrona amb el nom de Sant Bartomeu de la*

³³⁶ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 154r.

³³⁷ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 8r.

Valldan, dotar-la de pila baptismal i de cementiri per tal que els fidels del terme de la Valldan poguessin ésser-hi batejats i sebollits, sense que els calgués pujar la muntanya de Queralt fins a l'església de Sant Pere.

El 24 d'agost de 1607, dia de Sant Bartomeu, fou beneïda la capella renovada de Sant Bartomeu, abans dita de Sant Salvador, i amb ella fou beneït també el nou cementiri, situat al seu costat. Va fer la benedicció mossèn Salvador Brocà i hi assistiren el rector de Berga, mossèn Francesc Mas i altres quatre comunitaris de la parroquial de Santa Eulàlia, amb moltes persones de Berga i la Valldan."³³⁸

A partir d'aquí, l'església de Sant Bartomeu continuarà la seva història amb les vicissituds que més amunt ja hem esmentat fins a arribar a la seva situació actual com a parròquia que centra el nucli de la Valldan, ara annexionat a Berga.

CONCLUSIONS

- La capella de Sant Salvador de Monterrot correspon a l'actual església parroquial de Sant Bartomeu de La Valldan.
- Les notícies que n'hem trobat en la documentació berguedana baixmedieval són molt escasses.

³³⁸ Manuel RIU i RIU: *Sant Bartomeu...*, Pàg. 13.

4.6.- LES CASES I PATIS: ÚS DE L'ESPAI

Abans ja hem vist quina era la distribució urbana de la vila de Berga i com eren les seves rodalies en els segles XIV i XV, reconstrucció feta a partir de les notícies aportades pels documents estudiats. Ara avançem una mica més i preguntem-nos: Com eren les cases a Berga en aquesta època? Quin ús feien els seus habitants de l'espai?.

En primer lloc hauríem de dir que la documentació consultada no ens aclareix quines autoritats tenien competència en matèria urbanística en la Berga baixmedieval, però, comparant amb altres viles reials, hem de suposar que eren el batlle, el veguer i els cònsols. Segurament, tal i com constata la Dra. Carme Batlle per a Barcelona³³⁹, els prohoms de la vila podien assessorar les autoritats en problemes urbanístics.

Aquests no van ser necessaris a Berga en el litigi sorgit, l'any 1383, entre Ramon Torrent i el mercer Arnau Perpinyà. El primer actua com a representant de Clara, filla del difunt Ramon Pedra i muller de Bernat Saguina, perit en lleis. Ramon Torrent deia que les obres que Arnau Perpinyà feia a casa seva, a la plaça de Berga, prop de l'església de Sant Pere, eren il·legals i perjudicaven la casa de Clara. Aquestes obres consistien en: *“ipsum oppus et exitam quam nunc fieri facio seu faciam in dicto loco sicut est lo sostre josa”*³⁴⁰. Com que Arnau Perpinyà no vol problemes legals ofereix una solució amical: *“ac pacto expreso quod si dicta domina Clara vel sui aliquo tempore probaverint per instrumenta vel alia legitima documenta me non posse seu debere facere dictum oppus seu exitam in loco predicto ego eo tunc infra spacium unius mensis tunc primo futuri post ipsam probationem meis propriis sumptibus et expensis ad ipsius Clare vel suorum requisicionem demoliam et destruam ipsum oppus et exitam quam nunc fieri”*.

En un altre cas, també de l'any 1383, abans que hi hagi problemes i malentesos Arnau de Santjoan dóna permís al seu veí, el teixidor Bernat Vaell per: *“dono et atribuo quod vos et vestri sine contradiccione et impedimento aliquo mei et meorum positus et valeatis in parietis mea hospicii mei quod se tenet cum vestro hospicio quique est in parietis retro dicti hospicii mei ponere trabere sive bigam et in eodem parietis sive tapia vos et vestri servitutum ponendi et edificandi habeatis tantum*

³³⁹ Carme BATLLE i GALLART: *La casa burguesa en la Barcelona del siglo XIII* dins “La societat barcelonina a la Baixa Edat Mitjana”. Acta Mediaevalia. Annex 1. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona. Barcelona, 1983. Pàgs. 9-51.

quantum dicta trabes sive biga sedet sive manet in dicta parietis sive tapia et non alia et tamen possitis et valeatis si volueritis super ipsa trabe sive biga nunc vel etiam pro futuro aliquod edificium facere supra altitudinem verum quod non audeatis facere nec recipere aliquam servitutem”³⁴¹.

Les cases d’aquests dos veïns es tocaven l’una amb l’altra, però, en alguns casos, hi havia un espai que separava les edificacions veïnes. Un exemple seria la lliça que hi havia entre les cases de Joan Noguier i de Francesc Clot, al carrer de les Canals: “*Un alberch al carrer de les Canals, prop de l'alberch appellat de Conomines. Affronta d'una part ab l'alberch d'en Ramon d'Arles, d'altre ab la liça qui es entre lo dit alberch d'en Joan Noguier e l'alberch d'en Francesc Clot, d'altre part ab la carrera publica e a la part de detras ab lo carrer del Call de Foix*”³⁴².

Quant a les cases, és difícil saber-ne les característiques perquè no són massa abundants les seves descripcions als documents. En el cas de Berga, ens podem acostar una mica a la tipologia de les cases gràcies, sobretot, als inventaris que conté la documentació estudiada. En concret, tenim notícia d’unes 25 cases. Passem a veure, en primer lloc, un resum de les característiques d’aquestes cases.

³⁴⁰ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 177v.

³⁴¹ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 130v.

³⁴² APBerga. Llibre Notarial 251, f. 25v.

BARTOMEU BOXADER

Inventari dels seus béns

Arxiu Parroquial de Berga, Llibre Notarial 31, foli 75r

1383, febrer, 13

Bartomeu Boixader era un pare que va viure a Berga a la segona meitat del segle XIV. Després de la seva mort, segurament ocorreguda el 1383, Constança, la seva vídua, d'acord amb les lleis vigents, fa inventari dels béns del difunt.

En aquesta relació apareix una casa al carrer de Pinsania³⁴³ que limita a banda i banda amb les cases de Bernat Cozart i dels hereus de Bernat Tresserra, respectivament.

La casa té una sortida per la part de darrera i consta d'entrada, celler, porxo, cuina i una habitació.

A l'entrada només hi ha un follador³⁴⁴, dues anelles de ferro i una caixa. El celler, segons ens indica l'inventari, tenia una funció triple. Era el lloc on la família elaborava i guardava el vi, servia com a magatzem i també era el lloc on treballava Bartomeu. Així ho sembla indicar la coexistència en aquest lloc d'un follador, una tina i altres recipients per a vi juntament amb dovelles i capitells i amb un taulell de cardar llana³⁴⁵ i un taulell d'abaixar draps³⁴⁶.

L'inventari ens indica que la casa tenia una cuina, però no ens explica què hi havia. Segurament molts dels objectes que l'inventari situa a la cambra en realitat pertanyien a la cuina.

A la cambra de la casa hi havia un llit de posts³⁴⁷ i una colga³⁴⁸ de posts amb palla que disposaven de tots els seus complements com són llençols, coixins i mantes. A més, també hi havia una gran varietat d'objectes que van des d'un taulell de pastar³⁴⁹

³⁴³ Actualment el carrer encara conserva el mateix nom. Per a totes les referències a carrers i llocs de Berga que segueixen: Veure volum III, annex gràfic.

³⁴⁴ També anomenat folladora; recipient dins el qual es trepitja el raïm per a fer-ne vi. (Diccionari Català Valencià Balear, en endavant DCVB)

³⁴⁵ Passar la carda a la llana per preparar-la per a ésser filada. (DCVB)

³⁴⁶ Tallar o igualar el pèl dels draps de llana, amb unes tisores grosses. Per fer-ho, solien tenir els draps estesos damunt un banc llarg i encoixinat. (DCVB)

³⁴⁷ També llit de petges o de posts i bancs. El format de posts sostingudes per dos banquetes. (DCVB)

³⁴⁸ Jaç de fusta, de palla o d'altra matèria, que servia de llit a una o a algunes persones. (DCVB)

³⁴⁹ Post de pastar o fenyedor; la post que es posa entravessada a la pastera o a la boca d'un gibrell, i damunt la qual es feny el pa (DCVB).

a un morter, passant per armes, eines, mobles i atuells de cuina. Destaquen entre les peces inventariades a la cambra de la casa, unes taules d'oratori pintades.

Al porxo es guardaven uns ordidors³⁵⁰, una taula, un banc i diverses eines com són una podadora de vinya³⁵¹, una escala i dues aixades.

JAUME DURAN

Inventari dels seus béns

Arxiu Parroquial de Berga, Llibre Notarial 31, foli 112v.

1383, març.

Jaume Duran era un mercader important de Berga, afirmació que fonamentem en el ric inventari de béns que deixa.

Jaume Duran figura mort el 1383 i la seva filla Francisca, vídua a la seva vegada d'un altre ric mercader berguedà, Pere de Coromines, fa fer recompte dels seus béns.

La propietat més important que figura en aquest inventari és la casa on vivia el difunt, al carrer Major³⁵² de Berga, que limitava a banda i banda amb les cases del mercader Arnau Forroll i de l'arquer Pere Ferrer, respectivament.

És una casa molt gran, amb nombroses estances. En primer lloc cal citar-ne dues que creiem que feien la funció de magatzem ja que l'inventari ens diu que allà es trobaven, entre altres, nombrosos draps, diverses saques de llana i una quantitat de carbó.

La casa també tenia dos graners plens de blat i forment. Aquests no eren només recipients sinó que devien ser dues petites estances ja que l'inventari menciona que també hi havia en aquests graners una mula, una sella de muntar, un bast³⁵³ i diversos recipients per a vi i oli.

A continuació, l'inventari menciona el celler on es troben, majoritàriament, elements propis de la producció i l'emmagatzematge del vi, tals com tines, folladors,

³⁵⁰ Aparell per a ordir, o sigui, per disposar paral·lelament un cert nombre de fils enrotllats sobre un corró plegador, per preparar-ne el teixit. L'ordidor antic consisteix en un ormeig de barres de fusta a manera de debanadora de grans dimensions, al qual s'enrotlla el fil de l'ordit. (DCVB).

³⁵¹ Coltell corbat per a podar (DCVB).

³⁵² Actualment anomenat oficialment carrer Ciutat, encara que popularment se'l continua coneixent amb el nom de carrer Major.

³⁵³ Espècie de sella amb els arçons molt sortits i units per una peça a cada costat, i que serveix principalment per tragar càrrega feixuga a esquena de bístia. (DCVB).

portadores³⁵⁴, embuts, poals³⁵⁵, etc.

La casa de Jaume Duran disposava d'un obrador on hi havia diversos objectes relacionats amb la fabricació de draps, sens dubte el producte que comerciava el difunt. Així hi trobem, entre altres, una taula per estendre draps, un taulell de plegar³⁵⁶, tres taulells de cardar³⁵⁷, seients pels pentinadors, perxes de cardar³⁵⁸, cabassos plens de borra, barres de transportar draps, fragments de tirador³⁵⁹, coves³⁶⁰, unes balances de ferro i una taula enguixada per escriure.

La cuina era el lloc on hi havia, encara que no exclusivament, els atuellis propis de la preparació d'aliments. Trobem en aquest espai un banc escó³⁶¹, morters, clemàstecs³⁶², paelles, tasses, vasos, etc., però també un seient per pentinar llana o cànem, paners amb llana, uns almuds³⁶³ de ferro....

La sala-menjador no devia estar gaire lluny de la cuina i allà es guardaven els atuellis del servei de taula (escudelles³⁶⁴, greals³⁶⁵, llosses³⁶⁶, esbromadores³⁶⁷, servidores³⁶⁸, setrills, canelobres, palmatòries³⁶⁹, etc) juntament amb altres atuellis més propis de la cuina com són morters, olles, ventalls, etc. També hi trobem altres objectes que es caracteritzen per una gran diversitat com poden ser des de podalls³⁷⁰ a taulells de

³⁵⁴ Recipient format de dogues de fusta, de forma troncocònica invertida, més alt que ample, amb la boca i fons de forma generalment ovalada i a vegades circular, amb dos agafadors laterals a la part superior, que serveix principalment per a transportar raïm o vi, i també per al tragi d'altres fruites, d'aigua, de terra, etc. (DCVB).

³⁵⁵ Galleda i també càntir, recipient amb broc per a beure. (DCVB).

³⁵⁶ Fusta plana per a enrotllar una peça de fil o de tela en un cilindre. (DCVB).

³⁵⁷ Fusta plana sobre la que es posaven certes matèries filamentoses, com la llana, el cotó, etc., per a passar-hi la carda i preparar-les per a ser filades. (DCVB)

³⁵⁸ Barra on es posaven les fibres tèxtils per a ser cardades.

³⁵⁹ Estenedor dels draps; embarrat on s'estenien les teles obrades perquè eixuguessin, i on després les estiraven perquè no tinguessin arrugues. (DCVB)

³⁶⁰ Recipient gran, de més o menys fondària, més ample de dalt que de baix i fet de vímens o de canyes, que serveix per a diferents usos i especialment per a transportar roba a rentar o rentada, per a dur fruita, etc. (DCVB)

³⁶¹ Banc llarg i de respatlla alta, com el que sol haver-hi a les cuines de pagès. (DCVB)

³⁶² Cadena d'anelles amples, que va penjada damunt la llar i que a la part inferior porta un o alguns ganxos on es penja l'ansa de la caldera o els llévets de les olles que s'han de posar a escalfar al foc. (DCVB)

³⁶³ Recipient capaç de contenir una quantitat equivalent a un almut, mesura de grans de capacitat variable segons les comarques. (DCVB)

³⁶⁴ Plat fondo, en forma de casquet esfèric, generalment sense anses, que serveix per a menjar la minestra o cuinat entre la gent rústica. (DCVB)

³⁶⁵ Plat profund. (DCVB)

³⁶⁶ Cullera gran. (DCVB)

³⁶⁷ Instrument semblant a una cullera rodona, plana i amb foradets, que serveix per a esbromar el brou, el vi, etc.

³⁶⁸ Recipient per a servir o presentar coses, sobretot a la taula de menjar. (DCVB)

³⁶⁹ Canelobre baix, compost per un peu ample i una nansa.

³⁷⁰ També anomenat podadora. Coltell corbat per a podar. (DCVB)

plegar draps, un banc de canalar, un banc de torn de filar, un orinal o un recipient de pedra per tenir aigua.

Dues habitacions semblen estar preparades per a dormir. La primera és una habitació que l'inventari especifica que està pintada on, a més d'un llit i el seu parament, hi ha, entre altres, un taulell d'abaixar draps, una premsa³⁷¹, càntrics de vi, diversos sacs i dos taulells de cardar.

L'habitació on dormia el difunt Jaume Duran tenia, igualment, nombrosos i diversos objectes, alguns d'ells que ara ens semblen d'ubicació realment curiosa. Per exemple, en aquesta habitació hi havia, a més del llit i del seu parament de coixins, llençols, mantes i vànoves, un espatllar³⁷² i tres esquenes³⁷³ de carn salada. Els mobles d'aquesta habitació, una banqueta i un arquibanc³⁷⁴, contenien una gran quantitat de robes de vestir i d'ús personal.

La casa tenia un porxo, on es guardaven, entre altres, sis torns de filar, set debaneres³⁷⁵, dos coves per rentar llana i una canal³⁷⁶ de pi. Sota el porxo hi havia una darrera estança on tornem a trobar una espècie de magatzem amb una taula plegable, una roda de torn, un sac d'ordi i un d'aglans, trossos de fusta podrits, etc.

Fent la lectura d'aquesta casa, creiem que hi primava més el negoci que no pas l'habitatge. Gairebé totes les estances es dediquen al treball tèxtil, deixant només tres racons per cuinar, menjar i dormir i, encara aquests, estan envaïts per objectes professionals del difunt.

³⁷¹ Segurament devia tractar-se d'una premsa de roba que servia per a pitjar i posar ben llisa la tela. (DCVB)

³⁷² Óssos de l'espatlla. (DCVB)

³⁷³ Tros de cansalada que correspon a l'esquena de l'animal. (DCVB)

³⁷⁴ Banc llarg, amb respatlla o sense, que té una o algunes caixes a les quals el seient serveix de tapadora. (DCVB)

³⁷⁵ Aparell compost d'una mena de gàbia de barretes o canyes, que té forma lleugerament cònica i serveix per a debanar el fil.

³⁷⁶ Conduïte llarguer, amb la concavitat generalment descoberta, que serveix per dur aigua o altre líquid d'una part a l'altra. (DCVB)

PERE DE COROMINES

Inventari dels seus béns

Arxiu Parroquial de Berga, Llibre Notarial 31, foli 142v.

1383, abril, 8

Francisca, filla de Jaume Duran, estava casada amb Pere de Coromines, qui, com el seu sogre també era mercader i també era ja difunt el 1383.

Serà, Francesc Sastre, un paraire i tutor testamentari de Pere Bernat, fill de Pere Coromines, qui mana fer l'inventari dels béns del difunt.

Pere de Coromines tenia, entre moltes altres possessions i béns, dues cases; una es trobava al carrer del Forn³⁷⁷ de Berga, havia estat propietat del perit en lleis Pere Oltzina que l'havia venuda a Pere de Coromines.

La segona era la casa on el difunt habitava. L'inventari no ens diu on es trobava i només sabem que tenia a un costat la casa de dona Margarita, muller del donzell Ramon de Llobet i a l'altra, la del teixidor Pere Piquer.

També sabem que tenia un hort per la part de darrere. La casa era gran i disposava d'un bon nombre d'estances.

A planta baixa hi havia el celler i l'estable. Al celler només hi trobem objectes relacionats amb la seva funció: elaboració i emmagatzematge del vi. Hi ha un follador, tines, recipients per a vi, portadores, dos embuts, etc.

A l'estable, hi trobem un mul i una mula, dos bastos, un jou³⁷⁸, arades, sacs i també un taulell de cardar, una màrfeiga³⁷⁹ plena de palla i mantes de borra. És possible que aquí dormís algun dels servents que devia tenir Pere de Coromines.

La casa tenia una entrada on es trobaven diversos objectes tals com una pastera³⁸⁰ trencada, una caixeta d'aram, lloses de pedra del regueró d'aquesta entrada, una escala gran i una de petita, cabirons³⁸¹ de pi i una biga de fusta gran.

Continuava un corredor, lloc on es guardaven un gran nombre d'armes: pavesos³⁸²,

³⁷⁷ Actualment encara es conserva el nom.

³⁷⁸ Instrument de fusta o de ferro, més o menys corbat, amb el qual dos animals (bous o mules) són junyits pel cap o pel coll a l'arada o al carro. (DCVB)

³⁷⁹ Tela farcida de palla per a servir de matalàs. (DCVB)

³⁸⁰ Recipient de fusta, de fons pla i parets interiors inclinades, dins el qual es pasta la farina per a fer els pans. (DCVB)

³⁸¹ Biga mitjancera o relativament petita, especialment cada una de les que van col·locades de través damunt les jàsseres per sostenir un sostre o teulada. (DCVB)

³⁸² Escut oblong i que solia ser tan llarg que cobria bona part del cos. (DCVB)

escuts, llances i dards. També hi havia al llarg de les parets d'aquest corredor una gran diversitat d'objectes: cistelles, paners, dos torns de filar, un cofret pintat, uns ordidors, pintes de pentinar cànem i lli, una mesura de fusta, etc.

El corredor desembocava a la sala o menjador on només hi havia una taula que l'inventari qualifica de bona. A la sala s'obria una cambra que disposava de diversos mobles: una taula, diverses caixes entre les quals una de noguer i dos matalassos, així com també una portadora, una falç, una corretja vermella i unes balances amb les copes de ferro, entre altres.

La cuina guardava els atuells i objectes necessaris per a l'elaboració dels aliments. La seva diversitat és gran i entre ells destaquem: ratlladors de pa, paelles i peroles d'aram, barrals³⁸³ de vidre, esbromadores de ferro, morters de pedra, olles de coure, calderes, escudelles i ampolles per a guardar vi. S'aparten de la funció culinària altres objectes també ubicats a la cuina com poden ser una ballesta o bé un torn de filar.

La casa disposava de rebost on es guardaven provisions com oli, llard, farina així com també diferents recipients, bóts i bótes, coves de transportar fruites, sacs, etc.

Finalment, trobem dues estances més. La primera era l'habitació on dormia el difunt Pere de Coromines, una cambra ben moblada amb màrfegues, mantes, llençols, cortines, estores, cadires i arquibancs. En aquestes caixes i també en diversos cofres, Pere de Coromines hi guardava una gran quantitat de peces de vestir així com també objectes valuosos, com tasses, vasos i culleres de plata. També es guardaven en la cambra del difunt un bon nombre d'armes com guants de malla, pilotes de plom, esperons³⁸⁴, espases, mandrets³⁸⁵, etc. De la resta d'objectes inventariats en aquesta cambra, en remarcuem alguns de curiosos com un llibre de salms, una flauta gran, un tinter i uns recipients d'estany per a destil·lar o bé per a guardar aigua de roses.

La darrera cambra era un galliner i una habitació de mals endreços. Allà hi trobem, entre altres objectes, deu gallines i un gall, un com de pedra on beuen les gallines, una àmfora de vidre recoberta de cordill, un taulell d'abaixar draps i una banqueta.

Com a resum podem dir que, en aquesta casa, sembla ja haver-hi una separació més clara entre els espais destinats al treball i als destinats a vivenda.

³⁸³ Botella de vidre, d'alguns litres de cabuda, que sol ser folrada de palla, de canyes o verducs per estar més defensada contra els cops. (DCVB).

³⁸⁴ Instrument de metall compost d'una punxa o una rodeta amb algunes punxes, que es porta a la part posterior de la bota de cavalcar i serveix per a ferir el ventre de la cavalcadura i estimular-la a caminar. (DCVB).

JAUME TRULLARS

Inventari dels seus béns

Arxiu Parroquial de Berga, Llibre Notarial 31, foli 219v.

1383, juliol, 17

De Jaume Trullars, en sabem ben poques coses. Només podem afirmar amb seguretat, d'acord amb les notícies que ens en donen els documents, que vivia a Berga, que estava casat amb Elisenda i que el juliol de 1383 era mort.

Serà en aquesta data quan la seva vídua farà fer inventari dels seus béns. De l'estudi d'aquest inventari podem deduir que Jaume Trullars mercadejava amb teixits.

El difunt posseïa nombrosos béns immobles, entre ells quatre cases, de les quals l'inventari només en descriu dues. Almenys tres d'elles eren contigües i la quarta es trobava al carrer dels Menorets.

No sabem on estava situada la casa on habitava Jaume Trullars que, per la seva descripció, podem suposar que era bastant gran.

A la planta baixa, hi havia un celler, on trobem objectes propis de l'elaboració i l'emmagatzematge del vi, com són una tina de roure, una premsa de fusta, dues portadores, i també s'hi troba un taulell d'abaixar draps.

L'entrada, on hi havia una taula i un cabàs, donava entrada a la part de la casa destinada a obrador i a la part habitada per la família de Jaume Trullars.

L'obrador i el magatzem ocupen tres habitacions. Una d'aquestes estances estava destinada a pentinar i filar llana, com podem deduir dels objectes que allotjava: pintes de pentinar, cardes, un torn de filar, un sedàs i dotze lliures de llana en fusades. Al seu costat hi havia una altra estança amb funcions de magatzem on trobem una quantitat important d'estam per filar, pells i madeixes de llana i un barral de vidre trencat. Una altra estança, al costat de l'entrada, també servia de magatzem-obrador. Aquí hi trobem un taulell de cardar, quatre draps blancs crus i més de dos quintars de llana.

Per arribar a les altres estances de la casa s'havien de pujar unes escales. Era en aquest primer pis on habitava la família i on trobem la sala-menjador, la cuina,

³⁸⁵ Espasa d'una mà?. (DCVB).

l'habitació i un corredor.

La sala-menjador era l'estança més moblada amb tres taules, dos arquibancs i dos bancs. Però, a més d'aquests mobles, també hi havia objectes relacionats amb l'armament com són una sella de muntar, uns frens, uns esperons, unes bótes altes de cuir i una fulla d'espasa. Tampoc hi mancaven vestits i robes de casa: una tovallola de seda, estovalles, coixins, una gramalla i dos mantells, així com també algun atuell, com una servidora i una ralladora, a més d'objectes relacionats amb el treball del propietari: unes tisores d'abaixar draps, quatre lliures de llana, un cabdell d'estam, un llibre i diversos documents.

A la cuina, a més d'uns quants mobles com són una taula, una banqueta i dos banquetes, hi trobem un gran nombre d'atuell relacionats tots ells amb l'alimentació: graelles, calderes, morters, una pastera, una caixa per guardar farina, peroles, olles, etc. Entre aquests atuell destaquen quatre tasses i tres culleres de plata.

Només una de les habitacions estava preparada per a dormir. Aquesta cambra comptava amb dos llits de posts amb màrfegues, matalassos, llençols i mantes i dues caixes on es guardaven algunes peces de vestir. La segona habitació servia per a guardar un banc del torn de filar, unes sàrries³⁸⁶, un cabàs amb documents, una vànova prima, un coixí llarg, un cabàs, una cistella, una soga de tirador i diverses pells de xai, objectes tots ells relacionats amb el negoci de l'amo de la casa.

Al corredor superior de la casa s'hi guardaven elements molt diversos, majoritàriament però, hi trobem peces de vestir o de roba de casa, com són: pells de xai, un cobrellit de pell, una manta de llana, un parell de llençols o un coixí llarg.

Ens trobem, doncs, davant una casa amb diversos pisos. La planta baixa i part del primer pis estan destinats a la professió del propietari, el negoci dels teixits. La vida privada de la família es desenvolupava només en tres espais: la cuina, la sala-menjador i un dormitori. Pels objectes relacionats a l'inventari podem concloure que no era una casa amb un parament massa abundant ni massa luxós.

Al costat d'aquesta casa, Jaume Trullars en posseïa una altra, sembla que de dimensions més reduïdes. L'inventari només fa referència a dos obradors, una sala-menjador i un dormitori. Als obradors, hi trobem, entre altres, més de deu quintars de llana, una quantitat de forment, una caixa, un follador, un cercle de tina i una biga

³⁸⁶ Recipient d'espart o de palma, d'un metre a vuit pams de llargària, que forma bossa a cadascun dels dos extrems, i serveix, posat de través damunt d'una bístia, per a transportar les coses més diverses, com fruita, verdures, aviram, terra, herba, fems, etc. (DCVB).

llarga.

A la sala hi havia, a més d'uns pocs mobles (una taula, un banc i una caixa), una important quantitat d'armes: quatre llances, uns llancers³⁸⁷, dos escuts, una cuirassa, unes cuixeres³⁸⁸ i unes gamberes³⁸⁹, entre altres.

Al dormitori només hi havia una colga i una caixa de fusta.

Amb el poc mobiliari i la manca de cuina, hem de pensar que aquesta casa no era habitada sinó que el seu propietari, Jaume Trullars, només utilitzava la part de l'obrador com a ampliació dels altres obradors i magatzems que tenia a la casa del costat, que era, com ja hem vist, on ell tenia la seva residència.

FRANCESC TORRENT

Inventari dels seus béns

Arxiu Parroquial de Berga, Llibre Notarial 31, foli 247r.

1383, agost, 28

El sastre Francesc Torrent, que figura mort l'agost de 1383, tenia dues cases a Berga. Serà en ocasió de la seva defunció que Blanca, la seva vídua i tutora de l'hereu, farà inventari dels seus béns.

La casa on feia estada Francesc Torrent i la seva família es trobava al carrer del Call Nou³⁹⁰ i tenia una sortida i un hort per la part del darrera. La casa disposava de celler, cuina i quatre habitacions. L'inventari no esmenta cap sala-menjador.

Al celler de la casa, hi trobem tres recipients per a guardar vi, una tina, un follador, una portadora i una taula. Sembla que, al costat del celler, hi havia una de les habitacions, que apareix citada a l'inventari com a "*domo inferiori*"; no devia ser utilitzada com a dormitori ja que l'inventari no menciona que hi hagués ni llits ni colgues sinó que sembla que s'utilitzava per a guardar-hi armes, com són escuts, llances, llancers, dues ballestes, un croc³⁹¹, un carcaix³⁹² amb 13 fletxes, quatre

³⁸⁷ Moble destinat a guardar-hi les llances. (DCVB).

³⁸⁸ Peça de l'armadura que cobria i protegia la cuixa. (DCVB).

³⁸⁹ Peça d'indumentària, i especialment de l'armadura del guerrer, destinada a cobrir i defensar la cama. (DCVB).

³⁹⁰ Carrer encara existent. Oficialment rep el nom de carrer Balmes encara que popularment la gent l'anomena Camp Nou, sens dubte una deformació del seu nom antic Call Nou.

³⁹¹ Peça corba que servia per a atreure la corda de la ballesta fins a muntar-la en la nou en parar l'arma. (DCVB).

³⁹² Estoig per a tenir sagetes. (DCVB).

matrassos³⁹³ i una ballesta matrassera³⁹⁴.

Al pis superior de la casa, hi havia la cuina, ben proveïda de mobles i d'atuell. Aquí hi trobem dues taules, un escó, dos bancs i diverses caixetes, així com escudellers³⁹⁵, una escudella de terra, un forrellat³⁹⁶ de ferro, una pastera, diverses cistelles, olles, setrills, morters, vasos i també roba de casa com sis llençolets per infant, estovalles, tovallons i una cortina d'estam. També hi guardaven set forcs d'alls.

Al costat de la cuina, hi havia un dels dormitoris, que disposava d'una colga, un capçal i una caixeta trencada i on també hi havia dos torns de filar, unes cardes, una resora de pastera i dos recipients de vidre.

Dues habitacions més estaven preparades per servir de dormitoris. La principal, on segurament dormia el difunt, disposava d'un llit de posts, matalassos, capçals³⁹⁷ i mantes a més d'un arribanc i un banc. També era el lloc on es guardava una certa quantitat de farina, un porcell, quatre gallines i un gall, a més de les robes del difunt i de dues espases.

La segona sembla més petita i només hi ha un arribanc i una colga amb matalàs, capçal, llençols i manta de llana.

La idea que ens dóna l'inventari és que es tracta d'una casa no massa gran i que una sola estança, la cuina, aglutinava la vida familiar. La família devia ser relativament àmplia ja que hi ha molts espais destinats a dormitori.

El sastre Francesc Torrent exercia el seu ofici en una altra casa de la seva propietat, casa que es trobava a la plaça de Berga³⁹⁸ i que havia estat la del mercader de draps, ja difunt, Pere de Cascalls.

D'aquesta segona casa el sastre només utilitzava la botiga-obrador, anomenada en l'inventari la "*tabula*", on tenia una taula que devia servir de taulell i uns armaris, on guardava una gran quantitat de peces de roba d'una gran diversitat de qualitats i colors, robes que utilitzava en la confecció de vestits. En aquest armari, hi trobem, entre altres, drap de saial de color d'aigua, drap de pel de camell i un bon nombre de

³⁹³ Arma consistent en una barra llarga acabada amb una cabota cilíndrica o quadrangular, que es llançava amb ballesta. (DCVB).

³⁹⁴ Ballesta apropiada per a disparar matrassos. (DCVB).

³⁹⁵ Post o pedris col·locat a certa altura i adossat a la paret de la cuina, per a tenir-hi escudelles, plats, olles i altres atuell. (DCVB).

³⁹⁶ Barrreta de ferro que va subjectada a una porta o finestra per dues argolles i que, fent-se lliscar mitjançant un agafador que hi va adherit, es fica per un dels seus extrems en una argolla o forat que hi ha en el bastiment o a l'altra fulla. (DCVB).

³⁹⁷ Coixí de llit. (DCVB).

³⁹⁸ Actualment anomenada Plaça de Sant Pere. Popularment se la continua coneixent com la Plaça.

draps de color tenat, blau fosc i ataronjat. Per tallar aquestes peces de roba i poder-ne fer vestits, hi havia a l'obrador una taula ampla. Curiosament no figuren a l'inventari les eines de treball del sastre.

ANÒNIM

Inventari dels seus béns

Arxiu Parroquial de Berga, Llibre Notarial 31, foli 336r.

1383, novembre, 20

Un personatge del que només sabem que era mort el novembre de 1383, tenia una casa al carrer del Corral de Berga.

De l'inventari dels seus béns, que és incomplet, podem saber que la casa tenia un celler, un obrador, una entrada i una sala-menjador.

A l'obrador, hi havia com a coses remarcables dos torns, un de filar i un de canelar, una caixeta i una corda de tirador.

L'entrada guardava principalment elements de construcció com són pedres, una llosa d'aiguadera i teules. Però també hi havia una barra de tirador, una aixada i un taulell sense peus.

Al celler, s'hi trobaven diversos recipients de vi, alguns elements constructius (com tres cabirons de salze) i una quantitat de llenya, en concret de sarments.

Segons l'inventari, la sala-menjador de la casa era un veritable magatzem on es trobaven mobles, eines, armes, atuells de cuina i els més diversos objectes tals com llibres, tinters, pasteres, llits, robes, bótes de vi, etc...

ROMIA

Inventari dels seus béns

Arxiu Parroquial de Berga, Llibre Notarial 27, foli 7v.

1421, maig, 26

El 26 de maig de 1421, els marmessors del testament de Romia, filla de Bernat de Soler, del mas Soler de Lloberes (Gaià. Bages) fan l'inventari dels béns de la difunta.

Romia tenia una casa nova al carrer Pinsania³⁹⁹ que limitava amb les cases de Bernat Guitart, Bartomeu Vila i amb el carrer.

La casa era petita; només tenia menjador, cuina, cambra i una estança al costat de la cuina. Sembla que era d'una sola planta.

Al menjador, un arribanc i una caixa guardaven les robes de casa (vànoves, llençols, estovalles, tovallons, etc.), els vestits (mantells, fopes, gonelles, gramalles, etc.) i alguna joia i peça valuosa (un anell d'argent, un segell i un pot de llautó). També hi havia en aquesta sala un torn, unes cardes, un sac amb tres aimines d'ordi, sacs, coves, etc. Per a il·luminar-se hi havia un gresol⁴⁰⁰.

La cuina guardava objectes i atuells propis per a la preparació dels aliments: olles, paelles, tallants, morters, tasses d'aram, lleves⁴⁰¹, etc. Al costat de la cuina hi havia una espècie d'annex que servia per a guardar-hi, entre altres coses, un bugader, dos barrals de vidre, una carabassa d'oli, una trunyella⁴⁰² d'esparg, dues culleres de llautó i sis talladors⁴⁰³ de fusta.

La cambra era el lloc on dormia la difunta i només disposava d'una colga amb una flassada grollera, una vànova, un coixí llarg i mantes. També es guardaven en aquesta cambra unes balances amb les copes de ferro.

Ens trobem, doncs, davant una casa de reduïdes dimensions, d'una sola planta, una casa que servia per albergar una o dues persones. De la distribució de la casa és remarcable l'estança annexa a la cuina que servia com de rebost.

ARNAU SALA

Inventari dels seus béns

Arxiu Parroquial de Berga, Llibre Notarial 27, foli 46v

1421, novembre, 3

Arnau Sala, pagès, va morir a Berga cap a finals de l'any 1421. A l'inventari dels seus béns, ordenat per la vídua, Sibil·la, i per l'hereu del difunt, l'apotecari berguedà

³⁹⁹ Carrer encara existent.

⁴⁰⁰ Recipient de terra refractària, de metall, etc. dins el qual es posa oli i un ble per a fer llum. (DCVB).

⁴⁰¹ Ganxos units per la part superior amb un arc o barreta de ferro, que serveixen per a posar i llevar l'olla del foc, penjant-los o despenjant-los dels clamàstecs. (DCVB).

⁴⁰² Conjunt de fils, fibres, crins o altres peces llargueres, entreteixides a manera d'una trena de cabells. (DCVB).

Esteve de Puig, destaquen, en primer lloc, dues cases. Aquestes cases, que són contigües, es troben prop del forn sobirà, o sigui, als voltants de l'actual plaça del Forn.

La primera de les cases, on vivia el difunt, constava d'un celler, un estable, una cuina, una habitació i un porxo. No consta que hi hagués sala-menjador, per tant, aquesta funció es devia fer a la cuina.

Al celler, s'hi trobaven bàsicament diferents objectes relacionats amb la producció i l'emmagatzematge del vi (tines, bótes, vaixells, embuts), encara que també s'hi guardaven diverses quantitats de gra, en concret d'ordi.

Al costat del celler, hi havia l'estable amb un parell de muls i diferents complements d'aquests, com són unes sàrries, un jou, uns àrguens⁴⁰⁴ i unes pedreres, o sigui, un aparell que lligat al bast serveix per a arrossegar pedres. També hi havia un follador i diverses eines: una pala de fusta, dues aixades, dos càvecs⁴⁰⁵, una destrat i una falç. Tots aquests elements eren els que utilitzava el difunt en la seva feina de pagès.

La cuina estava ben assortida d'objectes relacionats amb la preparació d'aliments i també per a servir-los i consumir-los. Hi havia una llar amb un banc al costat, una taula i un altre banc, així com també setrills, morters, un escudeller amb tres escudelles, una olla, una cassola, una paella, etc.

Però, a més d'aquests mobles, objectes i atuells, també hi havia a la cuina, per una banda, un torn de filar i unes cardes, i, per l'altra, diferents eines de pagès, com són un talaromegueres⁴⁰⁶, tres podadores, un porgador⁴⁰⁷ i una corbella⁴⁰⁸.

La cambra on dormia el difunt disposava d'una colga amb dues mantes i dos llençols, una taula i un banc. Aquí es guardaven també molts altres objectes que podem classificar en armes (un dard, una escarcella⁴⁰⁹, dues espases, una llança, un escut i un croc), eines (una serra, una triba⁴¹⁰, una destrat, una aixxa⁴¹¹ i un aixol⁴¹², dues

⁴⁰³ Plat on se tallava i en què se servia la carn, el peix o altre viandes sòlides (DCVB).

⁴⁰⁴ Ormeig compost de quatre barres llargues unides per dues o tres barres travesseres més curtes que aquelles, i amb cordes penjades i entrecruades, que es posa damunt del bast d'una bèstia per tragar garbes, herba, palla o altres coses de poc pes. (DCVB).

⁴⁰⁵ Espècie d'aixada que té la fulla ampla de la part posterior i estreta de la part anterior, de manera que resulta de forma trapezial o triangular, i serveix per a cavar. (DCVB).

⁴⁰⁶ Creiem que ha de tractar-se d'una eina que servia per a tallar esbarzers, per a desbrossar. (DCVB).

⁴⁰⁷ Garbell de malla estreta utilitzada per a netejar cereals. (DCVB).

⁴⁰⁸ Eina de fusta corbada, per a segar herba. (DCVB).

⁴⁰⁹ Peça d'armadura que cobria de la cintura fins a la cuixa. (DCVB).

⁴¹⁰ Barrina grossa. (DCVB).

escarpes, un aixartell⁴¹³, dues tenalles, dues trebinelles⁴¹⁴, un axadó⁴¹⁵, etc), aparells per a l'apicultura (un escatador de ruscs⁴¹⁶ i un parador d'arbres⁴¹⁷) i altres més diversos (una carabassa oliera, tres olles de mel, panys i forrellats, peces de vestir, etc.).

Al porxo de la casa, Arnau Sala hi guardava llana filada, un forc d'all, una corriola, un corbell⁴¹⁸, tres garbes de vímets, quatre biguetes de fusta i un capitell.

De la segona casa, només podem dir que tenia un porxo, on hi havia una caixa amb forment, un canalobre, un gresol, un cabàs, una ballesta i una caixa buida i que, dintre la casa, Arnau Sala hi emmagatzemava diverses quantitats d'oli, mill, pèsols, guixes i dues caixes amb documents.

FRANCISCA

Inventari dels seus béns

Arxiu Parroquial de Berga, Llibre Notarial 27, foli 86v.

1422, març, 21

Francisca, vídua del tintorer Bernat Bestorra, va fer testament per raó de malaltia el dia 10 de març de 1422. Pocs dies després, el notari Joan dels Arnaus presideix l'inventari dels béns de la testadora.

Francisca vivia en una casa situada al carrer del Pujol⁴¹⁹ de Berga, casa que hem de suposar de reduïdes dimensions ja que, segons dit inventari, només disposava d'entrada, celler, cuina i una cambra.

Al celler, Francisca hi tenia eines (una destal i una aixada), teules (cinquanta teules noves) i recipients de vi, alguns d'ells plens (una tina, dues bótes i tres pipes de

⁴¹¹ Eina formada per una fulla de ferro i un mànec de fusta que serveix per a desgruixar o tallar la fusta. (DCVB).

⁴¹² Aixeta petita. (DCVB).

⁴¹³ Eina que consisteix en una fulla de ferro llarga que a un cap té tall i a l'altra tall curt o forcat. (DCVB).

⁴¹⁴ Barrina de fuster. (DCVB).

⁴¹⁵ Varietat d'aixada. (DCVB).

⁴¹⁶ Eina utilitzada per treure la mel dels ruscs d'abelles. (DCVB).

⁴¹⁷ Arna o rusc que es col·loca buida en un arbre perquè els eixams novells s'hi posin. (DCVB).

⁴¹⁸ Un ganxo. (DCVB).

⁴¹⁹ Pot tractar-se del carrer del Pujol de Dalt o del carrer del Pujol de Baix. En el primer cas, correspondria a l'actual carrer Verdguer i, en el segon, al carrer Alpens. Ambdós carrers són

terra⁴²⁰).

L'entrada donava pas a la vivenda i devia ser relativament espaiosa ja que Francisca hi podia guardar moltes coses, entre elles, dues arques, un follador, una bóta petita, unes portadores, un torn de filar, un banc, una escala, alguns sacs amb forment, unes cardes i una gerra amb oli.

La primera estança inventariada és la cambra on dormia la testadora, cambra on hi havia un llit de posts i una colga a més de llençols, mantes, coixins, etc. També hi havia una pastera, diversos greals i escudelles i un vas d'argent, a més de roba de casa (estovalles i tovallons), armes (una espasa) i 28 lliures d'estam filat.

La cuina disposava d'una taula, un banc i d'una relativa varietat d'atuell i objectes per a cuinar (olles de coure, paelles, peroles, llosses, una tassa de plata, etc.).

Hem de suposar que aquesta casa de Francisca era petita i que la cuina era el lloc central de la casa on es desenvolupava la major part de la vida de la seva propietària.

ISABEL D'AGUILAR

Inventari dels seus béns

Arxiu Parroquial de Berga, Llibre Notarial 27, foli 141r.

1422, octubre, 16

Era monja al monestir de Santa Maria de Montbenet de Berga, on, l'any 1422, tenia els càrrecs de sagristana i cantora. Ocupava una cel·la obrada amb els seus propis béns i situada entre les de l'abadessa i la priora del monestir. En aquesta cel·la Isabel d'Aguilar hi tenia una colga amb matalàs i coixí, vànoves, mantes i llençols. També hi tenia un cofre, un arquibanc, una caldera, una perola, una esbromadora, una bota i tres tasses.

paral·lels i molt propers. Popularment, encara avui, el carrer Verdaguer es coneix com a carrer del Pujol.

⁴²⁰ Bóta, relativament petita. (DCVB).

MARGARIDA D'AVIÀ

Inventari dels seus béns

Arxiu Parroquial de Berga, Llibre Notarial 27, foli 131v.

1422, octubre, 16

Margarida d'Avià era monja al monestir de Santa Maria de Montbenet de Berga. L'any 1422 era abadessa de dit monestir. Per la molta ajuda rebuda d'Isabel d'Aguilar, sagristana i cantora del monestir, Margarida li atorga un nombre important de béns. Destaquen entre ells tres cases que la mateixa Margarida havia fet construir. Aquestes cases constaven de rebedor, cuina i cambra. També li fa donació de d'altres béns, entre ells: dos matalassos, dues vànoves, dues mantes, tres parells de llençols, una taula i un banc, tres caixes i diferents atuells de cuina, a més d'un breviari i un salteri.

MARGARIDA

Inventari dels seus béns

Arxiu Parroquial de Berga, Llibre Notarial 251, foli 14r.

1433, setembre, 30

Margarida, vídua d'Antoni de Torrentfernòs, morí a Berga el mes de setembre de 1433. Pocs dies després, el seu hereu Guillem Erola, fa recompte dels béns de la difunta, inventariant, en primer lloc, una casa situada al carrer del Forn Sobirà⁴²¹ i que limita amb el pati de la capella de la Trinitat, el carrer públic i la casa del difunt Bernat Serra.

La casa de Margarida tenia entrada, menjador, cuina i dues habitacions. Hem de suposar que era una casa d'una sola planta ja que no es menciona cap escala ni cap element que ens porti a pensar en un segon pis.

A l'entrada, Margarida hi guardava, entre altres coses, un follador, una bóta, una taula, diverses caixes, un cove i un cabàs, unes cardes i un taulell de pastar.

El menjador disposava de dues taules i una banca⁴²² i s'il·luminava amb un gresol. També hi havia en aquesta estança diversos atuells com són escudelles i un greal de

⁴²¹ Prop l'actual plaça del Forn.

⁴²² Seient sense respall. (DCVB).

terra, talladors i gavadals⁴²³ de fusta i un tasser⁴²⁴ amb tasses de vidre, així com dues caixes amb algunes estovalles i tovallons. També hi havia, al menjador, dos torns de filar, un amb pua i l'altre sense, i una pollera⁴²⁵.

Al costat del menjador hi havia una habitació on només es va trobar un arquibanc. La cuina era molt austera. Tenia un armari a la paret, on es va trobar mig sagí⁴²⁶ de porc i una capçana per a olles⁴²⁷, un escó, una banca, una mena d'arquibanc i un seient de tres peus. També s'hi va trobar un orinal amb el seu estoig, un tallador de fusta, una tassetta d'aram i una caixa on ponien les gallines.

L'habitació on dormia la difunta tenia una colga amb palla, coixins llargs i mantes. També hi havia diversos mobles com són una taula, dos bancs, tres arquibancs, un cofre petit i algunes caixes. En aquesta cambra, Margarida hi guardava molts atuells i objectes de cuina i serviment com són peroles i tasses d'aram, un morter de pedra, una paella, un pitxer⁴²⁸ de terra, dues ampolletes de vidre, dos ganivets, una pastera amb els seus complements (granera⁴²⁹, escaleta⁴³⁰ i asperla?), una caixa amb dos setrills d'oli i dos sedassos.

En alguns dels arquibancs i caixes ara mencionades, Margarida hi tenia peces de roba, vestits i objectes de cert valor, com són una cota, dues gonelles, una alna de drap de canamiç i un mirall de llautó.

Res més a inventariar en aquesta casa amb mobiliari, atuells i objectes més aviat escassos i pobres.

JOAN NOGUER

Inventari dels seus béns

Arxiu Parroquial de Berga, Llibre Notarial 251, foli 25v.

1435, desembre, 18

⁴²³ Recipient de fusta de forma quadrangular. (DCVB).

⁴²⁴ Prestatge o armari destinat a tenir-hi tasses i gots. (DCVB).

⁴²⁵ Gàbia gran, de forma semiesfèrica, a manera d'un cove desfonat per a guardar-hi pollets. (DCVB).

⁴²⁶ Greix d'un animal. (DCVB).

⁴²⁷ Rodell que serveix de coixi per a posar-hi les olles tant perquè estiguin més ben assentades com perquè no cremin la taula. (DCVB).

⁴²⁸ Recipient, relativament fondo, amb nansa a un costat i broc a l'altre, que serveix per a tenir i abocar igua. (DCVB).

⁴²⁹ Escombreta. (DCVB).

⁴³⁰ Cernedor, bastiment damunt el qual es fa anar i venir el sedàs per a passar la farina. (DCVB).

Ben poques coses sabem de Joan Noguier, de fet només que va morir a Tortosa, l'any 1435, sense fer testament. Degué ser per qüestions successòries que es procedí a inventariar els seus béns, el més important dels quals era una casa, situada al carrer de les Canals⁴³¹ de Berga a tocar d'una altra casa anomenada d'en Coromines; tal i com ho expressa el document, aquesta darrera devia ser molt coneguda ja que la dóna com un punt de referència clau per a localitzar la casa inventariada.

La casa de Joan Noguier limitava, per un costat, amb la de Ramon d'Arles, per un altre amb un passadís que la separava de la casa de Francesc Clot, per un altre amb el carrer i per darrera amb el carrer del Call de Foix⁴³².

Segons l'inventari la casa només tenia celler, entrada i cuina. Creiem que això no és del tot cert ja que el mateix inventari ens diu que Joan Noguier ja no vivia en aquesta casa, sinó que havia traslladat el seu domicili a casa de n'Arnau de Cercs. Per tant, pensem que l'inventari no recull totes les estances de la casa sinó només aquelles en les quals el difunt guardava alguna cosa i que són només tres. D'aquestes, el lloc on es guardaven més coses era, sens dubte, el celler. Aquí hi havia un bon nombre de recipients per a fabricar i emmagatzemar vi com són un follador, una tina, una tona⁴³³ i cinc bótes, una d'elles de petites dimensions. També servia de magatzem d'eines (tres aixades, un podall, una escala de 10 graons), armes (una llança), elements de construcció (100 teules, 2 portes, 19 cabirons, una biga) i de palla (10 quintars).

A la cuina, Joan Noguier hi tenia una taula, dues caixes, un ampoller⁴³⁴ i un escudeller. També hi guardava 20 teules, un cove, una panera, una gerra i una carabassa per a tenir oli.

A l'entrada, el difunt hi guardava un arribanc, un fragment de llança, una riscla de torn trencada, una trebinella i una caixa que contenia una esquella de mul.

Joan Noguier havia traslladat a la seva nova residència, la casa de n'Arnau de Cercs, la major part de les seves pertinences, segons consta en el document estudiat.

⁴³¹ Actual carrer Buxadé.

⁴³² Creiem que ha de tractar-se de l'actual carrer de l'Harmonia.

⁴³³ Bóta gran per a tenir vi. (DCVB).

⁴³⁴ Armari o prestatge per a tenir ampolles. (DCVB).

BERNAT DE GRANER i ELIONOR DE CASCALLS

Capítols matrimonials

Arxiu Parroquial de Berga, Llibre Notarial 35, foli 7v.

1437, febrer, 22

El febrer de 1437 Bernat de Graner i Elionor de Cascalls fan capítols matrimonials i hi figura un inventari (incomplet) dels seus béns.

Els contraents posseïen una casa al carrer del Corral Sobirà de Berga⁴³⁵ amb un hort per la part del darrera. La casa limita per la part del davant amb el carrer i els costats amb les cases de Guillem de Peguera i d'en Mir, respectivament. L'hort limita amb el camí que va a les Tineries.

La casa tenia diverses estances que només coneixem parcialment ja que, com hem dit més amunt, l'inventari és incomplet. Tenia una entrada, dos obradors, un celler, un estable i una sala. Falten en l'inventari la cuina i les cambres.

A l'entrada hi havia uns armaris grans, una pastera, una caixa per guardar blat i un banc. L'entrada donava accés als dos obradors. La funció del primer d'aquests era pentinar llana i es anomenat en l'inventari com "*l'obrador de pintenar*". Aquí hi havia un perol de tenyir, una saca per llana, un quintar i mig de llana blanca i unes balances de pesar llana amb els almuds de ferro i les copes de palla.

En el segon obrador, anomenat "*l'obrador del blat*", s'hi guardava algun sac de blat però majoritàriament hi predominaven els objectes referents a la llana: cinc parells de pintes de dona de pentinar llana, sis saques de guardar llana, un aspi de llana⁴³⁶. També hi havia diverses mesures, com són uns almuds, una mitja cortera i una eimina.

Al costat dels obradors, hi havia el celler on només s'hi trobaven objectes relatius a la producció de vi i al seu emmagatzematge, com són: un follador, tines, bótes i portadores.

A l'estable, hi havia, entre altres objectes de poca importància, un suport per a selles i uns àrguens.

La sala disposava d'una taula, dos bancs, una cadira i un arquibanc on es guardaven

⁴³⁵ Actual carrer del Balç.

⁴³⁶ Bastó de dos a tres pams de llargària, travessat prop dels dos caps per sengles bastonets en direcció contrària l'un de l'altre, als quals s'agafa la fusada de fil per a ser reduïda a rams o troques (DCVB).

diferents peces de roba. No sabem res més de la resta d'estances que, sens dubte, tenia la casa.

JOAN ORRIOLS

Inventari dels seus béns

Arxiu Parroquial de Berga, Llibre Notarial 251, foli 35r.

1438, juny, 6

Joan Orriols era un personatge important a Berga ja que exercia, en feu, l'escrivania reial i era perit en lleis. S'havia casat i havia enviduat dues vegades i d'ambdues mullers havia tingut descendència. El seu nivell de vida era alt i la seva riquesa li permetia tenir una esclava, la tàrtara Caterina.

El dia 1 de juny de 1438 trobant-se vell i malalt fa testament. Consta ja mort el dia 5 de juny quan els seus fills i hereus, els mercaders Joan i Pere, fan l'inventari dels seus béns.

El difunt vivia en una casa al carrer Major de Berga propietat dels seus dos fills. La casa havia estat propietat de Francesc Garreta que l'havia llegada al seu nebot Pere Garreta, avi matern de Joan i Pere Orriols.

La casa era relativament gran i tenia diferents estances. Disposava de celler, entrada, menjador, cuina, i dues cambres, una per al difunt i l'altra per a la seva esclava.

A l'entrada, només s'hi va trobar una biga, una caixa i una mesura de fusta, en concret una eimina.

El celler era el lloc on s'elaborava i es guardava el vi. Aquí, hi havia un follador i recipients de vi de diverses capacitats (tines i bótes)

Al menjador és on, a més d'uns pocs mobles (dues taules, dos bancs, una cadira, una tauleta petita i uns ampollers) i d'unes quantes peces de vestir (clotxes, cotes, caperons, jupons, etc.) hi havia un armari amb molts documents i llibres.

La cuina estava ben proveïda d'utensilis per a cuinar i servir els aliments. Disposava, entre altres, de paelles, graelles, olles, calderes, morters, una llossa, un tallador gran i un ast. També hi havia a la cuina una taula i dos bancs escons.

La cambra on dormia el difunt disposava d'una colga de palla, un matalàs, un coixí llarg, mantes, llençols, vànova i diversos coixins, dos d'ells de seda i "*obrats de la antigor*". Per a la cura personal, la cambra disposava d'un bací de llautó i d'uns

tovallons de ratlles blaves. S'il·luminava amb un gran canelobre de ferro.

L'esclava tenia la seva pròpia cambra on només es va trobar una colga de palla, un matalàs esquinçat, una manta, un cobertor de llit i dos coixins llargs.

MIQUEL OLLER

Inventari dels seus béns

Arxiu Parroquial de Berga, Llibre Notarial 251, foli 27r.

1439, gener, 3

Miquel Oller era tintorer. Estava casat amb Caterina i no tenien fills. A principis de 1439, trobant-se malalt, fa testament i morí pocs dies després. La seva vídua féu inventari dels seus béns.

Miquel Oller tenia diverses cases. Ell vivia en una del carrer Menorets⁴³⁷ de Berga que limitava, d'una banda amb la del teixidor Joan Torrades, per una altra amb la de Joan de Santlleir i per les altres dues amb el carrer. La casa era molt gran i tenia moltes estances distribuïdes en diferents pisos. Disposava d'entrada, obrador, celler, escala, eixida, menjador, cuina i dues cambres.

L'entrada era el lloc on el difunt guardava diferents armes: un escut, un croc per parar ballestes, una ballesta de fusta i un dall⁴³⁸. Per l'entrada s'accedia al celler i a l'obrador. Al celler, s'hi trobaven objectes relacionats amb l'elaboració i l'emmagatzematge del vi com són portadores, folladors, vaixells, barrals, embuts i pitxells. També hi havia alguna eina (arpes de ferro, destrals, pala de ferro, tisores de podar, cànecs, aixades i aixertells) i dues llances i dos dards.

Al costat del celler, hi havia l'obrador on Miquel Oller guardava, entre altres, una càrrega de llana, diverses saques, una cassola de tenyir, una sella i una brida de rossi i una caixa amb tres sestres de forment.

Pujant l'escala es trobava una pastera i els seus complements, un taulell de pastar, dos sedassos, una caixa per a guardar farina, un drap de forn i un cabàs gran.

Al corredor, penjats a la paret, hi havia eines (falçs, serres, coltells), armes (dues

⁴³⁷ Encara existent en l'actualitat.

⁴³⁸ Arma blanca consistent en una fulla amb tall corbada en angle recte i posada al cap d'un mànec llarg. (DCVB).

espases de mà, una espasa, dues matrasseres, una cervellera⁴³⁹, etc.), dues mantes i un tros de saca.

Al final del corredor hi havia l'eixida amb tres gallines i un poll. Al costat de l'escala hi havia una cambra amb una colga, mantes i coixins llargs. El llit estava embolcallat amb un cobertor estampat amb roses i treballat amb diversos colors. A més de la colga per a dormir, a la cambra també es guardaven saques, cabassos, corbelles de veremar⁴⁴⁰, esarpes, martells, matrassos, etc.

La cambra major de la casa disposava de diversos jaços, un d'ells anomenat "*lit mayor*". Aquests jaços tenien tota classe de complements: llençols, mantes, matalassos, coixins, etc. Al seu costat hi havia un bon nombre d'arquibancs, cofres i caixes on es guardaven un conjunt important de peces de vestir, roba de casa, alguna arma i objectes de luxe. Juntament amb tots aquests objectes, robes i armes, la cambra major també guardava una quantitat de cansalada, algun llibre, un estoig amb unes ulleres i tres ampolletes petites d'aiguardent. Il·luminava l'estança un canelobre de paret.

El menjador estava presidit per una taula i un banc i, al seu voltant, un nombre important d'objectes d'una gran diversitat: caixes, cabassos, cofres, un torn de filar, cistelles, un llibre de pergami, etc.

Al costat del menjador es trobava la cuina, ben assortida d'atuell i objectes per a preparar aliments: llosses, paelles, cassoles, peroles, calderes, morters, plats, tasses, olles, etc. També hi havia alguns mobles, com són una taula i un banc. Per il·luminar l'estança es disposava de dos canelobres petits.

A més d'aquesta casa, Miquel Oller, tenia dues cases més; una prop del monestir de les monges i l'altra al carrer del Corral Jussà⁴⁴¹, aquesta amb un hort.

PERE DE MIQUELS

Inventari dels seus béns

Arxiu Parroquial de Berga, Llibre Notarial 251, foli 37r.

1441, abril, 4

⁴³⁹ Capell de ferro que cobria el crani. (DCVB).

⁴⁴⁰ Falçot per a trencar raims. (DCVB).

⁴⁴¹ Actual carrer de Mossen Huch.

Pere de Miquels era un mercader berguedà que va viure en aquesta vila durant la primera meitat del segle XV. Trobant-se malalt fa testament el dia 11 de març de 1441 i nomena hereva universal la seva néta Beatriu, filla del seu fill Bernat de Miquels ja difunt. Consta ja mort el 4 d'abril del mateix any, quan es fa inventari dels seus béns.

La primera de les possessions inventariades és una casa al carrer Pinsania de Berga, casa que tenia un hort i un colomer per la part del darrera. La casa era gran i tenia nombroses estances. Formaven la casa una entrada, un celler, l'escala, la cuina, la sala o menjador, dues habitacions, el porxo i el pati de l'hort.

S'accedia a la casa per l'entrada, on es trobaven dos bancs, quatre caixes, una escala, una tina i un follador.

Al celler hi havia diversos objectes tots ells relacionats amb la producció i l'emmagatzematge del vi i de l'oli: tines, bótes, pipes⁴⁴² portadores, premsa, piques de pedra, etc.

Una escala donava accés al primer pis i, als graons i a les parets d'aquesta escala, hi havia armes (llancers), eines (eixertells, aixades), recipients (un cabàs, dues cistelles), una pastera amb els seus complements (una caixa per la farina, un sedàs, una escaleta) i un torn de filar.

La casa tenia un hort i en el pati d'aquest hort hi havia una taula i un cove.

La cuina estava moblada amb una taula i un banc, i disposava de tota mena d'objectes per a la preparació, el serviment i el consum d'aliments: cassoles, morters, cetrès, saler, asts, olles, greals, talladors, escudelles, etc.

Al costat de la cuina hi havia la sala o menjador presidida per una taula i dos bancs. També hi havia diversos cofres i caixes que contenien robes de casa (tovalles, tovallons, cubertes de coixí, etc.). També hi havia un torn de filar, unes balances i diverses armes (una cervellera, un escut i una ballesta). L'estança s'il·luminava amb dos canelobres de ferro.

De la sala es passava a una primera cambra on hi havia dues colgues amb palla i amb els seus complements: matalàs, coixí travesser, mantes, etc. Aquesta cambra disposava d'unes cortines blaves. Diversos arribancs guardaven algunes peces de roba.

⁴⁴² Bóta de fusta amb cercles de ferro, més petita que la bóta ordinària. (DCVB).

La segona cambra disposava només d'una colga de palla i dels seus complements (matalàs, mantes, llençols, etc.). També tenia una cortina de llit, blava com la de la primera cambra. També hi havia en aquesta estança un embut, una caixa de noguer, una gerra d'oli i una ballesta.

El porxo de la casa guardava uns ordidors, uns cavallers⁴⁴³ i el seu arreu, una tassa i una cullera d'argent, dues vànoves de llit i dos bancals⁴⁴⁴.

JOFRE CARDONA

Inventari dels seus béns

Arxiu Parroquial de Berga, Llibre Notarial 251, foli 47r.

1441, setembre, 18

Jofre Cardona era un ric mercader que vivia a la vila de Berga. Estava casat amb Elionor, filla de l'honorable Joan d'Aguilar, habitant de Cardona.

Pels volts de 1441 va haver-hi a la vila de Berga unes importants mortalitats. Jofre Cardona i la seva muller varen caure malalts. Elionor, per consell del seu pare i d'alguns amics, va traslladar-se a Cardona per tal de refer-se de la malaltia mentre que Jofre va continuar a Berga on va morir. El setembre de 1441 el pare d'Elionor, ja vídua de Jofre Cardona, en nom d'aquesta, manà fer inventari dels béns del difunt per tal de preservar els seus drets successoris.

Els béns de Jofre Cardona eren molts i estaven dispersos per diverses cases ja que, quan estava malalt, varen traslladar-los per ser guardats a casa de diferents amics i col·laboradors.

Jofre Cardona posseïa una casa al carrer del Corral de Berga, casa que constava d'estable, menjador, cuina, celler, llenyera i tres habitacions.

A l'estable, només hi havia algun arreu de les cavalleries (un fre vell de mul), recipients (una caixa per a tenir civada i un cabàs), eines (una aixada i un garbell), alguns trossos de cabirons i un espigó per tancar la porta de l'estable.

Al menjador, només hi havia un banc, un cabàs petit amb una mica de sal, un espigó i una estora a la paret. Creiem que aquest darrer element és una mostra del luxe que tenia la casa de Jofre Cardona quan era habitada.

Al costat del menjador hi havia la cuina, ben proveïda d'atuell i objectes propis de

⁴⁴³ Segurament deu tractar-se d'algun aparell relacionat amb el tèxtil.

⁴⁴⁴ Peça de roba per a cobrir bancs o taules. (DCVB).

les tasques que es desenvolupaven a l'estança: olles, setrills, cànirs, morters, cassoles, escudelles, talladors, etc. També hi havia una taula i un banc.

Tant el celler com la llenyera estaven gairebé buides. Al celler només hi havia un barral de vidre i a la llenyera una petita quantitat de fusta per a cremar. Al costat del menjador hi havia una de les habitacions només moblada amb un llit de posts amb una màrrega de palla i una vànova. Als peus del llit hi havia una estora.

Al seu costat, hi havia una segona habitació on segurament dormia, segons l'inventari, una borda que va morir. En aquesta cambra hi havia una colga de palla amb un matalàs de ratlles banques i blaves i un coixí llarg de ploma. També hi havia dos seients petits, un de fusta i un de palma, i algunes peces de vestir de la borda ara citada.

La tercera cambra era la més gran o, almenys, la que guardava més coses.

Per a dormir hi havia un llit de posts amb una màrrega de palla; l'inventari no menciona cap complement del llit. Eines, caixes, atuells, una pastera, un torn de filar i alguna peça de vestir es guardaven en aquesta cambra.

SIBIL·LA

Inventari dels seus béns

Arxiu Parroquial de Berga, Llibre Notarial 251, foli 67r.

1444, abril, 22

Sibil·la, vídua de l'arquer Guillem Noguera, va fer testament, per raó de malaltia, el 3 d'abril de 1444. Ella mateixa, per evitar pèrdues i ocultacions, va demanar als seus marmessors que, encara en vida seva, fessin inventari dels seus béns, cosa que van fer el 22 del mateix mes.

Sibil·la vivia en una casa, de la seva propietat, situada al carrer dels Menorets de Berga. La casa tenia cuina, celler, dues cambres i un pastador.

Al celler, s'hi trobaven els elements propis de l'elaboració i emmagatzematge del vi (follador, tines, bótes, un cànir i una carabassa) i també un torn de filar i un banc.

La cuina devia ser el centre de la casa. Disposava d'alguns mobles (taula, banc, arribanc) i d'atuells per a cuinar i servir aliments (plats, olles, tasses, pitxell,

morter, escudelles, etc.). Al costat de la cuina hi havia la casa anomenada “*del pastador*” on, segons podem deduir del nom i dels objectes que s’hi guardaven, es pastava. Aquí hi havia una pastera, una granera, diverses caixes, dos cabassos, etc.

A la casa hi havien dues cambres. La principal, on dormia Sibil·la, disposava d’una colga amb palla, un drap de cànem sobre dita palla, tres mantes, un llençol i un coixí travesser. També hi havia dos arquibancs que contenien vestits, robes de casa i algunes joies. Una segona cambra, que donava al carrer del Forn, servia per a guardar-hi tota mena d’objectes, armes, eines i útils.

Aquí es trobaven garbes d’estam, olles, cistelles, cabassos, vestits, calderes, paelles, escudelles i plats, aixades, cervalleres, estreps de ballesta, esquelles de bestiar, punyals, unes cardes, etc.

RAMON PUIG

Inventari dels seus béns

Arxiu Parroquial de Berga, Llibre Notarial 251, foli 72v.

1448, desembre, 13

Ramon Puig va viure a Berga a mitjans segle XV. El dia 11 de desembre de 1448, trobant-se malalt, redactà el seu testament. Morí el mateix dia, o l’endemà, ja que el dia 13 del mateix mes consta ja mort. La seva vídua, Eulàlia, per tal de retenir els drets successoris, féu fer inventari dels seus béns.

Ramon Puig i la seva família, formada per la muller i quatre fills, vivien en una casa a la plaça de Berga. La casa constava de celler, sala, cuina i una cambra.

El celler guardava recipients de vi i vinagre, armes, eines i unes cardes de llana.

La sala, segons l’inventari, no tenia cap moble. Només hi havia una pastera amb una arca per a guardar farina, un banc d’escardassar⁴⁴⁵ i unes escardasses⁴⁴⁶, armes (unes cuirasses, una cervellera, un mandret, un coltell i una ballesta) i alguns llibres.

La cuina era l’estança on es trobaven més objectes. A més dels estris relacionats amb la preparació i serviment dels aliments (olles, paelles, cassoles, morters, neulers, copes, talladors, etc.), hi havia una important quantitat d’estam i llana, filat i sense filar.

⁴⁴⁵ Donar una segona carda a la llana. (DCVB).

⁴⁴⁶ Eina per escardassar llana. (DCVB).

La cambra on dormia el difunt tenia una colga de palla amb una manta i una vànova i també hi havia un sac amb una mica de forment, una caixa amb ordi, unes balances de pesar llana, algunes armes (una espasa i un escut) i algunes peces de vestir.

MATIES SERRA

Inventari dels seus béns

Arxiu Parroquial de Berga, Llibre Notarial 251, foli 105v.

1452, setembre, 14

El paraire Maties Serra va morir a Berga el setembre de 1452. Per l'inventari dels seus béns veiem que vivia en una casa del carrer de les Canals, sota el portal de la muralla anomenat d'en Riu.

La casa de Maties Serra tenia dos obradors, un celler, dos menjadors, una cuina i tres habitacions. Als obradors, els útils i objectes propis de la professió del propietari (unes balances de pesar llana, un taulell de cardar, un aspi de llana, unes tisoires d'abaixar draps i un drap de setzè) es barrejaven amb caixes de blat i civada, aixades i portadores.

Al celler, hi trobem un taulell de paraire, un paner petit amb llana, una caixa i un dard, a més d'alguns recipients per a vi com bótes i algerres⁴⁴⁷

Al menjador hi havia una gran varietat d'objectes. Primerament veiem mobles, robes i atuells propis de la funció de l'estança: dues taules, una d'elles de noguer, un banc, tovalles, tovallons, plats i vasos. Però també hi trobem molts elements propis de la feina del paraire (dos torns de filar, un torn de canallar, unes debaneres, uns ordidors, sacs amb llana, una alna de fusta, drap de camalí, etc.) i també armes (ballestes, cervelleres, escuts, dards, etc..) a més d'altres objectes (unes colzeres d'escriure, un fre de mul, un sac de farina, etc.). Creiem que aquest no era el menjador que s'utilitzava normalment sinó que es menjava al que hi havia al costat de la cuina i que contenia els objectes necessaris per a aquesta funció: taula, cadira, plats, morters, etc.

A la cuina, hi trobem els elements característics de la preparació i serviment d'aliments: una taula, olles, calderes, etc. També hi trobem una vànova i un matalàs.

Potser algú dormia a la cuina?. Per il·luminar l'estança hi havia quatre canelobres. Les tres cambres estaven preparades per a dormir ja que totes elles disposaven de colga de palla, llençols, mantes i coixins. També trobem en aquestes habitacions diverses peces de vestir i una caixeta amb joies.

L'estudi d'aquestes descripcions i inventaris ens permet veure que, en general, les cases de la Berga baixmedieval semblen de dimensions reduïdes, però que podien anar-se ampliant si el creixement de la família i del negoci ho requeria. És el cas, per exemple, de Jaume Trullars que, el 1383, en fer-se l'inventari dels seus béns, s'hi inclouen tres cases contigües: una era on vivia ell i la seva família i les dues restants semblen ser utilitzades només com obrador i magatzem⁴⁴⁸.

Era bastant habitual a les cases berguedanes baixmedievales l'existència de **patis** i **horts**, normalment per la part del darrera. Serien els casos, per exemple, de la casa que Francesc Torrent tenia al carrer del Call Nou: "*hospicium cum orto et exita retro ipsum quo dictus defunctus habitabat et est in vico Callis Nove dicte ville*"⁴⁴⁹, de la que tenia el pare Bartomeu Boixader, al carrer de Pinsania: "*hospicium dicti defuncti quod est in vico de Pinzania dicte ville cum exita sive orto retro ipsum*"⁴⁵⁰, de la que era propietat del matrimoni format per Bernat de Graner i Elionor de Cascalls: "*un alberch al carrer del Corral Sobirà ab un ort o axida qui es detras lo dit alberch*"⁴⁵¹ i de la del mercader Pere de Miquels, al carrer de Pinsania, que tenia: "*un alberch en lo carrer de Pinçania, ab un ort e colomer qui es detras de dit alberch*"⁴⁵²

Una vegada es travessava el portal de les cases, hom es podia trobar amb una estança que els inventaris anomenen **entrada** i que devia ser, generalment, un espai reduït. A l'entrada, s'hi guardaven coses molt diverses, des del follador que hi havia en la de Bartomeu Boixader als armaris grans, la pastera i la caixa de guardar blat que hi tenien Bernat de Graner i Elionor de Cascalls o les armes que hi guardava el tintorer Miquel Oller⁴⁵³. En algunes cases, com la de Pere de Coromines o la de Jaume

⁴⁴⁷ Alfàbia, gerra. (DCVB).

⁴⁴⁸ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 219v.

⁴⁴⁹ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 247r.

⁴⁵⁰ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 75r.

⁴⁵¹ APBerga. Llibre Notarial 35, f. 7v.

⁴⁵² APBerga. Llibre Notarial 251, f. 44r.

⁴⁵³ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 75r; 35, f. 7v i 251, f. 27r, respectivament.

Trullars, sembla que l'entrada o rebedor es trobava una vegada s'havien passat les estances de serveis i s'accedia a la part que ocupava la família.

Algunes cases berguedanes, com les de personatges tan rics i importants com Jaume Duran o Jofre Cardona, sembla que no tenien entrada.

A la planta baixa hi havia, generalment, les estances de servei, o sigui, l'obrador, l'estable, el celler, el magatzem, etc.

Gairebé totes les cases disposaven de **celler**, lloc on s'elaborava i es guardava el vi. Era on hi havia els elements propis d'aquestes funcions: folladors, portadores, tines, bótes i altres recipients. En algunes cases, però, el celler també feia altres funcions com la de servir de magatzem o de lloc de treball. Seria el cas del celler que hi havia a casa del pare Bartomeu Boixader on, a més d'aquests objectes, hi havia un taulell de cardar llana i un d'abaixar draps. També hi havia un taulell d'aquest tipus en el celler de Jaume Trullars. Moltes més coses guardava Joan Noguier al seu celler: útils relacionats amb el vi, eines, armes, 100 teules, 2 portes, 19 cabirons, una biga i 10 quintars de palla.

A les cases de gent d'ofici, al costat del celler hi havia l'**obrador**, on es guardaven les eines i materials que l'amo de la casa utilitzava en la seva feina. Generalment eren obradors tèxtils per a treballar la llana i els draps. Així, hi trobem taules per estendre draps, taulells de plegar, taulells de cardar, seients per als pentinadors, cabassos plens de llana, perols de tenyir, etc. Els inventaris dels béns de Bernat de Graner i de Jaume Trullars ens parlen, en concret, d'un obrador "*de pintenar*", on s'hi guardaven: "*un perol de tint... Item un quintal e mig de lana blanca levada de muntanya; Item unes balanças de pesar lana ab los alamuts de ferr e ab les copas de paylla; Item una sacha de tenir lana*"⁴⁵⁴ i "*tria paria de pintes de pintenar; duo paria de cardes; unum torn de filar; unum canic de canes; duodecim llibras lane en fusadas*"⁴⁵⁵, respectivament.

Una de les cases de Jaume Trullars (en tenia tres de contigues), esmenta una **botiga**. Tenir la botiga o l'obrador a la planta baixa de la casa on s'habitava era usual, fins i tot quan el negoci podia ser molest, com és el cas de la tintoreria que Arnau Fresch, prior de Sant Jaume de Frontanyà i canonge d'Urgell lloga el mercader berguedà Pere Pila: "*tintureria meam quam habeo in dicta villa Berge subtus hospicium meum*

⁴⁵⁴ APBerga. Llibre Notarial 35, f. 7v.

⁴⁵⁵ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 219v.

quo habito”⁴⁵⁶.

Mercaders importants, com Jaume Duran, disposaven a les seves cases de **magatzem**. En concret, la casa d’aquest ric mercader sembla que tenia dues cambres que feien aquesta funció ja que, segons l’inventari, estaven plenes de borra, llana, estam, draps, carbó, etc.

Una altra peça de serveis era **l’estable**. Segons els inventaris estudiats, només disposaven d’estable les cases de Pere de Coromines, Arnau Sala, Bernat de Graner i Jofre Cardona. En aquests estables, els seus amos podien guardar-hi, a més d’animals, generalment muls i mules, arreus, eines d’agricultura, com arades, i elements tèxtils, tals com taulells, llana o draps. Jofre Cardona hi tenia: “*un aspigó per piyar la porta del dit stable*”⁴⁵⁷. Sense esmentar directament un estable, Jaume Duran disposava d’un lloc on hi havia una mula i diversos arreus.

Molt més rares eren altres estances de serveis, com: graner, obrador del blat, casa de la llenya i casa del pastador.

Jaume Duran disposava a casa seva de dos **graners**, encara que no sabem quin espai ocupaven dins d’aquesta: “*Item inveni in dicto hospicio dicti patris mei duos graners plenos frumenti in quorum altero est aliquam modicam quantitatem annone*”⁴⁵⁸.

La casa que el matrimoni format per Bernat de Graner i la seva muller Elionor de Cascalls tenien en el carrer del Corral Subirà disposava d’un “**obrador del blat**” en el qual, curiosament, no hi havia blat sinó un conjunt d’estrís, la majoria relacionats amb la indústria tèxtil.

Jofre Cardona tenia una “**casa de la llenya**”, situada vora la cuina i on, quan es va fer l’inventari, es va trobar “*una sort de fusta veylla per acremar*”⁴⁵⁹.

Sibil·la, vídua de l’arquer Guillem Noguera, del qual havia estat la segona esposa, vivia en una casa que tenia l’entrada pel carrer Menorets i que donava, per darrera, al carrer del Forn. Sembla que era de dimensions bastants reduïdes ja que l’inventari només esmenta la cuina, el celler, dues cambres i “**una casa del pastador**”. Aquesta estança, on es guardava la pastera i altres estrís per fer pa, estava situada al costat de la cuina i de la cambra on dormia la difunta.

Al costat d’aquesta casa que sembla constar només de planta baixa, els inventaris en descriuen altres que són de pisos ja que esmenten escales i corredors superiors.

⁴⁵⁶ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 159r.

⁴⁵⁷ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 47r.

⁴⁵⁸ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 112v.

⁴⁵⁹ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 47r.

L'escala era un lloc de la casa que també servia per a guardar-hi objectes. Així ho indica l'inventari de la casa del tintorer Miquel Oller que, en el pujant i la paret de l'escala, hi tenia coses com una pastera o diverses armes. Encara que sense esmentar-se explícitament, també podem intuir l'existència d'una escala en diverses cases, entre elles les de Pere de Miquels, Pere de Coromines, Jaume Duran i Jaume Trullars.

En les cases de pisos, al primer, hi havia les dependències on vivien la família. Totes les cases habitades disposaven d'una **cuina**, lloc on s'elaboraven els menjars i on hi havia tots els estris necessaris per fer aquesta feina. En alguna de les cases berguedanes, al costat de la cuina, hi havia altres dependències auxiliars, tals com el **rebot**. Trobem un rebot a casa de Pere de Coromines: "*Item inveni in domo vocata la dispensa dicti hospicii...*"⁴⁶⁰. A la casa de Romia, filla del mas el Soler de Lloberes de Gaià, al carrer de Pinsania, hi havia una "**casa pres la cuyna**", o sigui, un espai auxiliar d'aquesta on guardaven des de bugaders fins a llençols, passant per talladors, barrals, gonelles o culleres de llautó.

Al costat de la cuina o no gaire lluny d'aquesta, les cases que en tenien, hi havia el **menjador** o la **sala-menjador**. Disposaven de menjador les cases de Romia, Margarida, Miquel Oller, Jofre Cardona i Maties Serra. Aquest darrer en tenia no només un, sinó dos, un d'ells a prop de la cuina: "*En lo menyador pres la cuyna*"⁴⁶¹. És possible que l'altre menjador fes les funcions de sala d'estar. En dos inventaris, el de les cases de Pere de Miquels i el de Joan Orriols es dona com a sinònim sala i menjador: "*En la sala o menyador*" i "*In aula sive comestorio*"⁴⁶², respectivament. Per tant, és possible que la **sala** de Jaume Trullars fes també de menjador. Els inventaris de les altres cases berguedanes no esmenten ni sala ni menjador. Hem de creure que feien vida a la cuina.

El nombre de **cambres** de les cases berguedanes baixmedievales és variable. Des d'una única cambra, com és el cas de les cases on vivien Ramon Puig o Bartomeu Boixader, a les sis cambres de la casa de Jaume Duran o les tres de Jofre Cardona. La casa de Jaume Duran, amb sis cambres, és la més gran que hem trobat descrita. D'aquestes sis cambres, només tres semblen disposar de llits; entre aquestes, una que

⁴⁶⁰ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 142v.

⁴⁶¹ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 105v.

⁴⁶² APBerga. Llibre Notarial 251, f. 44r i 35r.

es descriu com a “*depicta*” i una altra, que era on dormia el difunt. Algunes cambres estaven ben aparellades, com, per exemple, una que hi havia a casa de Joan Orriols, amb molts mobles i roba de llit. Més modesta era, en aquesta mateixa casa, la cambra on dormia la Caterina.

Algunes cases inventariades tenien **porxos** o **eixides** que sempre són la darrera estança que es descriu en els inventaris. Aquest fet creiem que indica que era al capdamunt de les cases, o sigui, que seria un balcó cobert en el pis superior de la casa. Disposaven de porxos o eixides les cases de Bartomeu Boixader, Arnau Sala, Miquel Oller i Pere de Miquels. En aquest lloc, s’hi guardaven tota mena de coses des d’ordidors fins a gallines.

CONCLUSIONS

A manera de conclusions podem dir:

- A la Berga baixmedieval hi havia cases més grans i altres de més petites
- Les més grans eren cases de planta baixa i un o, com a molt, dos pisos.
- Les més petites només tenien planta baixa.
- Quan era una casa de pisos, a la planta baixa hi havia les estances auxiliars: obrador, botiga, celler, magatzem, etc. i al pis o pisos superiors les estances on vivia la família amb: cuina, sala o menjador i les cambres.
- Algunes cases tenien, al pis superior de la casa, una eixida, o sigui, un balcó obert sota teulada.
- En general, les cases disposaven de pocs mobles.
- L’ordre dintre de les cases era molt diferent de l’actual. Des de la perspectiva actual diriem que era inexistent.
- Igualment, també podem parlar de coses que ara considerem totalment aberrants i insalubres com, per exemple, guardar: “*in camera in qua dictus Jacobus jacebat, unum spatllar carniium salsarum i tres squenas*”

carnis salse paradas”⁴⁶³.

- Els inventaris de les cases ens demostren la gran importància que tenia a la vila de Berga tot el que feia referència a la indústria tèxtil. Qualsevol racó de les cases s’aprofitava per emmagatzemar llana o draps o per a tenir-hi les eines més diverses: ordidors, taulells, etc. En moltes d’aquestes cases hi primava més la feina del propietari que no pas el confort de la seva família.

⁴⁶³ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 112v.